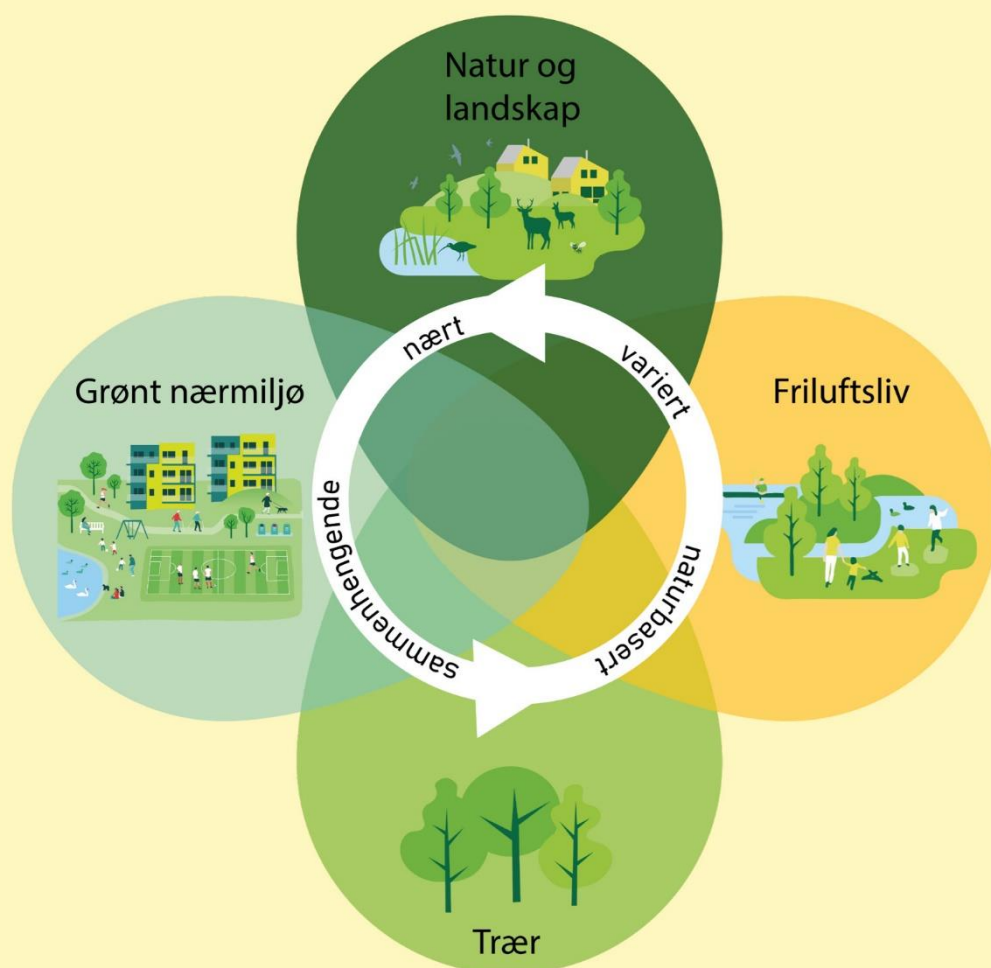

Grønn plan

Del 2 – strategier, prinsipper og handlinger
Vedtatt av Stavanger bystyre 23. juni 2025

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	5
1.1	Grønn plans formål og delleveranser	5
1.2	Føringer i Grønn plan del 1 og i kommuneplanen.....	6
2	VISJON, HOVEDMÅL OG STRATEGIOMRÅDER.....	7
2.1	Visjon og hovedmål for grønnstrukturen i Stavanger kommune	7
2.2	Strategi- og innsatsområder leseveileder	8
3	FELLES INNSATSOMRÅDER	11
3.1	Arealsikring.....	11
3.1.1	Sikring av grønnstruktur i reguleringsplaner og i kommuneplanens arealdel	14
3.1.2	Prosjekt friområde.....	15
3.1.3	Prosjekt for tilbakeføring eller salg av privatiserte offentlige grøntområder	16
3.1.4	Statlig sikring av areal til friluftsmål	16
3.1.5	Sikring av areal eller turløyper gjennom avtaler	17
3.1.6	Sikring av areal gjennom vern	17
3.2	Naturnøytralitet	17
3.2.1	Tiltakshierarki	19
3.2.2	Areal- og naturregnskap på kommunenivå.....	21
3.2.3	Naturregnskap på plan- og prosjektnivå	22
3.2.4	Økologisk kompensasjon.....	23
3.2.5	Potensielle restaurerbare arealer (naturpotensialkart)	24
3.3	Bærekraft.....	25
3.3.1	Bærekraftig drift og vedlikehold.....	28
3.3.2	Bærekraft i anleggsvirksomhet.....	28
3.3.3	Bærekraftig jord ved nyplanting.....	28
3.3.4	Stauder og sommerblomster.....	28
3.3.5	Miljøgifter	29
3.4	Samarbeid.....	29
3.5	Informasjon og formidling	31
4	STRATEGI FOR NATUR OG LANDSKAP	34
4.1	Mål og innsatsområder	34
4.2	Landskaps- og naturtyper.....	34
4.2.1	Naturvernområder – vurdering av nye områder.....	37
4.2.2	Landskapsøkologiske sammenhenger	43
4.2.3	Skjøtsel og restaurering av natur	43

4.2.4	Biologisk mangfold i kulturlandskapet	44
4.3	Plante- og dyreliv.....	44
4.3.1	Spesielt sårbare og prioriterte arter.....	46
4.3.2	Fremmede arter	47
4.4	Rikere skoger	47
4.4.1	Kommunale skoger.....	49
4.5	Livet i sjøen.....	50
4.5.1	Vann i Stavanger 2024–2035 – Vannmiljø i sjøen	52
4.5.2	Naturrestaurering i sjøen	53
4.5.3	Prioriterte naturtyper i sjø	53
4.5.4	Aktiv forvaltning av marine ressurser – lokalt tilpasset forvaltning.....	53
4.5.5	Marine grunnkart i et forvaltningsperspektiv	53
4.6	Livskraftige vassdrag og myrer	54
4.7	Oppdatert kunnskapsgrunnlag.....	56
5	STRATEGI FOR GRØNT NÆRMILJØ	60
5.1	Mål og innsatsområder	60
5.2	Sammenhengende grønnstruktur	60
5.2.1	Parkstrukturplan.....	64
5.3	God dekning og tilgjengelighet.....	64
5.3.1	3-30-300 regelen med fokus på folkehelse og klimatilpasning	66
5.3.3	Universell tilgjengelighet i grønnstruktur og uteområder	69
5.3.4	Sambruk av uteareal i kommunale områder (20+10-regel)	70
5.4	Mangfold av funksjoner og opplevelser.....	70
5.4.1	Urban dyrkning og kolonihager	72
5.4.2	Lekestrategi	73
5.5	Kvalitet og trygghet	73
5.5.1	Belysning.....	75
5.6	Bynatur	76
5.7	Vann for trivsel og sikkerhet	78
5.8	Skolegårder.....	80
6	STRATEGI FOR FRILUFTSLIV	82
6.1	Målsetninger og innsatsområder for friluftsliv	82
6.2	Grønt turnett og korridorer.....	82
6.2.1	Plan for friluftslivets ferdselsårer i Stavanger	85
6.3	Tilrettelegging og tilgjengelighet.....	86
6.3.1	Tilgjengelighet	89

6.3.2	Differensiert tilrettelegging for friluftsliv	90
6.3.3	Toaletter i friområder	90
6.3.4	Parkeringsplasser og bedre kollektivtilbud	91
6.3.5	Fjøløy fort	92
6.4	Mangfold av aktiviteter og opplevelser	93
6.4.1	Hunder og friluftsliv	96
6.4.2	Ridning i friområder	97
6.4.3	Sykkel	99
6.5	Sjø- og vannfriluftsliv	99
6.5.1	Bading	101
6.5.2	Kommunale kaier og småbåthavner	103
6.5.3	Strandsone	104
6.5.4	Fritidsfiske	105
6.6	Flere brukere	105
6.6.1	Friluftsturisme	106
7	STRATEGI FOR TRÆR	108
7.1	Målsetning og innsatsområder	108
7.2	Antall og mangfold av bytrær	108
7.2.1	Kommunalt treregister	111
7.2.2	Systematisk planting av nye trær	112
7.2.3	Håndtering av søknader om trefelling i kommunale områder	112
7.2.4	Regler for bevaring og erstatning av kommunale bytrær i prosjekter	113
7.2.5	Trær på privat eiendom	115
7.3	Trærnes vekstvilkår og helse	115
7.3.1	Ladet biokull som vekstmedium og jordforbedring	116
7.4	Bevaring og beskyttelse av trær	117
7.4.2	Sikring av trær i reguleringsplaner	120
7.5	Trær i kulturlandskapet	120
7.5.1	Tilskuddsordninger for styvingstrær	122
7.5.2	Tiltak for hule eiker	122
8	KART	123

1 INNLEDNING

Grønnstruktur er en grunnleggende del av et bærekraftig samfunn og spiller en viktig rolle både for naturmangfold, klima og folkehelse. Grønne områder gir oss livsviktig tilgang til natur, fremmer fysisk aktivitet og gir rom for sosialt samvær, samtidig som de beskytter og bevarer et mangfold av arter.

Grønn plan skal bidra til å sikre at både mennesker og natur får tilgang til nødvendige grønne og blå områder. Denne planen skal ivareta både byens og naturens behov, fra urbane parker til mer naturlige landskap utenfor tettstedene. Gjennom etablering av grønne forbindelser, turveier, lekeplasser og rekreasjonsområder skal planen bidra til å styrke helse, livskvalitet og naturopplevelser for innbyggerne. Samtidig er det viktig å bevare og utvikle naturmangfoldet, som er grunnlaget for både vårt fysiske og mentale velvære.

Grønn plan skal danne grunnlaget for Stavanger kommunes langsiktige planlegging innenfor områdene grønnstruktur, naturmangfold, friluftsliv og grønne nærmiljø. Ved å se på grønnstrukturen som en helhet, både innenfor og utenfor tettstedene, kan vi skape sammenhengende og tilgjengelige områder som støtter opp om både klimaresiliens og bærekraftig byutvikling.

1.1 Grønn plans formål og delleveranser

Grønn plan er en temaplan for grønnstruktur, naturmangfold og friluftsliv i Stavanger kommune. Den skal være et overordnet styringsdokument, og danne grunnlag for administrasjonens arbeid i planperioden. Dokumentet samler mål, strategier og virkemidler for bevaring og utvikling av grønnstrukturen i Stavanger.

Grønn plan består av to hoveddokumenter:

Del 1 – status, utfordringer og mål (vedtatt sammen med kommuneplan 19.06.2023)

Del 2 – strategier, prinsipper og handlinger

Grønn plan del 1 (GP1) beskriver kunnskapsgrunnlaget, mål og innsatsområder, og gir konkrete innspill til hva som bør sikres i kommuneplanens arealdel (KPA). Grønn plan del 1 (GP1) legger derfor hovedvekten på den juridisk bindende sikringen av områder og verdier for friluftsliv, natur og grønnstrukturen i kommuneplanen.

Grønn plan del 2 (GP 2) bygger videre på status og analysearbeid innenfor temaene natur og landskap, friluftsliv, grønt nærmiljø og trær i GP1, omtaler viktige målsetninger, strategier, forvaltnings- og utviklingsprinsipper, samt konkrete handlinger for grønnstrukturen. Den forankrer flere eksisterende styringsdokumenter og viser behov for nye som handlingsplaner, normer, disposisjonsplaner eller utredninger som skal legges til grunn for forvaltning og videreutvikling av grønnstrukturen.

Kommunen må arbeide tverrfaglig for å bevare verdiene i grønnstrukturen for naturen, for klimatilpasning og for menneskene. Temaplan Grønn plan berører og ansvarliggjør derfor flere avdelinger i kommunen for oppfølging. Dette vil tydeliggjøres i handlingsplan til Grønn plan. Det koordinerende ansvaret for arbeidet ligger til Bymiljø og utbygging.

Gjennomføring av tiltakene vil kreve prioritering og finansiering gjennom årlige budsjettprosesser og arbeidsplaner. Handlingsplaner må revideres jevnlig, minst hvert 4. år. Det foreslås å revidere temaplanen etter 10 år.

Grønn plan erstatter flere planer og dokumenter:

- Målene fra handlingsplan for biologisk mangfold fra 2010–2014 er videreført i Grønn plan, slik at planen erstattes av Grønn plan og dens handlingsplan.
- Mål og delmål fra Forvaltningsplan for bytrær - Strategi vedtatt i 2021 legges til grunn og videreføres i kap. 7 strategi for trær. I tillegg tilpasses det til å gjelde hele kommunen.

- Kommunedelplan for idrett, fysisk aktivitet og naturopplevelse 2010-2022 (idrettsdelen av denne planen ble tidligere revidert i fagplan idrett 2019-2034)

1.2 Føringer i Grønn plan del 1 og i kommuneplanen

Tap av areal og sammenhenger er den største trusselen for grønnstrukturen og naturmangfold. Det viktigste for grønnstrukturen vil derfor være å sikre tilstrekkelig areal for grønne formål, skape økologiske sammenhenger, bevare og forbedre naturmangfoldet, tilrettelegge for ulike funksjoner/behov samt sikre tilstrekkelig økonomisk prioritering.

Grønn plan del 2 bygger på GP 1. Visjon og hovedmål for grønnstrukturen fra GP 1 er derfor gjengitt i kap. 2.1 og delstrategiene med innsatsområder i kap. 2.2.

Krav og føringer som stilles i GP1 videreføres i GP2. Flere viktige grep ble innarbeidet i kommuneplanens arealdel (se boks nedenfor). De viktigste bestemmelser og retningslinjer som er innarbeidet i gjeldende kommuneplans arealdel er gjengitt i vedlegg.

Viktige grep for grønnstruktur, naturmangfold og friluftsliv i siste rullering av kommuneplanens arealdel 2023-2040

- Forankre hovedmål og grunnprinsippene for grønnstruktur og prinsippene: sammenhengende, nær, variert, naturbasert
- Forankre målsetning om arealnøytralitet for naturverdier i retningslinje
- Innføre tiltakshierarkiet for å sikre vurdering av naturverdier i alle planer og prosjekter. Ivareta viktige naturverdier og følge prinsippet om å unngå tiltak i sårbare områder
- Innføre temakart natur som grunnlag for naturvurderinger
- Innføre stedsanalyse som grunnlag for plassering og utforming av uteområder
- Sikre åpning av bekkeløp og kantsoner langs vassdrag
- Bevare naturverdier og områder for karbonlagring
- Hensynssone i nedslagslagsfelt til Stokkavatnet for å hindre avrenning med fare for dårligere miljøtilstand i drikkevannskilden.
- Revidere bestemmelser og retningslinjer for uteareal. Øke arealstørrelse for nabolagspark (tidl. kvartalslek) og fokus på møteplass for flere brukergrupper
- Forankre at alle skal ha maks. 300 m avstand til nærmeste turvei i byen
- Bestemmelser og retningslinjer om bruk av naturbaserte løsninger
- Beskytte bytrær og hule eiker for skade og felling gjennom flere bestemmelser og retningslinjer, bl.a. trær over 90 cm stammeomkrets i trehusbyen skal bevares.
- Krav til stedsanalyse i tilknytning til reguleringsplaner
- Sikre eksisterende og framtidige turveier i arealplan med retningslinjer
- Bevaring av strandsone for natur og friluftsliv
- Sikre nye grøntarealer og nye grønne forbindelser som grønnkorridorer og «grønne gateløp» i plankart og bestemmelser.
- Ta vare på naturmangfold i sjøen

2 VISJON, HOVEDMÅL OG STRATEGIOMRÅDER

2.1 Visjon og hovedmål for grønnstrukturen i Stavanger kommune

Den overordnede visjonen og hovedmålsetningen for grønnstrukturen er gitt i Grønn plan del 1:

**Stavanger kommune har en livskraftig og variert grønnstruktur
med høy verdi for natur, landskap og rekreasjon.**

**Stavangers grønnstruktur skal bevares og videreutvikles
som bruks- og rekreasjonsområder for mennesker,
for naturmangfold
og for å bidra til klimatilpasning.**

Grunnprinsippene om *sammenhengende, nær, variert og naturbasert* grønnstruktur skal ivaretas i bevaring, forvaltning og videreutvikling av grønnstrukturen. Grunnprinsippene utdypes nærmere i Grønn plan del 1.

Grønnstrukturen skal være:

sammenhengende

nær

variert

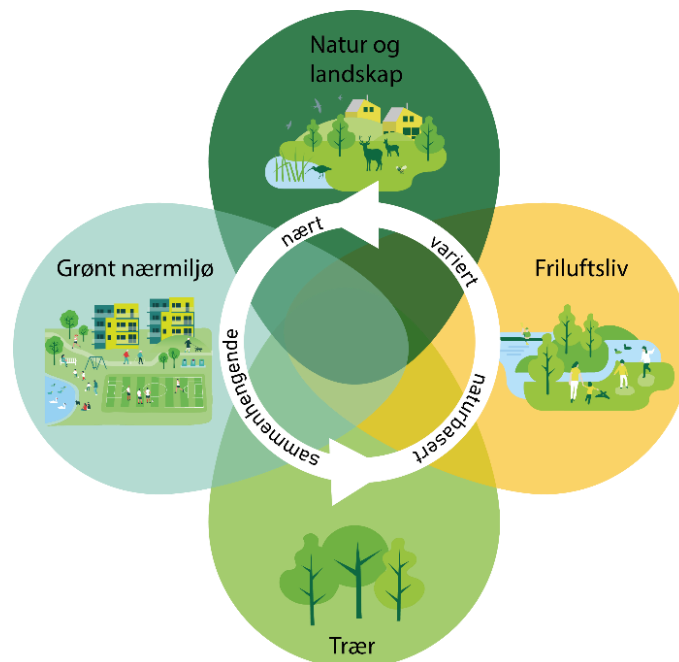
Naturbasert

2.2 Strategi- og innsatsområder leseveileder

Grønn plan er delt inn i fire strategiområder: *Natur og landskap*, *Friluftsliv*, *Grønt nærmiljø* og *Trær*. Til hvert strategiområde er det satt opp et mål:

Strategiområdene overlapper delvis hverandre. For eksempel er grensen mellom aktivitet og rekreasjon i Grønt nærmiljø og Friluftsliv glidende. «Overordnet friluftsliv» behandles under strategiområdet Friluftsliv, mens «friluftsliv i nærmiljøet» sorterer under strategiområdet Grønt nærmiljø. Bynatur, Trær og Grønt nærmiljø henger også tett sammen og omhandler de samme arealene. Illustrasjonen nedenfor viser overlapping mellom de fire strategiområdene, samt forholdet til grunnprinsippene som er forankret i hovedmålet for grønnstrukturen.

For å forenkle lesbarheten i dokumentet har hver strategi fått en egen farge og eget ikon som vist ovenfor.

Målsetninger, strategier og handlinger for Stavanger sentrum er nedfelt i Byromsstrategien. Da det er en egen prosess for oppfølging av Byromsstrategien, omhandler ikke Grønn plan Stavanger sentrum spesielt.

Hver strategi har et overordnet mål og flere innsatsområder med hvert sitt delmål. Innsatsområdene har blitt endret noe i forhold til GP1. Innsatsområdene kan overlappe hverandre siden verdiene og funksjonene i grønnstrukturen overlapper hverandre. I tillegg er det innsatsområder som er felles og grunnleggende for alle strategiområdene. Disse omtales i kap. 3 *Felles innsatsområder*. Tabellen nedenfor gir en oversikt over alle strategiene, og innsatsområdene. Oversikt over alle målene og delmålene ligger i vedlegget til GP 2.

Strategi for NATUR OG LANDSKAP 	Strategi for GRØNT NÆRMILJØ 	Strategi for FRILUFTSLIV 	Strategi for TRÆR
MÅL	MÅL	MÅL	MÅL
Vi skal ta vare på natur og landskap og styrke naturmangfold på land og i vann.	Alle skal ha attraktive grønne uteområder for rekreasjon, fysisk aktivitet og sosial kontakt i sitt nærmiljø.	Alle skal ha gode muligheter for et variert friluftsliv i nær- og utfartsområder.	Stavanger skal øke antall bytrær og ha en variert og artsrik trebestand.
FELLES INNSATSOMRÅDER FOR STRATEGIOMRÅDENE			
• Arelsikring • Naturnøytralitet • Bærekraft • Samarbeid • Informasjon og formidling			
INNSATSOMRÅDER	INNSATSOMRÅDER	INNSATSOMRÅDER	INNSATSOMRÅDER
• Landskaps- og naturtyper • Plante- og dyreliv • Rikere skoger • Livet i sjøen • Livskraftige vassdrag og myrer • Oppdatert kunnskapsgrunnlag	• Sammenhengende grønnstruktur • God dekning og tilgjengelighet • Mangfold av funksjoner og opplevelser • Kvalitet og trygghet • Bynatur • Vann for trivsel og sikkerhet • Skolegårder	• Grønt turnett og korridorer • Tilrettelegging og tilgjengelighet • Mangfold av aktiviteter og opplevelser • Sjø- og vannfriluftsliv • Flere brukere	• Antall og mangfold av bytrær • Trærnes vekstvilkår og helse • Bevaring og beskyttelse av trær • Trær i Kulturlandskapet

De enkelte kapitlene om innsatsområdene følger følgende oppbygging:

Delmål for innsatsområdet

Prinsipper for å nå delmålet

- Dette er generelle prinsipper som skal legges til grunn for videre planlegging, forvaltning og utvikling.

Hva vil vi gjøre?

- Dette er handlingsprogram som lister opp konkrete tiltak for å nå delmålet til innsatsområdet

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Dette er konkrete innspill til kommende planprosesser, særlig til kommuneplanrevisjon. Det omhandler også generelle punkter som må ivaretas i reguleringsprosesser.

Strategisk nivå

- Dette er styringsdokumenter som f.eks. handlingsplaner, analyser, normer eller forvaltningsregler som skal utarbeides eller revideres.

Tiltaksnivå

- Dette er enkelttiltak som foreslås gjennomført. Det kan være fysiske tiltak, samarbeidsprosjekter, analysetiltak eller lignende.

Mulige indikatorer

- Det foreslås her mulige indikatorer som kommunen på sikt kan bruke for å kontrollere måloppnåelsen. Disse må konkretiseres videre med måltall, målemetode ol., og det må tas en videre vurdering hvilke av disse indikatorene kan brukes i kommunens rapporteringssystemer.

3 FELLES INNSATSOMRÅDER

Om det gjelder bevaring av naturverdier, tilrettelegging for mennesker, videreutvikling av grønnstrukturen eller sikring av nok trær, så er det noen felles interesser og like verktøy som skal brukes. Disse omtales i dette kapitlet:

- Arelsikring
- Naturnøytralitet
- Bærekraft
- Samarbeid
- Informasjon og formidling

3.1 Arelsikring

DELMÅL: Sikre areal for natur, friluftsliv og lek i planer, gjennom avtaler eller offentlig erverv.

Nok areal er grunnleggende for å oppnå målet om en grønnstruktur for mennesker og for naturen som er sammenhengende, nær, variert og naturbasert. For alle fire strategiområdene, natur og landskap, grønt nærmiljø, friluftsliv og trær, forutsettes det sikring av areal over hele kommunen. Presset på grønne arealer i Stavanger er høyt, også med bakgrunn i økt fortetting og transformasjon. Arelsikring handler derfor både om å beskytte eksisterende grøntarealer mot omdisponering til andre formål og å sikre nye arealer og sammenhenger, både mtp. menneskenes og naturens behov.

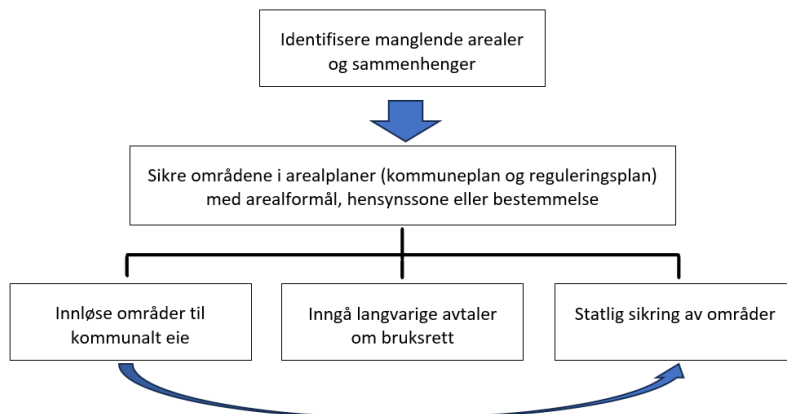
Følgende lovverk åpner i dag for flere former for sikring av grønnstruktur og natur- og friluftslivsområder:

- Plan- og bygningsloven: sikring med arealformål, hensynssone og/eller bestemmelser i overordnede arealplaner (kommuneplan, kommunedelplan, reguleringsplaner)
- Naturmangfoldloven: sikring av de mest verdifulle naturområdene (nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, biotopvernområde, frivillig skogvern)

I GP1 er det beskrevet hvordan areal bør sikres i kommuneplan (se også GP1 vedlegg 7 kap. 2): I byen og byggesonen sikres det med arealformål (hensikt: skal være offentlig). I landbruksområde brukes hensynssoner friluftsliv, grønnstruktur, natur eller landskap (med retningslinjer).

For å stanse reduksjon og tap av natur- og friluftsområder og sammenhenger er det viktig å sikre grønnstruktur gjennom en juridisk prosess. For at arealet kan disponeres til fri bruk av allmennheten vil det være nødvendig at kommunen eier arealet eller lager langvarige avtaler med eieren. Det er ulike metoder for langsiktig sikring av grøntareal. Verktøy som brukes, må tilpasses behovene og mulighetene for hvert enkelt område avhengig av funksjon, nødvendig skjøtsel og andre hensyn i prosessen.

En proaktiv sikring av nye arealer i grønnstrukturen kan ha følgende forløp:

Styrking og sikring av sammenhengende grønnstruktur i byområdet samt grønnstruktur på øyene er omtalt i GP 1, kap. 6. og i GP2 kap.5.2 i dette dokumentet. Sikring av naturområder gjennom vern er omtalt i kap. 4.2.1

Strategi for sikring av tilgang til areal for grønnstruktur, natur og friluftsliv:

- Gjennomføre sikring av arealer i vedtatte planer. Dette gjelder areal som er sikra med arealformål i plan (kommuneplan eller reguleringsplan), men som kommunen ikke eier eller har langsiktige leieavtaler for.
- For areal som er vist med arealformål friområde, park eller lignende tilstrebes kommunalt eierskap. Innløsning skal skje fortrinnsvis gjennom-forhandlinger og frivillige avtaler.
- For viktige arealer for friluftsliv og natur innenfor LNF-områder brukes det fortrinnsvis langvarige avtaler. Samarbeid med grunneier skal gis høy prioritet i dette arbeidet.
- Vurdere flere arealer for statlig sikring
- Sikre flere grønne arealer og korridorer med arealformål i kommuneplanens arealdel
- Sikre viktige friluftsområder og sammenhenger til bebyggelsen i arealplaner for Finnøy og Rennesøy kommunedeler

Prinsipper for arealsikring

- Aktivt sikre nye arealer for grønnstruktur gjennom juridiske planer, avtaler, offentlig erverv og statlig sikring
- Prioritere sikring av sammenhenger og større grøntområder
- Prioritere sikring av arealer langs kystlinjene og tilgang til strandsone
- Bevare eksisterende grøntområder og forsvare disse mot nedbygging
- Prioritere avsetting av nok areal for uteområder til skoler og barnehager i nye planer (iht. arealnorm)
- Sette av nok areal til uteområder i nye utbyggingsområder i arealplaner
- Sikre buffersoner rundt og sammenhenger mellom viktige naturområder
- Tilpasse sikringsform for naturområder ut fra behov og muligheter for det enkelte området (se kap. 4.2.1). Vurdere lokal beskyttelse gjennom erverv

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Legge prinsippene ovenfor til grunn for videreføring og økning av areal som er avsatt til grønnstrukturformål og hensynssone i kommuneplan
- Videreføre bestemmelser om å ivareta og videreutvikle sammenhengende blågrønne strukturer i kommuneplanen
- Videreføre bestemmelser om områder med naturverdi samt temakart naturmangfold i kommuneplanen
- Analysere dekningsgrad med funksjoner i grønnstrukturen for hele kommunen. Vurdere områder som mangler offentlig leke- og rekreasjonsområder ved rullering av kommuneplanens arealdel
- Sikre sammenhengene i grønne forbindelser over kommunegrensene i kommuneplanen. Samarbeid med Sandnes, Randaberg og Sola
- Sikre nye grønne korridorer og sammenhenger som del av overordnet blågrønn struktur med arealformål og hensynssone
- Sikre allmenn tilgang til strandsonen. Legge inn tilgjengelig strandsone som hensynssone friluftsliv i LNFR-områder i kommuneplanen
- Differensiere arealkrav for uterom avhengig av type bebyggelse
- Sikre viktige friluftsområder med arealformål eller hensynssone i arealplaner basert på kartlegging og verdisetting av friluftslivsområder
- Gjennomføre planvask/arealplanrevisjon og vurdere tilbakeføring av utbyggingsområder til grønnstruktur eller naturformål (f.eks. Vassøy, Grannesmyra)
- Kartlegge muligheter for utvidelse av eksisterende skolegårder som er for små ift. areal- og kvalitetsnorm for skolegårder

Strategisk nivå

- Utarbeide helhetlig kommuneomfattende strategi for sikring og tilrettelegging av grønnstruktur (basert på Grønn plan jf. [sak 105/2021](#))
- Identifisere manglende arealer og sammenhenger i grønnstrukturen basert bl.a. på analyse av [offentlig grøntformål som kommunen ikke eier](#), analysekart i kap. 5.2, forslag i kap. 4.2.1 og innspill fra natur- og friluftslivsorganisasjoner
- I områder der det ikke er nok tilgjengelige nye arealer, utarbeides analyse og strategi for å se på muligheter for mer grøntareal (f.eks. nærmiljøsatsinger)
- Følge opp strategi for langsiktig sikring av Sørmarka og sammenhengende grønnstruktur
- Lage oppdatert oversikt over arealer som er statlig sikret og handlingsplan med områder som skal prioriteres for statlig sikring
- Registrere og tilbakeføre privatiserte offentlige grøntområder (basert på sak med regler i 2024)

Tiltaksnivå

- Sikre areal avsatt til friområde, park o.l. i kommuneplanen eller reguleringsplan, samt viktige LNF-områder for allmennheten
- Søke om statlig sikring av flere kommunale grøntområder
- Erverve viktige arealer og områder gjennom oppkjøp
- Inngå avtaler om tilgang til friluftsområder i kulturlandskap
- Videreføre samarbeid plan, juridisk og fagseksjon for fullføring av planlagte sikrings- og tilretteleggingstiltak i grønnstrukturen

- Bedre tilgangen til strandsonen for friluftaktiviteter gjennom samarbeid med grunneiere, regulering, kommunalt kjøp av eiendommer
- Utvide Teigen friluftsområde på Finnøy mot nord. Finne løsninger for erverv eller langtidsleie i samarbeid med landbruksavdelingen.

Mulige indikatorer

- Arealregnskap for natur og friluftslivsarealer
- Areal sikret gjennom hensynssoner bevaring/vern etter naturmangfoldloven og plan- og bygningsloven
- Arealregnskap for m² grøntareal per innbygger i ulike områder/bydeler
- Dekningsgrad for ulike funksjoner, f.eks. lekeplasser
- Andel areal regulert til grønne formål etter plan- og bygningsloven

3.1.1 Sikring av grønnstruktur i reguleringsplaner og i kommuneplanens arealdel

Skal grønnstruktur sikres i arealutviklingen innebærer dette å prioritere og innpasse grønne verdier i planleggingen, slik at disse blir premissgiver for utviklingen av områder. Dette inkluderer å sikre tilstrekkelig areal for grønne formål, skape sammenhenger, bevare og forbedre naturmangfoldet, samt sikre tilstrekkelig økonomisk prioritering.

At arealer for grønnstruktur, natur- og friluftsområder legges inn i juridisk bindende arealplaner er et viktig steg i sikringsarbeidet. Plan- og bygningsloven gir mulighet for flere former for sikring gjennom ulike arealformål, hensynssoner og/eller bestemmelser i kommuneplan, kommunedelplaner og reguleringsplaner. Kap. 2 gir en oversikt over punkter fra GP 1 som ble innarbeidet i kommuneplanens arealdel.

For områder der det er særlig viktig å sikre allmennhetens tilgang eller å beskytte naturverdier, vil det i arealplaner være hensiktsmessig å sikre disse områdene i fremtiden gjennom offentlig eierskap (se GP 1 vedlegg 7 for prinsipper for sikring og arealinnspill). I kommuneplanen vises det også statlig sikrede områder med arealformål friområde.

Overordnet grønnstruktur og hovedgrønnstruktur

Den overordnede grønnstrukturen og hovedgrønnstrukturen i byområdet er vist i temakart grønnstruktur i kommuneplanens arealdel og omtalt i GP 1 (kap. 3 og 6), samt lagt inn i plankartet til kommuneplanen med arealformål, hensynssone eller samferdselslinje for turvei. Disse verdiene må en fremtidig byutvikling legge til grunn, styrke og videreutvikle. Mange «missing links» fra analysekartet i kap. 4.5.3 i GP 1 er innarbeidet i kommuneplanen og må tas høyde for å sikre i fremtidige prosjekter. Dette gjelder også sammenhengene over kommunegrensene til Randaberg, Sola og Sandnes.

Tabellen nedenfor viser hvor mye areal (daa) som er avsatt til grønne formål (park, friområder, lek o.l.) i gjeldende kommuneplan. Av disse er ca. 67% sikret gjennom kommunalt eierskap.

[Analysekartet](#) i kartportalen til Grønn plan viser hvilke av eiendommene som er avsatt til grønne arealformål i reguleringsplan eller kommuneplan som kommunen ikke eier.

Tabell 1: Andelen areal (daa) som er avsatt til grønne formål (park, friområder, lek o.l.) i gjeldende kommuneplan.

Areal i daa	Andre eiere	Kommunalt eierskap	SUM	Andel kommunalt eierskap
Grøntareal i kommuneplan	6972,9	14196,0	21168,9	67,1 %
Grøntareal kun i reguleringsplan ¹	678,9	556,8	1235,7	45,1 %
SUM	7651,8	14752,7	22404,5	65,8 %

Det meste av overordnet grønnsstruktur i byen er sikret med arealformål friområde i kommuneplan. Likevel blir grøntarealer redusert og fragmentert hele tiden gjennom større og mindre bygge- og infrastrukturprosjekter. For en langsiktig sikring av overordnet grønnsstruktur i byen tilstrebes derfor innløsning til offentlig eie eller langvarige avtaler. Det er viktig å beholde eksisterende grønnsstruktur i utbyggingsområder, samtidig som det i planprosesser arbeides for nyetablering av grøntområder iht. bestemmelser for uterom i KPA.

Grønnsstruktur i kulturlandskapet

Viktige natur- og landskapskvaliteter samt friluftslivsinteresser i kulturlandskapet er i kommuneplanen vist som LNF-formål med hensynssone for bevaring av naturmiljø, landskap, friluftsliv eller grønnsstruktur (se GP 1 vedlegg 7 for prinsipper for sikring og arealinnspill).

3.1.2 Prosjekt friområde

Stavanger kommune har aktiv jobbet med planlegging og sikring av grønnsstruktur og turnett på forskjellige måter siden den første generalplanen i 1965, og i samsvar med de til enhver tid gjeldende kommuneplaner etterpå. En viktig milepæl var da Grønn plan i 1991 ble vedtatt, der hovedstrukturen ble fastsatt. Stavanger kommune vedtok i 2001 å opprette et eget prosjekt – Friområdeprosjektet – for å fullføre arbeidet med å gjennomføre sikring av kommuneplanlagte og regulerte friområder og tilrettelegge disse med turveier og stier, Stavangers urbane grønnsstruktur. Formannskapet vedtok i [sak 119/21](#) at en skulle jobbe videre med prosjektet, sikre den planlagte grønnsstrukturen og tilrettelegge turnettet. At arbeidet blir videreført er viktig for å få sammenheng i grønnsstrukturen, og med det kunne tilby et friluftsliv i nærmiljøet som er lett tilgjengelig, og som bidrar til folkehelse, både fysisk og psykisk.

Følgende rekkefølge for prioritering i sikrings- og tilretteleggingsarbeidet er vedtatt for Stavanger byområde ([sak 119/21](#)):

1. Gauselstraen
2. Vardeneset – Bjergsted
3. Lierdal
4. Byhaugen – Gramstadhaugen
5. Hafrsfjord – Kvernevik
6. Tastaveden
7. Sørmarka

¹ Tallene inkluderer areal som ikke har grønt formål i kommuneplanen, men som er regulert til grønt formål i reguleringsplaner.

Arealer med regulert eierform felles er ikke inkludert

8. Storhaug
9. Madlatua
10. Austre Åmøy

I tillegg jobber kommunen med områder der grunneiere tar kontakt om kjøp av private friområder selv. Andre områder definert i kommuneplanens arealdel kan prioriteres dersom det oppstår situasjoner som gjør dette fordelaktig.

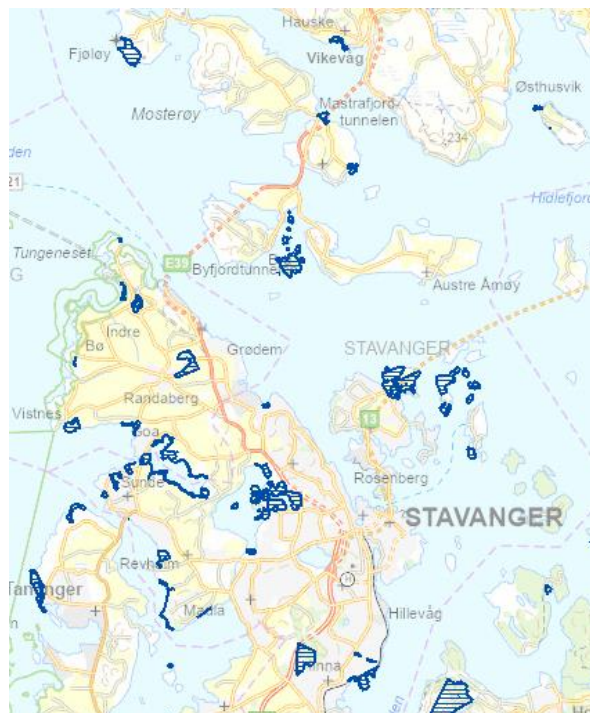
Prosjekt friområde har vært et viktig prosjekt for å gjennomføre grønnstrukturen i Stavanger. Organisasjon i prosjektet med medarbeiderne i både juridisk, park og plan gir kommunen mulighet til å reagere raskt på initiativer og henvendelser om sikring av areal. Aktivt erverv bør framover styres gjennom prosjekt friområde eller lignende operativ organisering i administrasjonen. Arealene som er avsatt til grønnstruktur i kommuneplanen skal sikres primært gjennom forhandlinger og frivillige avtaler.

Som oppfølging av Grønn plan, skal det fastlegges en helhetlig og kommuneomfattende friluftslivs- og friområdestrategi som skal vedtas i egen sak. Basert på dette må det utarbeides handlingsplan for strategisk oppkjøp av arealer for etablering av nye offentlige grønne områder

3.1.3 Prosjekt for tilbakeføring eller salg av privatiserte offentlige grøntområder

Innenfor områder som er regulert til offentlige friområder er det store arealer som eies av kommunen, men som – av ulike årsaker – er tatt i bruk av private. Samlet er derfor store deler av offentlig grønnstruktur utilgjengelig for allmennheten. For å sikre likebehandling i åpning av områdene for allmenheten er det behov for kartlegging av omfang av privatisering, samt vurdering av behov for omregulering og salg, avtale om leie eller krav om opprydding og tilbakeføring til offentlig friområde. Det må lages en strategi for håndtering av disse problemstillingene som utgangspunkt for gjennomføringen.

3.1.4 Statlig sikring av areal til friluftsmål

Figur 1: Utsnitt fra kart over statlig sikra friluftsområder i Stavanger (Statlig sikrede friluftslivsområder – Miljødirektoratet (miljodirektoratet.no))

Staten kan gi et område status som statlig sikret friluftslivsområde, og både kommunen og friluftsrådene kan søke om økonomisk støtte til dette. Områdene kan være offentlig eller privat eid og kan omfatte både nye områder og vederlagsfri statlig sikring av områder som allerede eies av kommunen eller friluftsrådet. De skal forvaltes slik at de ivaretas for allmennheten til friluftsmål, er tilgjengelige og attraktive å bruke, og følger naturmangfoldloven. Kommunen eller friluftsrådet har ansvar for drift og tilsyn og kan søke støtte til tiltak.

Strandsonen er spesielt attraktiv og samtidig spesielt utsatt for utbyggingspress. Det vil derfor være særlig aktuelt med statlig sikring av arealer langs sjø eller vann. Statlig sikring kan også brukes for å gjøre viktige arealer som ikke omfattes av allemannsretten, tilgjengelige for folk – som for eksempel arealer friluftsløven definerer som innmark.

Kommunen vil prioritere å søke om frivillig statlig sikring av flere kommunale arealer, særlig for å sikre sammenhengende grønnstruktur. Områder i Sørmarka, rundt Stokkavatnet og friluftsområdet på Brekko prioriteres først.

Kommunen vil også prioritere å søke støtte i tråd med egne forvaltningsplaner. Kommunale egenandeler må prioriteres ved årlig rullering av handlings- og økonomiplan. Oppfølging av forvaltningsplaner i kommunens statlig sikrede friluftsområder vil derfor være en viktig prioritering i planperioden.

3.1.5 Sikring av areal eller turløyper gjennom avtaler

Særlig i kulturlandskapet i Rennesøy og Finnøy kommunedeler jobbes det med å inngå langvarige avtaler med grunneiere om turstier, parkeringsplasser, badeplasser eller annet friluftslivsareal (GP 1 vedlegg 7 kap. 2 om sikring av arealer)

Kommunen har inngått avtaler for flere turstier på privat grunn på øyene. Disse avtalene har gjerne en varighet på 10 år, og fornyes automatisk for 10 nye år dersom ingen av partene sier opp avtalen. Det er ønskelig å ha slike langvarige avtaler, da dette gir mer forutsigbarhet og forsvarer investeringer som blir gjort på områdene. For avtaler med 10 års varighet har kommunen opprettet en egen tilskuddsordning. Det er også mulig å inngå kortere avtaler.

Det er inngått leieavtaler for bruk av privat grunn på noen områder, f.eks. Kvitevik badeplass, dagsturhytta på Fogn og for enkelte parkeringsplasser. Det gjenstår flere områder der det er behov for nye eller reviderte avtaler på turstier og parkering.

3.1.6 Sikring av areal gjennom vern

Naturmangfoldloven, skogloven og andre lovverk gir grunnlag for sikring av viktige naturområder gjennom vern. Mulige vernekategorier er nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, biotopvernområde, frivillig skogvern. For å oppfylle FNs naturavtale skal Norge verne 30% av land- og sjøarealene. Områder som er aktuelle for vern omtales nærmere under strategi for natur og landskap i *kapittel. 4.2.1.*

Bevaring av naturmangfold krever i mange tilfeller at områdene skjøttes, holdes åpne, at fremmede arter fjernes eller at området restaureres og forbedres. I kulturlandskapet er det mange arter som er tilpasset landbruksdrift. Det er derfor viktig å velge riktig verktøy for å sikre grøntarealene.

3.2 Naturnøytralitet

DELMÅL: Stavanger skal være en naturnøytral kommune uten tap av grønne områder og verdier.

Naturnøytralitet betyr netto null tap av natur, i tråd med anbefalingene fra FNs naturpanel i forbindelse med naturkrisen. Det kan sammenlignes med klimanøytralitet som betyr netto null CO₂-utslipp. Klima- og naturkrisen henger tett sammen og må løses samtidig. Siden arealendringer er den

største trusselen mot naturmangfold, er det å ta vare på areal og natur det viktigste vi kan gjøre for å møte naturkrisen og klimakrisen. Tap av natur forverrer klimaendringene, og klimaendringene påvirker og skader naturen. Når vi ødelegger skoger, våtmarker og andre naturområder, frigjøres karbon som har vært lagret i bakken, noe som øker utslippene av klimagasser. Samtidig endrer klimaendringene vilkårene for dyr og planter ved å endre temperaturer, nedbørsmønstre og øke ekstremvær. For å løse disse krisene må vi både redusere klimagassutslipp og ta bedre vare på naturen. Å bevare mest mulig natur som det er eller la det forbedre seg er det viktigste og billigste grepet vi kan gjøre.

Prinsippet om arealnøytralitet for naturverdier ble først innført i kommunen med GP 1 og forankret som retningslinje i kommuneplanens arealdel: «*Prinsippet om arealnøytralitet for naturverdier bør legges til grunn og dokumenteres i planleggingen*». Stavanger bystyre vedtok 17.02.2025 ([sak 7/25](#)) videre rammer for praktisering av arealnøytralitet for naturverdier. Arealnøytralitetsprinsippet konkretiseres og videreutvikles til naturnøytralitet. Naturnøytralitet utvider begrepet arealnøytralitet til også å omfatte kvaliteten på naturen og økosystemene, ikke bare arealene. Stavanger bystyre vedtok at prinsippet om naturnøytralitet skal legges til grunn i planer og prosjekter i Stavanger kommune.

Naturnøytralitet innebærer at vi ikke skal omdisponere og ødelegge intakt natur eller bygge ned områder med naturverdier. Nye naturinngrep må reduseres, i tillegg til at det bør restaureres og tilbakeføres områder til natur, slik at naturverdiene i sum holdes i balanse.

Begrepet «naturnøytralitet» indikerer en balanse knyttet til naturareal og -kvalitet. Ved praktisering av naturnøytralitet sammenlignes naturverdiene derfor før og etter at f.eks. en plan eller et prosjekt er gjennomført. Naturverdiene skal være i balanse, og bevaring av naturverdiene står sentralt i naturnøytralitetsprinsippet.

I oppfølgingen av naturnøytralitet må kommunen konkretisere hvordan det skal anvendes i praksis i planer og prosjekter. Kommunen må også selv etterleve arealnøytralitet i kommunens utbyggingsprosjekter og i den daglige forvaltningen av grønnstrukturen for å unngå bit-for-bit-reduksjon av naturverdiene. Derfor er det viktig at naturverdier og tap av natur får større oppmerksomhet både administrativt, politisk og i befolkningen. Kommunestyrets vedtak ([sak 7/25](#)) sier «*Stavanger kommune skal ha ambisjoner om å legge til rette for større naturkvaliteter og økt biologisk mangfold de neste årene*». Prinsippet om naturnøytralitet skal forstås som minstekrav.

Prinsipper for naturnøytralitet

- Prinsippet om naturnøytralitet legges til grunn i alle planer og prosjekter
- Tiltakshierarkiet med prinsipper om å unngå, begrense, istandsette eller kompensere for tapt natur anvendes
- Naturverdier og naturareal skal i sum bevares slik at de er i balanse i naturregnskapet
- Karbonrike områder skal ivaretas
- Natur som ikke kan bevares erstattes med samme naturverdi (økologisk kompensasjon)
- Kartlegge arealer som kan tilbakeføres til natur
- Etablere rutiner og system for å praktisere økologisk kompensasjon
- Funksjoner i grønnstrukturer som går tapt erstattes med lignende funksjoner i nærområde
- Identifisere og bruke virkemidler i lovverket for å styrke hensynet til klima og Natur

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Innarbeide prinsippene om naturnøytralitet og økologisk kompensasjon i kommuneplanens arealdel. Erstatningsareal sikres med arealformål grønnstruktur eller annet vern.
- Videreutvikle naturnøytralitet og økologisk kompensasjon til å også omfatte tiltak i sjø.
- Gjennomføre planvask/arealplanrevisjon og vurdere tilbakeføring av utbyggingsområder som ikke er i tråd med kommunens klimamål og naturnøytralitet til grønnstruktur eller naturformål eller LNF
- Forankre bruk av tiltakshierarkiet for alle planer og prosjekter i bestemmelser i kommuneplanen.

Strategisk nivå

- Utarbeide naturregnskap på kommuneplannivå (kvalitativ og kvantitativ), tilsvarende FNs vedtatte standard
- Utvikle rutiner og metoder for hvordan kommunen skal praktisere arealnøytralitet i planer og prosjekter
- Utvikle system og rutiner for økologisk kompensasjon som integreres i prosess for planer og prosjekter
- Lage strategisk kart for naturrestaurering for å opprettholde eller nyskape viktige økologiske sammenhenger (naturpotensialkart)
- Motvirke bit-for-bit nedbygging av grønne områder i behandling av private og offentlige planer og prosjekter
- Videreutvikle system for arealnøytralitet til å omfatte andre funksjoner i grønnstrukturen, f.eks. lek

Tiltaksnivå

- Gi informasjon om naturnøytralitet til innbyggere og utbyggere for å øke forutsigbarhet

Mulige indikatorer

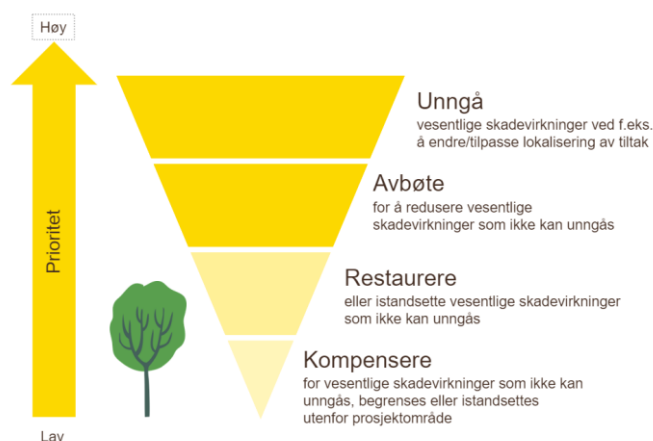
- Naturregnskap på kommunenivå og prosjektnivå
- Arealregnskap for grøntområder
- Arealregnskap, antall m² grønt areal før og etter utbygginger
- Andel areal regulert til grønne formål etter plan- og bygningsloven
- Antall innvilgede dispensasjoner i områder med dokumenterte naturverdier
- CO₂-ekvivalenter fra arealbruksendringer

3.2.1 Tiltakshierarki

Tiltakshierarkiet (se kap. 6.4 GP1) brukes både internasjonalt og nasjonalt som metode for å unngå skade på natur. I nasjonale dokumenter er det bl.a. nevnt i [Stortingsmelding Mdl.St.35 \(2023-2024\) Bærekraftig bruk og bevaring av natur](#). Tiltakshierarkiets er forklart i GP1 og baserer på prinsipper og prioritering om å unngå, begrense, istandsette og som siste utvei kompensere for naturkonsekvenser. Dette er viktig for å tilpasse tiltakene og unngå forringelse av naturverdier, både særlig viktige naturverdier og hverdagsnaturen.

For å oppnå naturnøytralitet er det viktig at prinsippene i tiltakshierarkiet legges til grunn på alle plannivåer og ved gjennomføring av prosjekter og forvaltning av naturområder. Anvendelse av

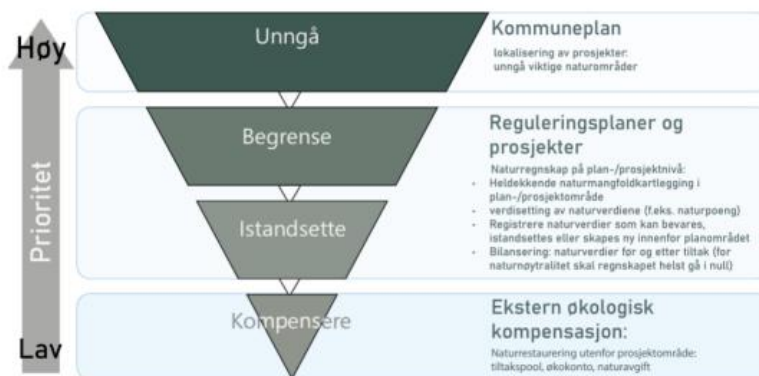
tiltakshierarkiet ved inngrep og tiltak er grunnleggende, og illustrasjonen i figur 3 viser hvordan de ulike plan- og prosjektnivåer kan bidra til stegene i tiltakshierarkiet.

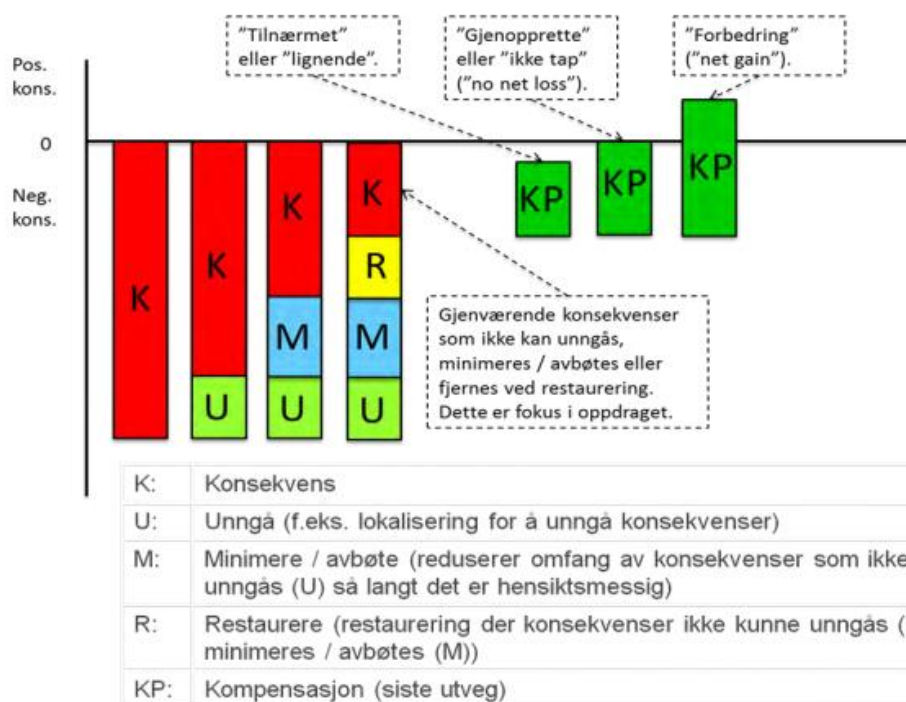
Figur 2: Tiltakshierarkiet som vist i Grønn plan del 1. Det viser at først og fremst skal man så langt som mulig unngå skadevirkninger for miljø og klima. Der det ikke er mulig skal man begrense skaden, deretter istandsette arealer. Kompensasjon er sist på listen. Kilde Miljødirektoratet (2023d)

Kompensasjon er siste utvei etter at økologiske skadevirkninger er forsøkt unngått og redusert gjennom avbøtende tiltak og restaurering av påvirkede områder. Det er langt mer krevende å skape økologiske verdier gjennom restaurering eller nyetablering enn å bevare eksisterende verdier ved å unngå tap av naturmangfold. Derfor er det både ressursmessig og økologisk mest fornuftig å følge tiltakshierarkiet. I tillegg er det viktig å være seg bevisst begrensningene ved økologisk kompensasjon. Enkelte naturverdier kan ikke erstattes gjennom restaurering eller reetablering (for eksempel visse typer gammelskog, torvmyrer og arter med svært spesifikke krav til habitat).

Stavanger bystyre har vedtatt ([sak 7/25](#)) at tiltakshierarkiet skal anvendes i planlegging og forvaltning, og at økologisk kompensasjon skal være siste utvei for å avbøte skade på natur. Bystyret vedtok også at «Reguleringsplan som medfører nedbygging av natur skal bare godkjennes der det er vesentlige samfunnshensyn, og andre lokaliseringalternativ er vurdert og ikke funnet hensiktsmessig».

Figur 3: Anvendelse av tiltakshierarkiet ved inngrep og tiltak er grunnleggende. Illustrasjonen viser hvordan de ulike plan- og prosjektnivåer kan bidra til stegene i tiltakshierarkiet.

Figur 4: Illustrasjon av hierarkiet for grupper av tiltak for å redusere konsekvenser ved utbyggingsprosjekter (Hårklau m. fl. 2013)

3.2.2 Areal- og naturregnskap på kommunenivå

For at kommunen skal få oversikt over naturnøytralitet, vil det være viktig å føre et areal- og naturregnskap. Mens arealregnskap analyserer arealbruk og endringer over tid, er hensikten med naturregnskap å vise endringer i naturens tilstand, kvalitet til økosystemer og økosystemtjenester. Naturregnskap tar utgangspunkt i status på natur i dag og viser naturtypenes tilstand, funksjon og omfang. I tillegg vil det gi oversikt over omdisponert og restaurert naturareal. Naturregnskap må framskrives og ajourholdes opp mot fremtidige inngrep som fører til tap eller påvirkning av

naturverdier. Areal- og naturregnskap bør kombineres f.eks. for å vise konfliktnivå mellom arealbruksendringer og viktige naturverdier.

Naturregnskap kan føres på plan- eller prosjektnivå, eller for hele kommunen. Naturregnskap på kommunenivå skal gi en oversikt over i hvilken grad nedbygging av natur fortsetter. Det må føres regnskap som dokumenterer tapet eller restaureringen av naturarealer. På kommunenivå vil naturregnskap særlig omfatte data om kjente naturverdier/naturtyper. Hverdagsnaturen vil være enklere å fange opp på plan- og prosjektnivå.

Rogaland fylkeskommune har lansert et digitalt verktøy for arealregnskap for hver kommune ([Areal- og naturrekneskap - Rogaland fylkeskommune \(rogfk.no\)](https://rogfk.no)). Dette skal videreutvikles framover og inkludere flere data om naturkvaliteter.

Stavanger kommune må utvikle et areal- og naturregnskap basert på kommunens planbaser, og tilgjengelig naturinformasjon (naturverdier/naturtyper). Dette må også inkludere naturverdier i byggeområder framover, men her finnes det i dag ikke samme datagrunnlag for urbane økosystemer. Arbeidet med naturregnskap er viktig for å få en bedre oversikt over konsekvenser av arealendringer, arealreserver sett i forhold til utbyggingsbehov, nedbygging av jord og natur, samt hvordan kommunen leverer på jordvernmål og naturnøytralitetsmål. Dette vil være viktige tema i revisjon av kommuneplan.

Arealregnskap til gjeldende kommuneplan viser at det ligger flere naturverdier i arealreserven for bolig- og næringsutvikling i Stavanger. I forbindelse med kommuneplanrevisjon må det gjennomføres en «planvask» som skal systematisk gå gjennom arealene og vurdere naturverdier, påvirkning og samlet konsekvens ved arealbruksendringer.

Systemet må være enkelt og forståelig for både kommunal forvaltning, utbyggere og politikere, samtidig som det tas hensyn til ulike naturverdier og -kvaliteter. Oppbygningen av systemet må basere seg på eksisterende kunnskap og data, og suppleres med ny informasjon etter hvert.

3.2.3 Naturregnskap på plan- og prosjektnivå

For å nå målet må naturnøytralitet praktiseres på detaljplan- og prosjektnivå². Innenfor avgrensede planområder vil det være enklere å få en helhetlig oversikt og heldekkende kartlegging av naturverdier som grunnlag for et naturregnskap. Det må stilles krav om dette i kommende planprosesser, og mulighet for dette må forankres i kommuneplanen.

Nullpunktet for naturnøytralitet i planer og prosjekter må være den faktiske tilstanden til naturen før plan- og prosjektarbeidet igangsettes. Dette forutsetter at det ikke foretas fysiske endringer på arealet før plan- og prosjektstart, slik at naturverdier som har utviklet seg blir redusert. Dette gjelder selv om arealet er regulert og avsatt til byggeformål fra før.

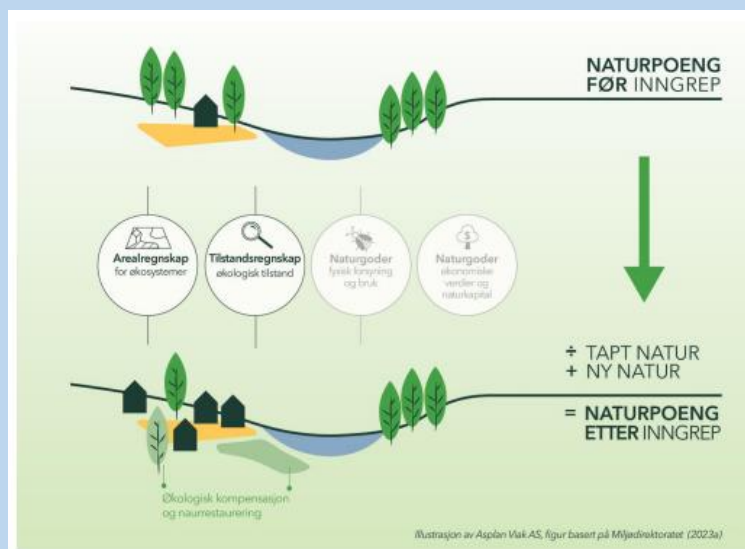
Naturverdier må sammenlignes før og etter prosjektets gjennomføring og må være i balanse (naturnøytral). Det er utviklet modeller for håndtering av naturbalanse innenfor planer og prosjekter i flere europeiske land. I Norge har bl.a. Asplan Viak utviklet et system med naturpoeng som har blitt brukt i Bortelid-prosjektet i Åsral, se faktaboks. Naturpoengmetoden gir en kvantifisering av naturverdiene. I tillegg til et rent tallregnskap vil det være avgjørende å bruke faglige argumenter for å sikre at tapte naturverdier kompenseres med like økosystemfunksjoner, og at viktige men lite arealkrevende verdier som gamle trær blir ivaretatt, samt at en sikrer landskapsøkologiske sammenhenger. Det må også jobbes med hvordan hverdagsnaturen kan gis verdi inn i regnskapet.

Naturregnskap med naturpoengmetoden (Asplan Viak)

² Med «prosjekt» menes her konkrete tiltak som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven eller annet lovverk eller er en del av en arealplan (reguleringsplan, områdeutvikling osv.)

Forenklet forklart tar naturpoengmetoden utgangspunkt i at alt areal innenfor prosjektområdet blir tildelt en verdi, både før og etter gjennomføringen av prosjektet. Arealverdi ganget med arealstørrelse gir så en poengsum. Sammenligner man naturpoengsummen før og etter plan- eller prosjektgjennomføringen, vil differansen vise hvor mange naturpoeng som går tapt.

Målet blir å få en balanse i regnskapet, f.eks. ved å redusere inngrep i naturen, velge mindre verdifulle delområder eller ved å restaurere delområder med mindre verdi innenfor planområdet. Hvis det ikke er mulig å få regnskapet i balanse, kan det kompenseres med restaureringstiltak utenfor plan- eller prosjektområdet

Figur 5: Prinsippene bak naturpoengmetodikk utviklet av Asplan Viak (kilde: <https://www.nordrefollo.kommune.no/globalassets/nordre-follo/tjenester/natur-klima-og-miljo/arealnøytralitet/rapport-fra-asplan-viak-om-naturregnskap-for-skotbu-hoydebasseng.pdf>, s. 9)

Oppfylgning av naturnøytralitet bør også sees i sammenheng med kravene som stilles i ulike miljøsertifiseringer eller i blågrønn faktor. Blågrønn faktor skal bl.a. bidra til å inkludere mer biologisk mangfold i planer og prosjekter. Kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner stiller krav om å oppfylle en fastsatt faktor uavhengig av hvilke naturverdier som finnes på arealet fra før. Kombinert med krav om naturnøytralitet vil en kunne styrke naturverdier som kan gå tapt i prosjektet gjennom blågrønn faktor. Hvis et prosjekt f.eks. fører til tap av store eiketrær, vil ikke et regnbed kunne kompensere for dette, selv om regnbed er positivt for biologisk mangfold og gir poeng for blågrønn faktor. Da må det stilles krav om bevaring av store trær og ev. erstatning ved å plante flere nye.

3.2.4 Økologisk kompensasjon

Naturnøytralitet innebærer at det ikke lenger skal være gratis å bygge ned naturverdier. Økologisk kompensasjon er siste ledd i tiltakshierarkiet og skal kun anvendes når andre utbyggingsalternativ er vurdert, men ikke funnet mulige.

Økologisk kompensasjon kan forstås som restaurering, etablering eller skjøtsel av økologiske verdier som skal kompensere for vesentlige, negative gjenværende konsekvenser av en utbygging på naturmangfold. Det er forårsakeren av skaden på natur som er ansvarlig for kompensasjon. Økologisk kompensasjon innebærer at ved nedbygging av naturarealer skal tilsvarende eller større områder

restaureres. Arealer som er egnet til kompensasjon vil i utgangspunktet ha dårligere kvalitet enn de ødelagte områdene, slik at økologisk tilstand kan forbedres.

Dette er ikke uproblematisk: Hva som er tilsvarende verdi er vanskelig å avgjøre fordi vi ikke har noe system for verdisetting av natur, og en kan aldri restaurere natur slik at den blir like funksjonell som urørt natur er. Restaurering bør brukes på allerede ødelagte arealer eller som en siste utvei der det ikke er mulig å hindre nedbygging.

Internasjonalt er det utviklet ulike verktøy for gjennomføring av kompensasjonstiltak.

Tiltakspool, Økokonto og naturavgift

Tiltakspool (eller arealbank) er et system som identifiserer og sikrer arealer der fremtidige naturrestaureringstiltak kan gjennomføres som kompensasjon for fremtidige nye utbygginger. Det er også mulig å restaurere arealer på forhånd og samle «naturpoeng» som i senere utbyggingsprosjekter kan brukes for å kompensere inngrep i naturen andre steder. Dette blir en slags konto der tiltak bookes inn og ut (økokonto).

I en tiltakspool med økokonto kan tiltakshaver kjøpe andeler i en bank som forvalter natur og kompensasjonsverdien på tiltakspoolen. En kommune, en kommersiell aktør eller en ideell organisasjon kan stå ansvarlig for å øke den økologiske verdien innenfor et areal gjennom restaurering, nyetablering, skjøtsel eller vern. Andeler i en slik bank selges til utbyggere som er ansvarlige for inngrep som medfører økologiske tap. En fordel med en tiltakspool med økokonto er at erstatningsarealet og ønsket kompensasjonseffekt kan være på plass før tapet forårsaket av en utbygging inntreffer. Ved kompensasjon gjennomført av tiltakshaver er det ofte en betydelig forsinkelse mellom tidspunktet skader inntreffer og tidspunktet da kompensasjonseffektene er oppnådd. For særlig trua arter og sårbare naturverdier kan dette midlertidige tapet være kritisk. I tillegg kan flere mindre kompensasjonstiltak samles til ett område. Det er viktig at slike arealer med kompensasjonstiltak sikres i juridiske planer.

Naturavgift er en økonomisk avgift på utbygging av naturarealer, som gir insentiver for å begrense tapet av natur. Målet er at prosjekter som er privatøkonomisk lønnsomme, men som har høye klima- og naturkostnader, ikke bygges ut, reduseres i omfang eller at de flyttes til lokaliteter med lavere klima- og naturkostnader.

Kommunen må utvikle systemer og rutiner for praktisering av økologisk kompensasjon i planer og prosjekter i Stavanger kommune, slik at kommunen kan dekke alle trinnene i tiltakshierarkiet. Det må også vurdering om verktøy som kompensasjonspool, økokonto eller naturavgift skal anvendes i Stavanger. Det er viktig at restaurerte områder sikres planmessig slik at naturverdiene bevares og økes over tid.

For å styrke det juridiske grunnlaget for å kunne kreve kompensasjon i planer og byggeprosjekter bør krav om økologisk kompensasjon innarbeides i bestemmelse i kommuneplanens arealdel. Det kan vurderes en lignende formulering:

- *Ved utbygging på naturområder kreves det kompensasjon gjennom restaurering av tilsvarende naturareal. Erstatningsarealet skal utvikles til tilsvarende kvaliteter.*
- *Restaurerte områder og områder som restaureres skal reguleres til grønnstruktur.*

3.2.5 Potensielle restaurerbare arealer (naturpotensialkart)

Bevaring av naturverdier må alltid være første prioritet. I tillegg til dette vil tilbakeføring og restaurering av natur få mer betydning. I stortingsmelding 14 Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfold har Norge mål om å restaurere 15 % av forringet natur, og FN har erklært 2021-2030 som tiåret for naturrestaurering. I ny naturavtale (COP 15, 2022) setter FN mål om å restaurere

hele 30 % av de forringede økosystemene innen 2030. Restaurering av økosystemer har som mål å hindre, stoppe og reversere forringelsen av økosystemer på land og i havet. Med naturrestaurering menes aktive tiltak som tar sikte på å forbedre tilstanden i økosystemer som er forringet eller ødelagt for å forbedre naturens evne til å produsere naturgoder (IPBES 2019, SER 2004). I tillegg er det mulig å gjøre større og mindre restaureringstiltak som ivaretar spesielle økologiske funksjoner og/eller naturgoder.

Stavanger kommune har startet med utvikling av et [naturpotensialkart](#), der ulike typer områder i hele kommunen med potensial og behov for restaurering av naturverdier er kartlagt. Dette er områder som har lave naturverdier eller redusert tilstand i dag, men som gjennom restaurering kan øke naturverdien. Det må regnes med vurdering i feltarbeid i tillegg til analyser av eksisterende data. Naturpotensialkartet krever videre bearbeiding og kontinuerlig revisjon. Stavanger bystyret har bedt om kartlegging av uutnyttet mindre kommunale areal, som kan være egnet til å tilbakeføres til naturområde ([sak 7/25](#)). Dette bør også inngå i naturpotensialkartet.

Naturpotensialkartet er et strategisk kart for naturrestaurering og viser bevaringsverdige naturverdier, landskapsøkologiske sammenhenger og potensielle områder for naturrestaurering, eller for å skape eller styrke landskapsøkologiske sammenhenger. Det blir et godt verktøy for å vurdere arealer med ulike naturtyper som kan restaureres. Dette kartet bør legges til grunn for målet om at 30 % av arealene skal restaureres. I tillegg vil det være et viktig grunnlag for å finne egnede arealer for økologisk kompensasjon og etablering av tiltakspool.

Økologisk kompensasjon støtter nasjonale mål om naturrestaurering og bidrar til å opprettholde økologisk balanse i utviklingsprosesser. Det er likevel noen naturtyper som ikke kan erstattes eller der det vil ta veldig lang tid, som f.eks. myr. Det er også viktig å huske på at ulike naturtyper har ulike kvaliteter, og at mangfoldet i naturtypene må ivaretas. Man kan f.eks. ikke erstatte en myr med plantet granskog.

Praktisk naturrestaurering omtales nærmere under strategi for natur og landskap i kap. 4.

3.3 Bærekraft

DELMÅL: Sikre at natur- og klimahensyn og bærekraft ivaretas i planlegging, bygging, forvaltning og drift av grønne områder.

Klimakrisen og naturkrisen henger sammen. Velfungerende økosystemer er avgjørende for å bremse klimaendringene, og vi må bremse klimaendringer for å kunne bevare naturmangfoldet på sikt. Til det trenger vi også mer fornybar energi. Samtidig kan det være et dilemma mellom behovet for mer fornybar energi og konsekvensene av naturinngrep, som for eksempel arealkrevende solceller på bakkenivå i kulturlandskap som påvirker fugleliv.

I tillegg til å bremse klimaendringene må samfunnet også forberedes på og tilpasses klimaendringene. Derfor er det viktig å integrere natur- og klimahensyn i alle arbeidsområder til kommunen. I dette kapittel omtales hvordan dette påvirker planlegging, bygging, forvaltning og drift av grønnstrukturen.

Tiltak for klima og miljø omtales i [kommunens klima og miljøplan](#) og i [handlingsplan for klima og miljø 2022-2026](#). Her ligger det flere innsatspunkter som berører forvaltning og videreutvikling av grønnstrukturen.

FRILUFTSLIVETS BÆREKRAFTSPLAKAT

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030.

Friluftslivet ønsker å bidra aktivt til å oppfylle disse målene.

Vi vil:

MÅL 3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET

- Bidra til god fysisk og psykisk helse gjennom å jobbe for et friluftsliv for alle, som består av både organisert og egenorganisert aktivitet
- Sikre at alle barn og unge lærer grunnleggende friluftslivsferdigheter
- Tilrettelegge friluftslivsområder for sosialt fellesskap
- Arbeide for gode rammevilkår for frivilligheten, og gjøre det enkelt og attraktivt å være frivillig

MÅL 4 GOD UTDANNING

- Heve skolens kompetanse på bruk av naturen som læringsarena, og jobbe for at dette prioriteres i skolens planverk og i lærerutdanningen
- Skape økt forståelse for at naturen er forutsetningen for menneskets eksistens og livskvalitet

MÅL 9 INDUSTRI, INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR

- Støtte opp om forskning og andre tiltak som bidrar til et mer bærekraftig friluftsliv

MÅL 10 MINDRE ULIKHET

- Sikre allemannsretten som et gratis fellesgode
- Styrke inkluderings- og mangfoldsarbeidet, og legge til rette for at alle skal kunne delta i friluftslivet
- Støtte, etablere og bidra til drift av utlånssentraler for utstyr til fritidsaktiviteter

MÅL 11 BÆREKRAFTIG BYER OG LOKALSAMFUNN

- Sikre natur- og friluftslivsområder med åpne og inkluderende møte- og aktivitetsplasser, nær der folk bor
- Arbeide for at det skal etableres flere gang- og sykkelveier, stier og turveier
- Øke anerkjennelsen av frivillighetens egenverdi og betydning for å skape samfunn preget av tillit, trygghet og tilhørighet

MÅL 12 ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON

- Inspirere til friluftsliv som handler om opplevelser og ikke utstyr
- Vektlegge nærfriluftsliv og opplevelser som ikke krever mye utstyr eller store anlegg
- Redusere forbruket av friluftsutstyr og -klær ved å fremme krav til kvalitet og stimulere til deling og gjenbruk

MÅL 13 STOPPE KLIMAENDRINGENE

- Redusere friluftslivets klimaavtrykk ved å arbeide for mer klimavennlig transport i ferie og fritid, og fremme kortreiste hverdagsopplevelser i nærmiljøet

MÅL 14 OG 15 LIVET I HAVET | LIVET PÅ LAND

- Informere om, og inspirere til, sporløs ferdsel i naturen
- Fremme naturvennlig tilrettelegging og kanalisering av ferdsel og annen friluftslivsaktivitet der det er behov av hensyn til sårbar natur
- Verne om viktige friluftslivsområder, spesielt områder nær der folk bor, strandsonen, bymarker og større sammenhengende skog- og fjellområder
- Stimulere til og koordinere rydding av avfall langs kysten og i naturen ellers

MÅL 17 SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE

- Videreføre et bredt samarbeid for et mer bærekraftig friluftsliv, både mellom friluftslivsorganisasjonene og med myndighetene
- Formidle våre bærekraftserfaringer i internasjonalt samarbeid, og hente kompetanse og inspirasjon fra andre land
- Inspirere alle som bedriver friluftsliv til å engasjere seg for å oppfylle FN's bærekraftsmål

NORSK
FRILUFTSLIV

Friluftsrådenes Landsforbund

Friluftslivets bærekraftsplakat er utarbeidet av Norsk Friluftsliv og Friluftsrådenes Landsforbund.

Figur 6: Friluftslivets bærekraftsplakat

Prinsipper for natur- og klimahensyn og bærekraft i planlegging, bygging, forvaltning og drift

- Vurdere materialbruk, energibruk, livslengde og gjenvinning, med fokus på klimatilpassede og naturbaserte løsninger.
- Ha fokus på lang levetid, god kvalitet og riktig utforming i nyanlegg, slik at anleggene kan fungere optimalt med minimal vedlikehold.
- Drift og vedlikehold skal være basert på miljøvennlige prinsipper, inkludert unngåelse av sprøytemidler i offentlige anlegg.
- Ombruke og gjenbruke materialer ved rehabilitering og nybygg av anlegg
- Minimere bruk av plast/gummidekke på lekeplasser og unngå dekke med plast og gummi i naturområder
- Følge overordnet avfallsprinsippet om at folk tar med seg inn i et område tar de med seg hjem igjen.
- Støtte friluftsansisasjonenes bærekraftsmål og frilagerkonseptet.
- Bruk holdbare materialer tilpasset landskapet og stedet.
- Beskytte karbonrike områder som en del av bærekraftige løsninger.

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Styrke fokus på bærekraftig og robust materialvalg med lang levetid og bruk av naturbaserte løsninger i arealplaner og norm for utomhusanlegg
- Utarbeide regler for bærekraftig materialbruk i uteområder som begrenser bruk av kunstige materialer til utvalgte anlegg (type gummidekke fallunderlag eller kunstgress i balløkker)
- Utarbeide regler for avfallshåndtering i offentlige uteområder og friområder som bidrar til mindre forøpling og mindre ressursbruk
- Utvikle metode for kvantifisering eller verdsetting av natur som kan brukes i forbindelse med anbudsprosesser.

Tiltaksnivå

- Fase ut fossile biler og redskap i drift og vedlikehold av anlegg
- Videreføre bærekraftig drift og vedlikehold
- Informere om og gjennomføre overordnet avfallsprinsipp sammen med frivillige organisasjoner
- Utarbeide informasjon til innbyggerne om hvorfor og hvordan kommunen tar i bruk naturbaserte løsninger og naturvennlig drift
- Følge opp tiltak i handlingsplan for klima og miljø om fossilfrie og utslippsfrie kommunale bygge- og anleggsplasser
- Følge opp tiltak for gjenbruk og ombruk av masser og redusert massehåndtering i klima- og miljøplan
- Avsette tilstrekkelige driftsmidler, slik at anleggene kan holdes i en tilfredsstillende stand og kan brukes slik behovet tilsier
- Bruke innovative løsninger for å effektivisere drift/ bruk og samhandling
- Jobbe for innkjøp av planter uten bruk av torv i produksjon
- Informere og stimulere til utfasing av torvprodukt til private, gartneri og veksthus
- Øke bruk av stauder istedenfor sesongbeplantning

- Revurdere bruk av gummidekke på eksisterende anlegg (f.eks. Stavanger stadion lekeplass)
- Sette opp skilt «Takk for at du rydder og holder området rent» sammen med hansker og poser i egnede friområder og i strandsonen.

Mulige indikatorer

- Co2 ekvivalenter fra anskaffelser/aktiviteter/drift

3.3.1 Bærekraftig drift og vedlikehold

Det skal bygges robuste og funksjonelle anlegg som kan driftes i mange år før det er behov for rehabilitering. Kommunen har i flere år jobbet for å ta i bruk mer miljøvennlige og bærekraftige driftsmetoder i anleggene (strategi for miljøvennlig drift). Dette inkluderer innkjøp av ulikt utstyr, blant annet elektrisk drevne maskiner, som også er skånsomme mot underlag. Slik unngås pakking av jordsmonn og det mikrobiotiske livet i jorda skånes. Videre gjennomgås driftsmetoder, med sikte på permanent, mer miljøvennlig omlegging og bedre planlegging av nyanlegg for å sikre ressursbesparende drift. Eksempler er bruk av rett vegetasjon for å minimere drift, økning av det biologiske mangfoldet, og egnete jordblandinger for ugrasfri jord. Det er også et mål å ha mest mulig naturbaserte løsninger i anleggene, for blant annet overvannshåndtering og ressursparing. Det testes bruk av jord med biokull som er ladet med mikroorganismer og ugressbekjempelse ved bruk av eddik. God informasjon og samarbeid med frivillige vil være viktig framover for å få kontroll på ugress, f.eks. i blomsterenger.

3.3.2 Bærekraft i anleggsvirksomhet

I [Klima og miljøplanen](#) er et av hovedtiltakene "Utslippsfrie bygge- og anleggsplasser i kommunens virksomhet innen 2025". Kommunen stiller krav og vilkår til fossilfrie anlegg, og bruker fra og med 2024 tildelingskriterier som fremmer bruk av elektriske anleggsmaskiner og utstyr. Klima og miljø skal vektlegges høyt i de kommunale anskaffelsene og vil omfatte kriterier for økt gjenbruk, massehåndtering og reduksjon av transportbehov i samsvar med det klima og miljøplanen fastsetter. Kommunens bruk av kriterier og krav skal utvikles i samråd med bransjen for å oppnå bærekraftige og utslippsfrie anlegg.

3.3.3 Bærekraftig jord ved nyplanting

Ved etablering av ny beplantning må bruk av stedeegne masser og stedlig jord vurderes framfor transport av ny jord langveisfra. Bruk av stedlig jord vil kunne ha betydning for hvilke arter som kan plantes, og kan dermed føre til et redusert utvalg av arter. Ved bruk av stedlig jord er det viktig å tenke på hvordan denne lagres, med tanke på mikroliv og ugress. Ugressfri jord er viktig for å forenkle vedlikehold av anleggene og ha bedre voksebetingelser for artene som plantes. Metode for hvordan jorden behandles for å bli ugress må likevel ikke drepe viktige mikroorganismer og ødelegge jordstruktur. Kunstgjødsel kan ikke brukes der vi bruker jord med biokull som er ladet med mikroorganismer.

3.3.4 Stauder og sommerblomster

Stauder er mer bærekraftige enn sesongblomster, da de ikke kastes etter sommeren. Riktig plante på rett plass reduserer vannforbruk, jordutskifting, lusing og behov for plantebytte. Torvfri produksjon og redusert transport bidrar til lavere CO₂-avtrykk.

Stavanger kommune har redusert bruken av sommerblomster med 40 % de siste 10 årene, og flere blomsterbed er omgjort til staudebed. Sommerblomster prioriteres nå i sentrale parker, mens stauder brukes i anlegg med høy vedlikeholdsstandard. Kommunen vil fortsette samarbeid med andre aktører om sommerblomster, f.eks. Stavanger havn eller Stavanger sentrum. Nye parker skal utformes med stauder i stedet for sommerblomster.

Stauder er viktig for å skape variert biologisk mangfold og en viktig matkilde for insekter. Kommunen ønsker flere pollinatorvennlige vekster i sentrum, og stauder kan også brukes i regnbed for å forsinke regnvannsavrenning og skape fargerike byområder.

Stauder krever vedlikehold, spesielt i etableringsfasen, og det er en utfordring i perifere områder. Omfang og bruk av stauder må sees opp mot funksjon og vedlikeholdsstandard på et anlegg. Det er derfor mest aktuelt å bruke stauder i anlegg med høy vedlikeholdsstandard. Naturlig utforming av staudebeplantning som krever mindre vedlikehold foretrekkes.

Stauder krever vedlikehold, særlig i etableringsfasen, og det er en utfordring for kommunen å vedlikeholde staudebed i perifere anlegg.

Figur 7: Staudebeplantning ved Valbergtårnet

Figur 8: Sommerblomster i krukker i Stavanger sentrum

3.3.5 Miljøgifter

Miljøgifter er kjemiske forbindelser som er lite nedbrytbare og kan forbli i miljøet i lang tid. De hoper seg gjerne opp i levende organismer, har alvorlige langtidsvirkninger for helse eller er svært giftige i miljøet. Miljøgifter i grunnen i friområdene er gjerne et resultat av tidligere industri, deponier eller avrenning fra ulike virksomheter i nærområdet.

Det er viktig at friområdene på land og badeplassene i vann er trygge å bruke for innbyggerne og ikke medfører helsefare. Det må derfor tas hensyn til forurenset grunn ved tilrettelegging og opparbeiding av friområder og badeplasser. Det bør prioriteres å rydde opp i forurenset grunn ved slik tilrettelegging.

3.4 Samarbeid

DELMÅL: Samarbeide med innbyggere, frivillige organisasjoner, utbyggere, grunneiere og internt på tvers av fagområder i kommunen.

Stavanger er en samskapingskommune. Samarbeid med frivillige organisasjoner eller befolkningen er viktig, både for å få vite hva innbyggerne ønsker og har behov for, men også for å få hjelp til

gjennomføring av tiltak. Kommunen vil utnytte potensiale i samarbeid med frivillige bedre. Dette kan være ressursbesparende, men gir også eierskap og kunnskap om viktigheten av grøntområder og natur.

Engasjerte enkeltpersoner og interessegrupper er viktige ressurser for kommunen, både med sin kunnskap og praktiske innsats. Brukermedvirkning i nye og eksisterende grøntanlegg sikrer gode uteområder, og innspill fra innbyggerne ved høringer og via VOF (varsle om feil) bidrar til raskere feilretting og bedre anleggs kvalitet.

Det er etablert et fast samarbeid med Forum for natur og friluftsliv (FNF), som representerer mange av de frivillige organisasjonene innen natur- og friluftsliv. Med støtte fra kommunen er det etablert et lokalt FNF-Stavanger, i tillegg til fylkesnettverket. Innenfor friluftsliv er det også samarbeid med lokale turlag, grendelag og grunneiere om tilrettelegging av turstier. Andre faste samarbeid er opprettet for blant annet småbåthavnene, kolonihagene, Fjøløy fort, nabolagshager og Gamle Stavanger.

Innen naturskjøtsel er det etablert samarbeid om beitedyr i friområdene og andre skjøtselstiltak som hogst, planting, fjerning av fremmede arter, slått m.m. med bønder, velforeninger, venneforeninger og frivillige organisasjoner. Det skal legges til rette for å videreutvikle slik dugnadsbasert skjøtsel i kommunale friområder, og en skal sikre rett skjøtsel gjennom god veiledning.

[Handlingsplan frivillighet](#) må legges til grunn for videre utvikling av samarbeidet mellom kommunen og frivillige. Det er viktig å beholde og videreutvikle tilskuddsordninger som [stimuleringstilskudd for park, nærmiljø, natur og friluftsliv](#), [turstier på private eiendommer](#), [tilskudd for folkehelse tiltak](#) m.fl. I tillegg må det jobbes videre med å gjøre flere kommunale bygg tilgjengelige for frivilligheten gjennom [Aktiv kommune](#) og samarbeid om aktiviteter gjennom aktivitetskalenderen [Friskus](#).

Regionalt og interkommunalt samarbeid

Stavanger kommune deltok tidligere i et interkommunalt fagforum for samarbeid om idrett og friluftsliv mellom kommunene Randaberg, Sola, Sandnes og Stavanger. Det er et ønske om å gjenopprette et slikt forum for nærmiljø, natur og friluftsliv for erfaringsutveksling på tvers av kommunene og gode felles løsninger. Andre regionale samarbeidspartener er Jæren og Ryfylke friluftsråd som tilrettelegger for friluftsliv i hele regionen. I tillegg til økonomisk støtte, har Idrett og utemiljø en god dialog med friluftsrådene om tilrettelegging for Stavangers befolkning.

I 2021 vedtok Stavanger formannskap en forpliktende samarbeidsavtale mellom Stavanger botaniske hage og Rogaland Arboret om å jobbe mot å etablere et botanisk vitensenter. Prosjektperioden er på fire år (2022-2025).

Stavanger kommune har samarbeid med statsforvalteren, fylkeskommunen og andre kommuner om flere prosjekter, blant annet Hålandsvatnet, dagsturhyttene, kyststi Jæren, Jæren vannområde, helårsturisme m.m. Det er viktig å fortsette med slikt samarbeid for gode regionale løsninger.

Prinsipper for samarbeid

- Samarbeide med frivillige organisasjoner, befolkningen og brukere for å sikre gode anlegg, aktiviteter og kunnskapsdeling
- Samarbeid med andre offentlige etater/myndigheter og utbyggere
- Involvere brukere eller grunneiere tidlig i prosesser
- Interkommunalt og regionalt samarbeid
- Brukermedvirkning i planer og prosjekter tilstrebes

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Bedre tverrfaglig samarbeid internt i kommunen (f.eks. mellom landbruks- og naturforvaltning)

Tiltaksnivå

- Legge informasjon om muligheter for samarbeid om skjøtselstiltak og dugnader på nettsiden til kommunen
- Inngå avtaler om skjøtsel, drift og vedlikehold av grøntarealer
- Samarbeide om skjøtsel og dugnader med idrettslag og andre frivillige grupper
- Gjennomføre jevnlige møter med FNF Stavanger, lokale turlag, Mostun natursenter, friluftsrådene, småbåtforeninger, kolonihager m.fl.
- Samarbeide med befolkningen om å finne eksisterende trær som er særlig viktige for bybildet og om bevaring av trær
- Lage et pedagogisk opplegg for skoleklasser og barnehager om treplanting og skjøtsel, samt organisere treplantingsdugnader
- Opprette og beholde tilskuddsordninger for å stimulere til tiltak og aktiviteter innen natur og friluftsliv (stimuleringstilskudd, turstier på privat grunn, skjøtsel m.m.)
- Samarbeide med frivillige om mer natur i byen (f.eks. inspirere til planting av naturlige/pollinatorvennlige plantearter på nedlagte lekeplasser, fellesarealer og hager)
- Ha medvirkning i planer og prosjekter
- Samarbeide med nabokommuner om sammenhengende turnett
- Samarbeide med nabokommuner om regionalt viktige friluftsområder eller aktiviteter (f.eks. frisbeegolf, ridning m.m.)
- Samarbeide med frivillige og friluftsråd om søppelrydding og strandrydding
- Samarbeide med nabokommunene om naturverdier og økologiske funksjonsområder
- Øke samarbeidet med Turlagene og andre frivillige organisasjoner
- Fortsette samarbeidet med Jæren og Ryfylke friluftsråd om tilrettelegging for friluftsliv i regionen
- Samarbeide med Rogaland Arboret om vitenskap og formidling
- Følge opp prosjektet helårsturisme
- Samarbeide med Randaberg og Sola kommune om skogforvalter
- Samarbeide om arbeidstrening ved Stavanger friluftssenter og drift utemiljø for å skape mestringsopplevelser og muligheter til å komme i arbeid

3.5 Informasjon og formidling

DELMÅL: Informere om natur og landskap, friluftsliv og lokal stedshistorie, slik at det er lett tilgjengelig for alle.

Stavanger kommune har et svært omfattende tilbud for fysisk aktivitet, vakre naturopplevelser og kulturmiljøer i grønnstrukturen. God og tilgjengelig informasjon kan gi betydelig merverdi til de anlegg, områder og tiltak kommunen tilrettelegger for brukerne. God informasjon øker opplevelsesverdien og fører til flere brukere. Informasjon er også viktig for å styre bruken av områdene og hindre brukerkonflikter eller slitasje i områdene, og med dette sikre gode opplevelser.

for alle brukere. Friluftsliv og å oppleve naturen og kulturhistorien i nærområdene er viktig for å øke forståelsen for verdien av naturen og kulturminnene.

Informasjon bør være tilgjengelig både via kommunens hjemmesider, via trykt materiell og på sentrale steder i parker, friområder, lekeplasser, nærmiljøanlegg og i kulturlandskapet.

Kommunen har også egne virksomheter som formidler kunnskap om blant annet planter, natur, friluftsliv og livet på gården gjennom besøk, arrangementer, nettsider og pedagogiske opplegg. Dette er [Stavanger botaniske hage](#), [Stavanger friluftssenter](#) (Gausel fritidsgård og Dyrsnes natursenter) og [Lundsvågen naturskole](#). I tillegg har kommunen etablert et tett samarbeid med [Mostun natursenter](#) og [Besøksenter våtmark Jæren](#) om aktiviteter og formidling av kunnskap om natur, samt frivillige organisasjoner om diverse arrangementer og aktiviteter i friområdene, jf. også Grønn plan del 1.

Prinsipper for informasjon og formidling

- God informasjon ute i felt
- Godt oppdaterte nettsider
- «Skal du forstå natur, må du oppleve det»

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Lage retningslinjer for hvor det skal være informasjon i parker, friområder m.m.
- Utvikle mal for informasjons- og opplysningsskilt
- Utarbeide kart over turmuligheter som er tilgjengelige for bevegelseshemmede

Tiltaksnivå

- Prioritere informasjonsarbeid, digitale løsninger og skilting som vil gjøre det lettere å ta del i friluftslivet, også for mennesker med nedsatt mobilitet
- Bedre informasjonen om turmulighetene på nettsiden
- Inkludere informasjon om kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskapselementer i informasjon for friluftsliv i samarbeid med fylkeskommunen
- Informere om regler og plikter ifm. friluftsliv. F.eks. prinsipper som ta med deg søppel hjem, ikke være til sjenanse for andre, ta vare på naturen, jf. [friluftslivets bærekraftsplakat](#).
- Gjennomføre informasjonskampanjer som belyser viktigheten av trær i bymiljø.
- Informere om utvalgte kulturlandskap og naturverdier i Rennesøylandskapet
- Gjennomføre informasjonsskilting i Sørmarka og på Fjøløy
- Styrke formidling om natur, friluftsliv og gårdsdrift på Stavanger friluftssenter (Gausel fritidsgård og Dyrsnes natursenter) gjennom undervisning, friluftsarrangement, åpen gård/førjulsdag på gården, omvisning i helger og ferier, informasjonsskilt m.m.
- Formidling gjennom «Grønn skoledag» ved Stavanger friluftssenter - en alternativ skoledag
- Gi frivillige organisasjoner som fremmer opplevelser til barn og unge gratis utlån av lokaler ved Stavanger friluftssenter
- Oppdatere friluftskartene og utvide til hele kommunen
- Informasjonskampanjer om verdien av alle grønne områder for naturmangfold, klimatilpasning og klimaendring. Samarbeid med klima og miljø. Bl.a. klimatiltak.
- Øke informasjonen om hvordan den enkelte kan bidra til økt biologisk mangfold

- Styrke formidling av vekster og forskning i botanisk hage, f.eks. gjennom botanisk vitensenter
- Arrangere aktivitetsdager, arrangementer og kurs for å formidle informasjon om naturverdier sammen med frivillige organisasjoner
- Styrke Mostun natursenter som formidlingssenter for Mosvatnet naturreservat og Stavangers naturkvaliteter gjennom samarbeid om undervisning og arrangement

Mulige indikatorer

- Antall treff på nettsider
- Besøkstall Stavanger friluftssenter
- Besøkstall Stavanger botanisk hage

4 STRATEGI FOR NATUR OG LANDSKAP

Stavanger kommune er opptatt av å bevare natur og landskap for fremtidige generasjoner. Dette innebærer å ta vare på naturtyper, arter og økosystemer, og sikre at de er levedyktige. For å sikre dette må områder med viktige naturkvaliteter beskyttes og bevares.

For å lykkes med bevaring av natur og landskap, kreves det tverrfaglig samarbeid og en felles forståelse av målene. Naturen i Stavanger er variert og omfatter mange ulike plante- og dyrearter, både i store og små naturområder, i urbane områder og på landbruksområder. Det er derfor viktig å ta vare på alle disse elementene, og å se dem i sammenheng.

Stavanger kommune gjør mange tiltak for å ivareta og fremme naturmangfold, både på offentlig og privat eiendom, og i naturvernområder. Det er også utarbeidet en [overordnet skjøtselsplan for kommunale friområder](#), som gir føringer for naturskjøtsel og prioriterte utsiktspunkt i friområdene (Frisikt). [Temaplan for pollinerende insekter](#) skal bidra til å sikre at vi ivaretar de ville pollinerende insektene.

Strategi for natur og landskap bygger også på følgende kommunale handlings- og temaplaner:

- [Klima- og miljøplanen for Stavanger 2018–2030](#)
- [Temaplan for havbruk](#)
- [Temaplan for klima og miljø i landbruket](#)
- [Strategiplanen Vann i Stavanger 2024–2035](#)

Målsetningene for bevaring av natur og landskap kan komme i konflikt med andre interesser, f.eks. med landbruk når det gjelder utvikling av naturlige kantsoner langs vassdrag, fremme utvikling av variert blandings- og lauvskog eller begrensning av gjødselbruk i kulturlandskapet. Her trengs det samarbeid på tvers av fagområdene for å finne gode løsninger for å nå målene for å øke biologisk mangfold.

For mer informasjon om Stavanger kommunes arbeid med bevaring av natur og landskap og kunnskapsgrunnlaget, se Grønn plan del 1, kapittel 4.

4.1 Mål og innsatsområder

MÅL: Vi skal ta vare på natur og landskap og styrke naturmangfold på land og i vann.

Grønn plan definerer følgende – delvis overlappende – innsatsområder for å sikre natur og landskap, for å oppnå målsetningen:

- Landskaps- og naturtyper
- Plante- og dyreliv
- Rikere skoger
- Livet i sjøen
- Livskraftige vassdrag og myrer
- Restaurering og skjøtsel av natur
- Oppdatert kunnskapsgrunnlag

4.2 Landskaps- og naturtyper

DELMÅL: Ta vare på naturvariasjon med et mangfold av landskaps- og naturtyper, og tilhørende økologiske prosesser og artsmangfold.

Naturtyper og landskap henger tett sammen, og er grunnlaget for å ivareta naturmangfoldet.

Landskapet gir steder sitt særpreg. Det omgir oss og er formet over lang tid i et samspill mellom natur og mennesker. Landskapet i Stavanger har fra naturen sin side store variasjoner og kontraster, fra jærlandskapet i sør, til øyriket i nord. Det er viktig å ivareta det særpregede landskapet gjennom god planlegging. Nye inngrep må underordne seg hovedlinjer og karaktertrekk i det eksisterende landskapet, slik at landskapsverdiene tas hensyn til.

Naturtyper er avgrensede, ensartete naturområder. Et mangfold av naturtyper er sentralt for å ivareta artsmangfoldet, de økologiske sammenhengene og variasjonen i naturen. Skal naturmangfoldet ivaretas for fremtiden, må naturtypene også ivaretas fordi det er her artene lever.

Naturmangfoldloven § 4 har følgende forvaltningsmål for naturtyper i Norge:

Målet er at mangfoldet av naturtyper ivaretas innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfoldet og de økologiske prosessene som kjennetegner den enkelte naturtype.

Status for natur i Stavanger og landskapet i Stavanger er beskrevet i Grønn plan del 1, kapittel 4.1 Natur og kap. 4.2 Landskap.

Prinsipper for landskaps- og naturtyper

- All planlegging og forvaltning skal bygge på god kunnskap om natur og landskap
- Landskapsøkologiske sammenhenger må ivaretas i all planlegging
- Viktige naturområder må sikres mot inngrep i planer og prosjekter. De mest verdifulle områdene sikres ved egnede beskyttelsesformer, som områdevern, utvalgt kulturlandskap o.l. (se kap. 4.2.1)
- Naturnøytralitet og tiltakshierarkiet skal brukes i all planlegging og forvaltning
- Økologiske korridorer og blågrønne områder må etableres og bevares
- Sikre god skjøtsel av viktig natur, «biologiske hotspots», utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) og andre viktige kulturlandskap sammen med grunneiere
- Naturverdier i kulturlandskap skal sikres gjennom tradisjonell drift og skjøtsel sammen med grunneiere
- Opprettholde god dialog og godt samarbeid med grunneiere om bevaring av verdifulle områder
- Unngå gjødsling av nye areal og ivareta eksisterende ugjødslete areal

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Stille krav om at landskapsøkologiske sammenhenger må hensyntas i planlegging i KPA og reguleringsplaner (f.eks. gjennom stedsanalysen)

Strategisk nivå

- Oppdatere overordnet skjøtelsplan for offentlige friområder i Stavanger til å omfatte alle større friområder i hele kommunen. Oppdatere planen hvert 10. år
- Utarbeide handlingsplan for de viktigste naturtypene på land som kystlynghei, edelløvskog og våtmark
- Lage skjøtelsplaner for utvalgte natur- og friområder (Sørmarka, Mosvatnet, Store og Litle Stokkavatnet, Lundsneset, Fjøløy fort og Teigen (Finnøy), statlig sikra områder og der det er forankret i reguleringsplan)
- Utarbeide forvaltnings- og skjøtelsplaner for alle naturvernområder

- Sikre de viktigste landskaps- og naturområdene gjennom nye eller utvidelse av eksisterende verneområder, hjemlet i plan- og bygningsloven eller naturmangfoldloven. Se *delkapittel 4.2.1*.
- Sikre naturmangfoldet med tilstrekkelig store leveområder og koblinger mellom disse
- Landskapsøkologiske prinsipper må være en standard både i kulturlandskapet og i bebygde områder
- Innarbeide landskapsøkologiske prinsipper i landbruksforvaltningen
- Redusere barrierer som store veier, kraftlinjer, gjerder, murer osv. og legge til rette for nye sammenhengende grøntområder. Dette må følges opp i arealplaner med arealformål, hensynssoner og bestemmelser
- Bedre samarbeid med landbruksavdelingen om skjøtsel av kulturlandskap, kantsoner, o.l.

Tiltaksnivå

- Sikre aktiv og riktig skjøtsel av viktige naturtyper, naturvernområder og viktige habitater gjennom kommunal drift eller skjøtselsavtaler
- Utføre årlig slått av kommunale engarealer, og inngå skjøtselsavtaler om beite med lokale bønder på alle kommunale arealer som trenger skjøtsel ved beiting
- Legge til rette for dugnadsbasert skjøtsel i kommunale friområder. Sikre rett skjøtsel gjennom god veiledning
- Vurdere flere områder som utvalgt kulturlandskap i jordbruket (UKL)
- Gjennomføre jevnlig vegetasjonsrydding i frisiktsområdene, slik at disse holdes åpne
- Informere grunneiere og allmennheten om naturverdier
- Samarbeide med grunneiere i verneområder om skjøtselstiltak
- Etablere tilskuddsordning for skjøtsel av viktige naturtyper på privat grunn
- Ivareta et nettverk av store ugjødsla areal og fremme arts mangfold ved rett skjøtsel
- Bruke landskapsøkologiske prinsipper som en del av byplanleggingen i Stavanger
- Innarbeide krav til landskapsøkologiske sammenhenger i kommuneplanens arealdel
- Ha gode rutiner for kvalitetssikring og godkjenning av planer på alle nivåer for å sikre at intensjoner og krav i bestemmelser blir videreført og gjennomført i byggefasen. Dette må følges opp med godt samarbeid mellom ulike fagavdelinger og kompetanse og kapasitet i administrasjonen
- Delta i aktuelle forskningsprosjekt om grønn infrastruktur, sammenhenger og habitatkvalitet
- Medvirke til skjøtsel og/eller restaurering av kulturlandskap på grunnlag av kartlegginger
- Ivareta og skjøtte verdifulle kulturlandskap i kommunalt eie
- Bruke regionale tilskuddsordninger i landbruket (SMIL og RMP) for å styrke og bevare viktige kulturmarkstyper og naturmangfold i landbruket
- Vurdere kommunal insentivordning som supplement til SMIL og RMP for å motivere til skjøtsel av verdifull kulturmark eller kulturlandskap (f.eks. kystlynghei, slåtteenger, hagemark, naturbeitemark, områder innenfor hensynssone landskap)
- Etablere kommunal tilskuddsordning for å ivareta naturmangfold i landbruksområder/ kulturlandskap. Ordningen skal særlig fange opp skjøtsel av kystlynghei og naturbeitemark i klasse B og C
- Informere grunneierne om naturverdier på deres område, med særlig søkelys på kystlynghei, ugjødsla naturbeitemark og myr
- Starte skjøtsel av verdifull kystlynghei som er truet av gjengroing (f.eks. på Eigerøy og Resnes)

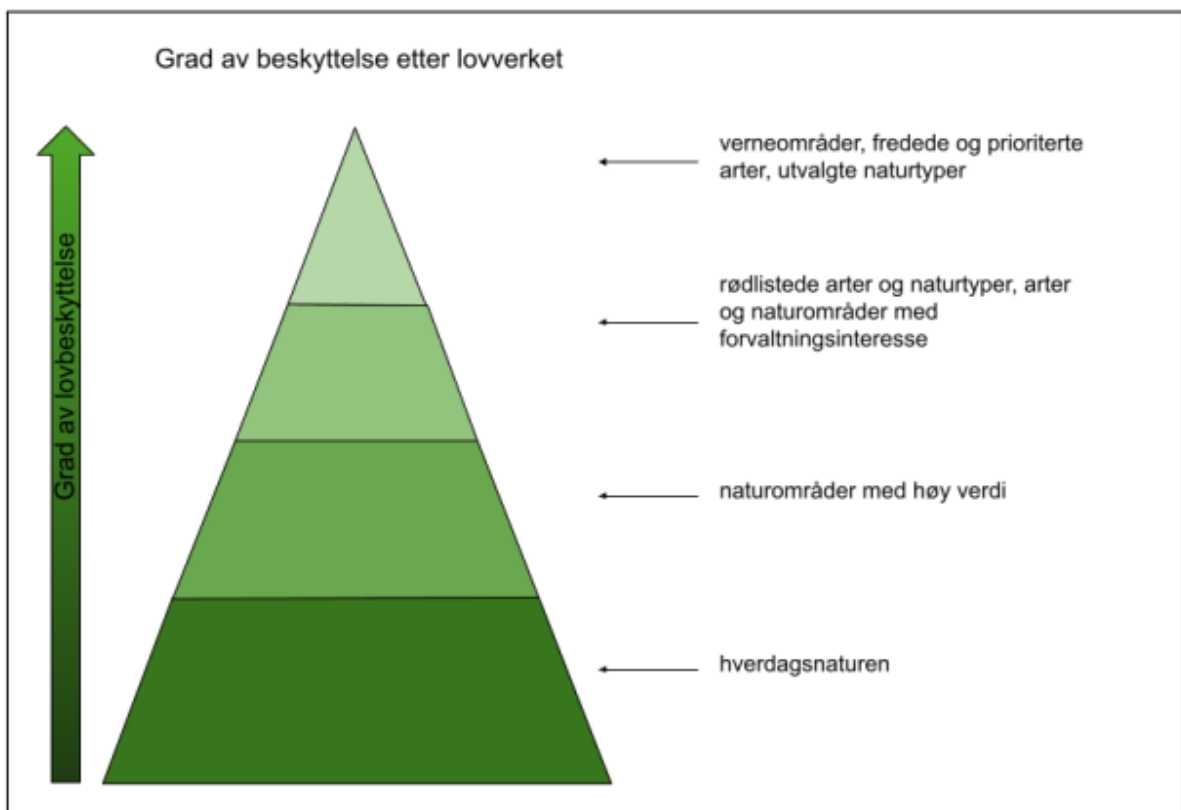
Mulige indikatorer

- Naturregnskap
- Oversikt over arealinngrep i naturområder (nedbygging)
- Årlig rapportering på gjennomførte tiltak i Grønt regnskap
- Andel naturareal vernet i kommunen (det skal være økning frem mot 30%)
- Tilstand på naturvernområder i nasjonal oversikt (miljødirektoratet, liten kapasitet i fylket)
- Antall innvilgede omdisponeringer av dyrket/dyrkbar jord etter jordloven
- Nye gjødslede og dyrkede arealer i kommunen
- God og forbedret økologisk tilstand i sjø og vassdrag
- Andel grønne korridorer med 40 m (20 m bredde) iht. kommuneplanens arealdel
- Areal med truede eller utvalgte naturtyper (stabil eller positiv utvikling)
- Tilskudd (SMIL, RMP) som er gitt til skjøtsel av nye områder

4.2.1 Naturvernområder – vurdering av nye områder

FNs naturavtale fra desember 2022 forplikter Norge til å verne 30 % av alt areal på land innen 2030. Vi skal også verne eller bevare 30 % av verdens hav, innsjøer og elver. Videre skal 30 % av all natur som er ødelagt restaureres innen 2030. Natur som vernes skal være representativ.

Verneområder skal sikre viktig og representativ natur for fremtiden og forvaltes i et 200-års perspektiv. For at områdene skal oppfylle disse målene, bør de være store nok for å ivareta en tilfredsstillende økologisk funksjon og tåle ytre påvirkninger. Videre må de fange opp de viktigste naturtypene og særlig sårbare arter.

Figur 9: Trua natur har høyere beskyttelse i lovverket enn størsteparten av naturen vi finner rundt oss: hverdagsnaturen

For å oppfylle Norges forpliktelser om økt vern og mål om å ivareta naturmangfoldet er det nødvendig å verne mer natur i Stavanger. Hvilken form for vern som er aktuell er usikker i dag og må avklares nærmere. Som faggrunnlag for videre arbeid med nye verneområder og med bakgrunn i politisk bestilling er det utarbeidet en oversikt med aktuelle områder som anbefales å verne mot inngrep. Områdene presenteres i en egen tabell og kart i dette delkapittelet.

Prinsipper for utvalgelse av områder

- Oppfylle FNs naturavtale som krever 30 % vern av natur på land og i sjø
- Utvide eksisterende naturvernområder til større robuste verneområder med buffersone
- Bruke ulike typer verneformer for å ivareta naturverdier, helst i samarbeid med grunneier
- Sikre buffersoner rundt verneområder gjennom kommuneplanens arealdel (ved å bruke hensynssone bevaring av naturmiljø H560)
- Prioriter biologiske «hotspots», sjeldne naturtyper og sårbare arter i nye verneområder
- Velg verneform med effektivt vern som hindrer forringelse av naturen
- Ivareta god tilstand i alle vernede områder, inkludert kulturlandskap, gjennom god forvaltning og skjøtsel

Omtrent 3,7 % av Stavanger kommunes areal (både land og sjø) er vernet i dag i medhold av naturmangfoldloven. Mesteparten av arealet består av holmer og sjø vernet som fuglefredningsområder og sjøfuglreservater. Inkluderer man pågående verneprosesser for Mosvatnet og Klostervågen, blir omtrent 3,9 % av kommunens areal vernet etter naturmangfoldloven. Stavanger kommune har ingen marine verneområder. Tre hummerfredningsområder er opprettet i kommunen. Dette gir livet i havet beskyttelse mot fiske, men områdene beskyttes ikke mot andre inngrep eller andre former for negativ påvirkning som forurensende utslipp.

Tabell 2: Oversikt over ulike former for vernede naturområder i kommunen.

Verneform	Antall	Areal (km ²)	% av kommunens areal (775 km ²)
naturreservat	19	5,22	0,67
fuglefredningsområde	2	24,32	3,14
naturminne	7		
biotopvern	1	0,85	0,11
utvalgt kulturlandskap (UKL)	3	9,71	1,25
hummerfredningsområde	3	33	6,5
regulert til naturvern	27	0,51	0,07

En **biologisk «hotspot»** er et område med høy konsentrasjon av arter, spesielt sjeldne, truede eller stedegne arter, og som har stor betydning for økosystemets funksjon og biologiske mangfold. Det kan f.eks. være rike slåttemarker, gamle naturskoger, intakte myrer, viktige trekkruiter, yngleområder eller pollineringssoner.

Marine verneområder (etter naturmangfoldloven) har ikke begrensninger på fiske i dag, og dette er en stor svakhet. Fjordene har rike naturverdier som må skånes mot ødeleggelse. Fiskebestander blir overfisket og må vernes gjennom fiskefrie områder. Langs strandsonen trues spesielt ålegras og

sukkertare av fysiske inngrep fordi de trives i lune bukter hvor det også er egnet for utbygging. Derfor har disse naturtypene behov for styrket beskyttelse. Hummerfredningsområdene kan utvikles til å bli fiskefrie områder hvor all fiske er forbudt. Fredning er dokumentert til å gi både mer og større fangster av hummer og fisk i områdene rundt.

For å verne mer natur er det naturlig å prioritere utvidelse av allerede vernede områder. Videre er det en del areal som utpeker seg som biologiske «hotspots», og som bør få en form for vern. Flere av disse har lavt konfliktnivå med andre interesser, som de artsrike fjellsidene i Rennesøy og Finnøy kommunedeler. I disse solrike, varme sørhellingene er det dokumentert et uvanlig rikt arts mangfold av sjeldne planter, insekter og fugler. Videre er det behov for å verne både skog, sjø og naturbeitemark for fremtiden.

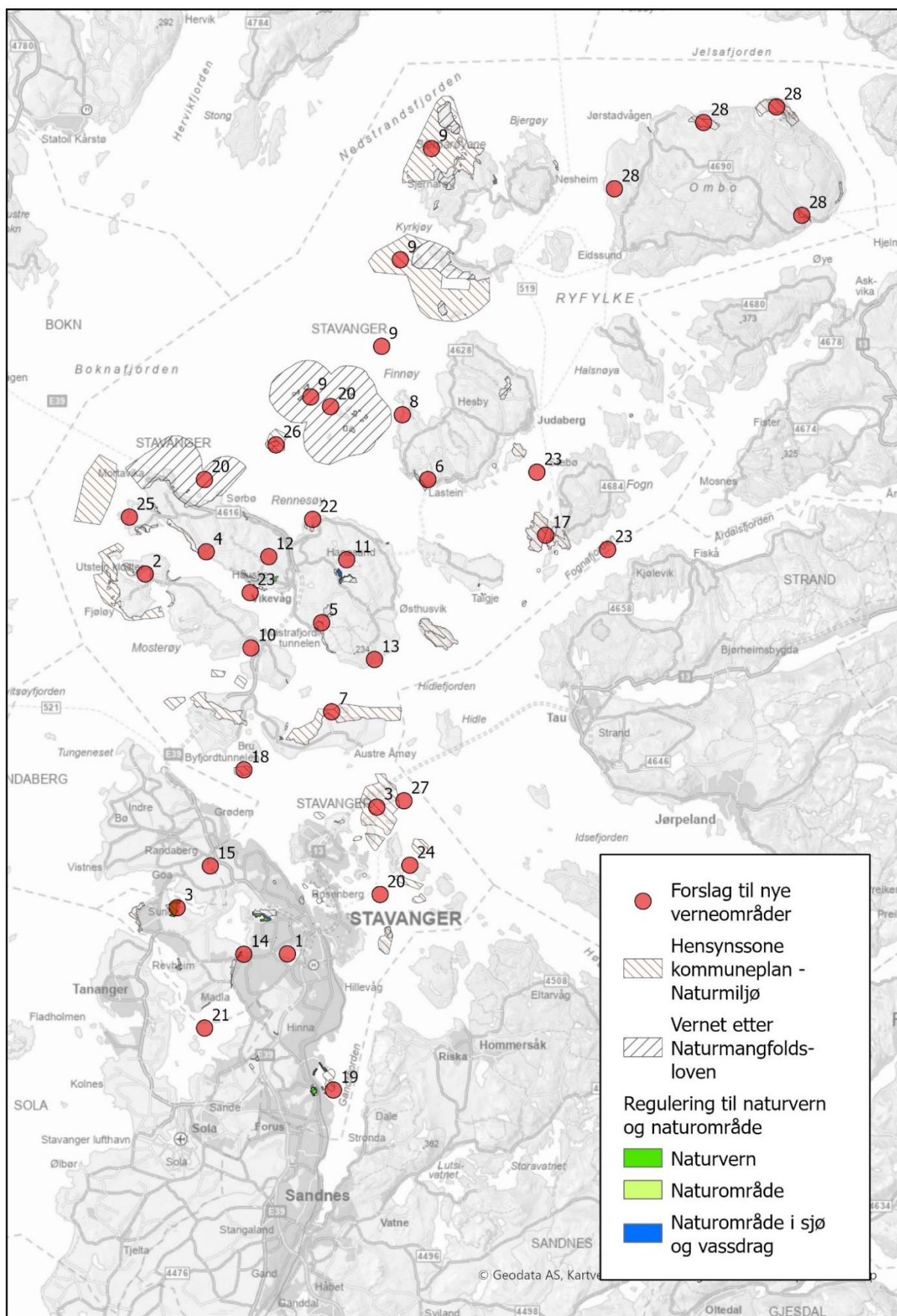
Det finnes flere former for vernetiltak som kan ivareta naturverdier utenom tradisjonelle verneformer som områdevern. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) på Rennesøy er en form for frivillig vern som skal sikre langsiktig forvaltning av utvalgte landskapsområder med store biologiske og kulturhistoriske verdier, som er formet av langvarig og kontinuerlig tradisjonell bruk. Særpreget blir tatt vare på gjennom fortsatt drift, skjøtsel og vedlikehold av områdene.

Viktige naturområder som bør beskyttes bedre:

Tabell 3: Tabellen viser viktige naturområder som burde vernes, rangert etter statur/prioritet

Navn	Nr. i kart	Beskrivelse	Status
Mosvatnet	1	Verneprosess er igangsatt for Mosvatnet som naturreservat.	Pågående verneprosess
Klostervågen, mellom Klosterøy og Fjøløy	2	Verneprosess er igangsatt for Klostervågen som biotopvernområde.	Pågående verneprosess
Sandøyene og nordre del av Langøy, byøyene.	3	Fantastisk bynært holmearkipel uten inngrep. Svært store naturverdier på sjø og land, vegetasjon og fugleliv. Store verdier for enkelt friluftsliv. Vegetasjon må ryddes.	Prioritet 1
Knott–Asmarvik–Litledal med tilhørende hei, Rennesøy	4	Del av tidligere verneforslag. Sammenhengende naturbeitemark og kystlynghei, gradient fra fjord til hei.	Prioritet 1
Dale–Sel, Rennesøy	5	Biologisk «hotspot», svært rik flora og insektmangfold.	Prioritet 1
Kvitevik–Lastein, Finnøy	6	Biologisk «hotspot», insektrik lauvskog.	Prioritet 1
Gruntvannsområdet nord for Austre Åmøy til Hidle–Kjeøy	7	Langt og grunt, sammenhengende ålegraseng og sandbunn med stor verdi for sjøfugl.	Prioritet 2
Vignes–Vignesholmane	8	Utvide dagens verneområde til et stort sammenhengende verneområde fra Vignes (naturbeitemark) til Vignesholmane fuglefredningsområde og videre mot Sjarnarøy. Oppnår en gradient land-sjø og sikrer store naturverdier.	Prioritet 2
Vignesholmane–Sjarnarøyane	9	Knytte sammen Sjarnarøy og Vignesholmane til et stort marint verneområde.	Prioritet 2
Kystmyr på Høye–Kvivoll, Tasta	15	Gammel torvmyr, en av de siste intakte. Kystmyr, en av de største og mest intakte gamle torvmyrene i kommunen.	Prioritet 2
Dysjalandsvågen–Vaudl, Mosterøy	10	Marint gruntvannsområde med sjelden strandeng og viktig sjøfuglbiotop.	Anbefalt
Heia omkring Austbøstemmen og over til Førsvoll, Rennesøy	11	Nasjonalt viktig kulturlandskap, kystlynghei.	Anbefalt
Kystlynghei på Rennesøy – utvalgte kulturlandskap (UKL)	12	Nasjonalt utvalgte kulturlandskap (UKL), egen tilskuddsordning for kystlynghei. Bør utvides i omfang.	Anbefalt
Resnes ved Hålandsvatnet	13	Regulert til naturvern etter PBL. Vurdere sterkere vern.	Anbefalt
Rik gammel edellauvskog og bekk på Aske, Rennesøy	16	Frisk lågurt edellauvskog av svært høy kvalitet.	Anbefalt
Fjellberg og Hovda, Fogn	17	Intakt urørt helhetlig område, få inngrep, gjengroingstruet lynghei. Naturbeitemark, hagemark og hule eiker.	Anbefalt

Bru–Kjeøy	18	Sjøfuglkoloni. En av områdets største sildemåkekolonier.	Anbefalt
Gauselholmen	19	Sjøfuglkoloni. En av områdets største sildemåkekolonier.	Anbefalt
Hummerfredningsområdene	20	Videreutvikle eksisterende fredningsområder for hummer slik at de blir vernet mot alle typer fiske.	Anbefalt
Hafrsfjord	21	Marint vern av hele Hafrsfjord, både Stavanger og Sola kommuner. Vurdere ulike verneformer.	Anbefalt
Eltarvågen, sammenheng med anadromt vassdrag	22	Marint vern med tilhørende landareal. Ålegraseng i sjø og naturbeitemark på land, viktig anadromt vassdrag.	Anbefalt
Fognafjorden, Finnøyfjorden og Mastrafjorden	23	Aktuelle som marine verneområder for svampehager og sjøfjærbunn. God vannkvalitet. Bunnredskap må unngås.	Anbefalt
Lindøysundet og Revingen	24	Viktig marin naturtype, koraller og tareskog. Viktig å unngå bunnredskap.	Anbefalt
Reianes på Rennesøy, vestre del med sjøområdet vestover	25	Naturbeitemark på Reianes. Stor forekomst av koraller i sjøen, bruk av bunnredskap bør unngås.	Anbefalt
Ertensøy og sjøområdene omkring	26	Sees sammen med Vignesholmane fuglefredningsområde.	Anbefalt
Verne sukkertareskog og ålegras ved Byøyene og Åmøy	27	Ålegras og sukkertareskog er inkludert i Miljødirektoratets oppfølgingsplan for trua natur. Sistnevnte er sterkt truet. Utfyllinger og småbåthavner må unngås.	Anbefalt
Ombo	28	Mye verdifull myr og skog. Må vurderes nærmere når naturtypene på Ombo er ferdig kartlagt. Svært aktuelt med frivillig vern av skog. Prioritere gammel boreal lauvskog (regnskog), rik edellauvskog og verdifulle bekkekløfter.	Anbefalt
10 sjøfuglhekkeholmer som er vernet etter kommuneplanen, hensynssone for bevaring av naturmiljø (H560)		Vurdere om disse også skal vernes etter naturmangfoldloven.	Anbefalt
Boreonemorale regnskoger		Verne boreonemorale regnskoger i kommunen gjennom frivillig skogvernordningen.	Anbefalt

Figur 10 Kart over foreslåtte naturområder som trenger bedre beskyttelse.

4.2.2 Landskapsøkologiske sammenhenger

Leveområdene til planter og dyr fordeler seg flekkvis i landskapet. Fordelingen av leveområdene og sammenhengene mellom dem kalles landskapsøkologi. Det er viktig at leveområdene er tilstrekkelig store, av god kvalitet og av stort nok antall, slik at artene har tilstrekkelig store areal til å fylle deres naturlige behov og slik at de kan spre seg mellom leveområder. Mange arter er avhengig av store leveområder og ulike leveområder til ulike årstider.

Avstand og sammenheng mellom områdene er kritiske faktorer for at de ulike artene skal kunne bevege seg mellom områdene og se leveområdene i sammenheng. Et nettverk av gode leveområder som henger sammen (i en landskapsøkologisk sammenheng) gir artene robusthet med tanke på valg av levested, steder for næringssøk og overlevelse for arten.

4.2.3 Skjøtsel og restaurering av natur

Å restaurere natur betyr å gjenopprette og forbedre økologisk tilstand og naturverdier i områder som er forringet eller ødelagte. Også avbøtende tiltak som forebygger eller hindrer tap av naturverdier kan inngå i restaurering. Skjøtsel er regelmessige tiltak med mål om å bevare eller øke områdets naturverdi. Norge har forpliktet seg gjennom FNs biokonvensjon til å bevare biologisk mangfold, og samtidig stoppe videre tap. Det som skal oppnås er klart definert gjennom de såkalte 20 Aichi-målene. Det finnes nasjonale strategier, tiltak og handlingsplaner som bygger på disse målene, og som omhandler alt fra pollinerende insekter, restaurering av vassdrag og myr, tiltak mot fremmede skadelige arter eller bevaring av utvalgte naturtyper i kulturlandskapet.

Stavanger kommune følger de nasjonale målene som er gitt i St. Meld. 14, Natur for livet – norsk handlingsplan for naturmangfold, og satser derfor bredt på å gjenopprette og utbedre flere ulike naturtyper på land, i ferskvann og i sjø. Målet er at økosystemene skal ha god tilstand og levere økosystemtjenester, at arter og naturtyper bevares og at negativ utvikling for de nevnte, skal bedres. I tillegg skal et representativt utvalg av norsk natur tas vare på for kommende generasjoner.

Hvorfor, hvordan og hva oppnår vi ved å restaurere og skjøtte natur?

For å stoppe den negative utviklingen for artenes leveområder trenger vi å bevare den naturen vi har, samtidig som vi restaurerer ødelagte habitater og økosystemer.

Restaurering av skog er viktig med hensyn til klimatilpasning, naturmangfold og karbonlagring, og kan innebære alt fra gjenskaping av mikrohabitat for enkeltarter, til større mangfoldige skogbestander. I kulturlandskapet finner vi flere rødlistede og *utvalgte* naturtyper som bør prioriteres høyt for restaurering og skjøtsel. Restaurering av marin natur handler først og fremst om å fjerne de ytre negative påvirkningsfaktorene som har bidratt til nedgang i bestander, økologisk tilstand eller forstyrrede leveområder. Det samme gjelder for trua vassdragsnatur og artene tilknyttet dette økosystemet, men ved restaurering av vassdrag er det en rekke fysiske tiltak som kan gjennomføres, og som ofte har stor og rask positiv virkning. Restaurering av myr tar lengre tid, men også her ser man en rask utvikling i etablering av arter og habitatforhold når grunnvannstanden har ligget høyt en stund.

Naturpotensialkart som er omtalt i kapittel 3.2.2 kan være grunnlag for planer for videre restaurering av områder. Konkrete tiltak for restaurering og skjøtsel er innarbeidet i de enkelte innsatsområdene ovenfor.

4.2.4 Biologisk mangfold i kulturlandskapet

Kulturlandskapet har gjennom historisk skjøtsel skapt leveområder til mange arter som i dag er truet eller sårbare. Artenes overlevelse i disse områdene forutsetter at kulturlandskapet blir skjøttet på en tradisjonell måte. Det er både fuglearter som vipe og storspove, og mange planter og insekter som har samme krav til skjøtsel av leveområdene.

Det er flere truede naturtyper i Norge som er avhengig av skjøtsel. Dette forutsetter tradisjonell landbruksdrift i form av ekstensiv (ikke intensiv) drift med lavt beitetrykk, lite eller ingen gjødsling, slått eller brenning av vegetasjonen. Klassiske eksempler er kystlynghei, naturbeitemark og slåtteeng. Disse naturtypene kan være svært artsrike når de er i god tilstand, særlig med hensyn til flora og insektliv. Dersom slike landskap ikke skjøttes etter hvert som den tradisjonelle driften opphører, vil det raskt føre til gjengroing og tap av det biologiske mangfoldet som kjennetegner disse områdene. På den andre siden vil overgjødsling og overbeiting føre til det motsatte; et ensartet plantesamfunn dominert av generalister som utkonkurrerer arter som er viktige for blomsterenger, naturbeitemark eller kystlynghei.

For landskap og naturtyper hvor forringelsen er moderat, dvs. at de økologiske funksjonene og artsrikdommen er delvis bevart, kan naturtypen gjenopprettes ved skjøtsel, eventuelt restaurering.

Det finnes i dag flere aktuelle tilskuddsordninger for skjøtsel av kulturlandskap: Regionalt miljøprogram (RMP), Spesielle miljøtilskudd i landbruket (SMIL) og tilskudd til utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL). Samtidig har Miljødirektoratet flere aktuelle tilskuddsordninger det er mulig å søke støtte gjennom.

De nevnte tilskuddsordningene dekker mål om å ivareta et representativt utvalg av verdifulle norske jordbrukslandskap, kulturhistorie og ivareta naturmangfoldet. Dette innebærer frivillig samarbeid mellom det offentlige og grunneiere. Det er derfor viktig å ha oversikt over naturverdiene og utvikle tiltaksplaner for verdifulle naturtyper i kulturlandskapet i kommunen.

For å stimulere til økt frivillig skjøtsel av verdifulle kulturmarkstyper og -landskap, er det viktig å formidle til grunneiere hvilke verdier som finnes og opplyse om tilskuddsordninger, samt jobbe for styrking av tilskuddsordninger ved bruk av kommunale midler. Dette kan være aktuelt for kulturmarkstyper i dårlig økologisk tilstand som ikke kvalifiserer for andre nasjonale og regionale støtteordninger.

4.3 Plante- og dyreliv

DELMÅL: Bevare og forbedre livsvilkårene for og mangfoldet av det naturlige plante- og dyrelivet.

Plante- og dyrelivet utgjør den mest synlige delen av naturmangfoldet, og et variert utvalg av stedege arter er avgjørende for å sikre naturens overlevelse. En sterk og mangfoldig natur krever store og sammenhengende områder av høy kvalitet.

Samfunnets arealbruk innebærer ofte at natur bygges ned og artenes leveområder forsvinner. Utfordringen er å bevare viktige naturtyper og leveområder for alle naturlige arter innenfor de begrensede arealene i kommunen.

Natur må bevares med et føre-var-prinsipp for å sikre artenes overlevelse, og for å sikre at kommende generasjoner også får glede av mangfoldet.

Enkelte arter skaper likevel utfordringer for mennesker. Kommunen har en sterkt voksende bestand av grågåssom gir store utfordringer for landbruket. Med dagens regelverk er det vanskelig å redusere konflikten eller stanse veksten.

Stavanger har også en stor bestand av hjortevilt som er svært synlig både i byen og distriktene. Dagens tette stammer av hjortevilt kommer ofte i konflikt med flere samfunnshensyn. I tettbebygde områder er det lite plass til dyrene, og hjorten kan skade gressavlingen i landbruket. Det er også et dyrevelferdsmessig problem, fordi tettere bestander fører til flere drepte og skadde hjortedyr i trafikken. Rådyr og hjort forvaltes gjennom jakt, og kommunen har ansvar for å ivareta sunne stammer på et bærekraftig nivå.

Prinsipper for plante- og dyreliv

- All natur har verdi som leveområde for dyr og planter
- Begrense bit-for-bit nedbygging av natur
- Ivareta eksisterende arealer med kvalitetshabitater
- Sikre nøkkelbiotoper for truede og sjeldne arter, samt ansvarsarter
- Ivareta leveområder for sårbare og truede arter gjennom skjøtsel og vern
- Forvalte hjortevilt på en bærekraftig måte
- Ikke gjødsle kommunale friområder eller kommunale beiteområder
- Ikke bruke av plantevernmidler til ugrasbekjempelse på kommunale friområder så langt som mulig.
- Begrense vekst av ugras på kommunale områder, og forebygge spredning til tilgrensende landbruksareal
- Overvåke arter som er særlig viktige å beskytte

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide handlingsplan for ansvarsarter, sårbare, truede arter som hubro, vipser og anadrom fisk.
- Holde oversikt over regionale og nasjonale ansvarsarter
- Lage forvaltningsplan for grågåssom
- Følge opp temaplan for pollinerende insekter
- Følge opp handlingsplan for bekjempelse av fremmede arter
- Utarbeide og følge opp forvaltningsplan for hjorteviltforvaltning
- Utarbeide forvaltnings- og skjøtelsesplan for alle naturvernområdene
- Følge opp forvaltningsplan for friområder og uteområder som fastsetter prinsipper for hvilke anlegg som skal belyses og for type belysning der hensyn til biologisk mangfold er et viktig tema

Tiltaksnivå

- Gjennomføre kunnskapsbasert forvaltning av naturen for sunne, levedyktige økosystemer
- Utføre god skjøtsel av viktige kommunale naturområder
- Utføre god skjøtsel og forvaltning av naturvernområdene
- Restaurere viktige habitater – prioritere arealer som knytter sammen viktige habitater for forskjellige artsgrupper
- Legge til rette for spredning av stedeegne dyr og planter mellom verdifulle naturområder
- Informere grunneiere og allmennheten om stedeegne og fremmede arter

- Sikre viktige hekke- og leveområder, spesielt for kulturlandskapsarter, sjøfugl og rovfugl
- Rydde holmer hvor sjøfugl kan hekke (Litle Marøy m.fl.)
- Ivareta en oversikt over nasjonale og regionale ansvarsarter som finnes i kommunen
- Sikre utsatte strømlinjenett for hubro
- Forbedre insekthabitater ved ulike tiltak, f.eks. utlegging av sandhauger eller deponier av død ved
- Restaurere salamanderdammer i Stavanger botaniske hage, Bergåstjern og på Tasta
- Telle fugler i kulturlandskapet – f.eks. vipe og storspove
- Telle sjøfugl hvert 3. år
- Rapportere årlig om naturmangfold i Grønt regnskap
- Utføre tiltak for å redusere og hindre spredning av fremmede arter på land og i vann.
- Bekjempe parkslirekne i utvalgte områder
- Fjerne prydbrikk, gyvel og kjempespringfrø i natur- og friområder (f.eks. Gauselskogen, Mosvatnet, Hindalsdammen, Store Stokkavatnet, Hålandsvatnet)
- Motivere grunneiere til å fjerne kjempespringfrø og sitkagran rundt Hålandsvatnet
- Fortsette tiltak for å redusere bestanden av mink i naturen – prioritere viktige hekkeplasser for sjøfugl med buffersoner (lage systematisk ordning for fellefangst på sjøfuglholmer), prioritere å utrydde bestanden fra enkeltområder
- Ta ut fremmede fiskearter i ferskvann, f.eks. sørv (Lille Stokkavatnet, Hålandsvatnet, Mosvatnet)
- Velge ut aktuelle indikatorarter som kan benyttes i kommunens årsrapport på klima- og miljøområdet

Mulige indikatorer

- Årlig rapportering om tiltak biologisk mangfold i Grønt regnskap
- Tall på hjortevilt og skadd vilt
- Sjøfuglbestander – telling hvert 3. år, (stabil eller positiv utvikling)
- Overvåking av hekkende rovfugl – hubro, hønsehauk, vandrefalk og havørn, telling hvert 3. år, stabil eller positiv utvikling
- Utvikling av artsbestand av fugler i kulturlandskapet – f.eks. vipe og storspove (kartlegges med ujevne mellomrom)
- Overvåking av kommunal ansvarsart mykt havfruegras
- Utvikling av humlebestand (humletelling, jf. NINAs nasjonale overvåkingsprogram)
- Hagefugltelling

4.3.1 Spesielt sårbare og prioriterte arter

Spesielt sårbare arter som forvaltningen prioriterer er hubro og andre rovfugl, kolonihekkende sjøfugl, vadefugler i kulturlandskapet som vipe og storspove, salamandere, mykt havfruegras, store gamle eiketrær og spesielle eller særlig artsrike forekomster av insekter. I sjøen er fredning av hummer blitt prioritert, og videre skal viktige marine naturtyper kartlegges og vernes. I tillegg krever spesielt kysttorsken tiltak for å overleve som høstbar bestand.

I dag jobber Stavanger kommune aktivt med å ivareta flere av de truede og sårbare artene. Hekkeplasser for sårbare arter som rovfugl sikres mot inngrep eller forstyrrelse. Særlig utsatte høyspentlinjer sikres for hubro i samarbeid med Lnett. Hekkende rovfugl overvåkes årlig i samarbeid med frivillige, og sjøfuglkoloniene telles hvert tredje år. Viper og storspover telles også i samarbeid med frivillige. Kommunen utfører utgraving og rensing av sine salamanderdammer ved behov, slik at disse ikke gror igjen. Store gamle eiketrær og hule eiketrær er vernet etter forskrift om utvalgte naturtyper og bestemmelse i kommuneplanens arealdel. Insekter kartlegges i utvalgte områder i

samarbeid med frivillige. All fiske av hummer er forbudt i de tre vedtatte hummerfredningsområdene i Stavanger kommune.

Ansvarsarter er arter som har hovedandelen av sin bestand (mer enn 25 %) i et område. Ansvarsarter defineres både på nasjonalt og regionalt nivå. Nasjonale ansvarsarter har mer enn 25 % av sin europeiske bestand i Norge. Stavanger må få bedre oversikt over sine ansvarsarter innen kommunen, og vil sette søkelys på hvilke arter det er som har sin hovedutbredelse (dvs. mer enn 25 % av nasjonal bestand) i Stavanger.

Utfordringene er å ta vare på leveområdene til alle disse artene, og å sørge for at individene overlever og reproducerer, slik at bestandene føres videre. Dette forutsetter også at artene har mulighet til å finne næring. Artene overlever kun gjennom sikring av gode leveområder.

4.3.2 Fremmede arter

Fremmede arter er arter som ikke hører hjemme i et område. Arten må ha blitt innført, bevisst eller ubevisst, av mennesker, og ikke forekommet naturlig i området fra før av.

Utfordringene med mange fremmede arter er at de er ekstremt tilpasnings- og konkurransedyktige i nye miljøer, ekstremt spredningsdyktige og er svært vanskelige å ta livet av. De invaderer lett nye områder de blir spredd til, utkonkurrerer de stedegne artene og ender opp med å dominere miljøet.

Stavanger kommune bekjemper aktivt spredning av fremmede planter som parkslirekne, prydbriegbær, gyvel, kjempebjørnekjeks og springfrøarter. Bekjempelsen foregår hovedsakelig mekanisk, men plantevernmidler må brukes i noen tilfeller. Kommunen tester alternative metoder som salt eller varmt vann.

Fremmede treslag som sitkagran og bergfuru erstattes gradvis med stedegne løvtrær og furu. Platanlønn fjernes i noen områder, og Mattilsynet bekjemper bulkemispel som kan spre pærebrann. Graverelement inkluderer krav til håndtering av fremmede arter og infiserte masser.

I sjøfuglområder driver kommunen aktiv bekjempelse av mink. I ferskvann tar Stavanger kommune ut fremmede fiskearter som gullfisk, koikarpe og sørv. På Finnøy har innførte europeiske grønnfrosker spredd seg over hele øya.

I sjø jobber kommunen aktivt med kartlegging av fremmedarten havnespy (japansk sjøpung), og samarbeider med andre institusjoner for å se på muligheten til å bekjempe arten. Havnespy og stillehavsøsters er arter som vi sannsynligvis aldri blir kvitt, men vi kan sette inn tiltak for å begrense utbredelsen og skadeomfanget.

4.4 Rikere skoger

DELMÅL: Utvikle skogene med rikere naturmangfold, bedre tilpasning til klimaendringene og for økt karbonlagring

Skog er store karbonlagre og er hjem for mange, også truede arter. Skog har også viktige funksjoner mot uvær, skred og flom. Skog har viktig verdi for friluftsliv, både i kulturlandskapet og som leke- og rekreasjonsområde eller hundremeterskog i byen. Stavanger kommune ønsker derfor å legge til rette for hardføre og varierte skoger med mye biologisk mangfold og plass til friluftsliv.

Stavanger har skog på både fastlandet og på øyene. Skogene ble i stor grad tilplantet for tømmerproduksjon og som vern mot vær, men er i dag også viktige for rekreasjon. Det ble plantet flere ulike trearter og -sorter for å finne de som stod imot salt og klimaet vi har i Stavanger best,

herunder edelgran, sitkagran, bergfuru, norsk gran med mer. I tillegg er det store områder med skog som er naturlig forynget gjennom redusert beite. Disse vil ved naturlig utvikling bli rike skoger.

Store deler av skogen i Stavanger kommune er privat eiendom. Skogforvaltningen hos de private grunneierne er i hovedsak underlagt planene til seksjon for landbruk og havbruk i kommunen som også må hensynta naturmangfold.

For å utvikle rikere skoger med mer naturmangfold i Stavanger er det et mål å endre ensartede barskoger til varierte blandingsskoger med et stort innslag av lauvtrær. [Temaplan for pollinerende insekter](#) beskriver viktigheten av å vedlikeholde lysåpen løvskog med undervegetasjon og langlivede trær. Treslagsskifte er derfor et viktig prinsipp for både private og kommunale skoger. Kommunen vil derfor stimulere til bruk av naturlig tilhørende treslag også produksjonsskoger.

Prinsipper for utvikling av rikere skoger

- Fremme bærekraftig forvaltning av skogsområder og skogressursene
- Forvalte skog i kommunen med mål om økt naturmangfold
- Utvikle lysåpen løvskog med undervegetasjon og langlivede trær for pollinerende insekter
- Sikre et friluftsliv som tar vare på naturverdier i skogen
- Ved planting i kommunal skog skal det benyttes stedegne treslag og provenienser, med hovedtyngde på løvtrær
- Gjennom konkrete skogbrukstiltak skal det skapes en variert, flersjiktet og opplevelsesrik kommunal skog. Skjøtsel og tilrettelegging skal fremme flerbruk og ivareta biologisk mangfold.
- Dugnadsinnsats skal inngå i skjøtselen og treslagsskifte for å sikre innbyggerinvolvering i kommunal skogforvaltning

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Lage overordnet skogforvaltningsplan med vekt på utvikling og treslagsskifte i kommunale skoger
- Utarbeide skjøtselsplaner med handlingsplan for enkelte kommunale skogsområder
- Utarbeide skogforvaltningsplan for Sørmarka
- Kommunal NMSK-strategi (nærings- og miljøtilskudd i skog) for tildeling av statlige midler
- Innarbeide naturhensyn i kommunens landbruksplan

Tiltaksnivå

- Kartlegge de viktigste skogsområdene, herunder de boreonemorale regnskogene, og arbeide for frivillig vern
- Følge opp forvaltning av private og offentlige skogsarealer etter skogloven
- Oppfordre private grunneiere til å etablere flersjiktet og løvdominert skog
- Gjennomføre avstandsregulering ved ungsogpleie i kommunens ungsog
- Utøve differensiert skogskjøtsel som fremmer høy rekreasjonsverdi og rikt naturmangfold
- Samarbeide med dugnadsgrupper om skogskjøtsel i friområder for å fremme naturmangfold, opplevelsesverdi og innbyggernes eierskap til skogene
- Informere innbyggere om hogst og andre tiltak som skjer i kommunens skoger
- Sikre nye skogsarealer i privat eie til friluftsfremål. For eksempel Hinnamarka, Tastaveden, Teigen, Stokkavatnet, osv.
- Delta i FOU-prosjekt for treslagsskifte fra plantegran til naturlig skog

- Stimulere til naturtiltak i private skoger
- Samarbeide med lokale interessenter: Engasjere både kommunale myndigheter, private skogeiere, frivillige organisasjoner og lokalsamfunn for å utvikle og iverksette felles mål for skogforvaltning
- Gjennomføre bærekraftige praksiser for tømmerhøsting, inkludert selektiv avvirkning og replanting av trær for å sikre kontinuerlig skogdekke.

Mulige indikatorer

- Areal hogd/nyplantet skog mtp. treslagsskifte

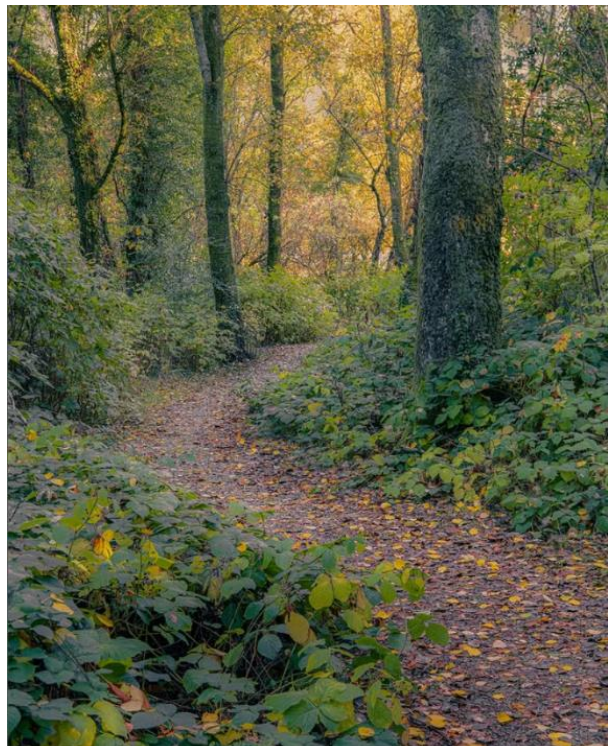
4.4.1 Kommunale skoger

I kommunale skoger vil vi skape en variert, flersjiktet skog som med et rikt naturmangfold bidrar med en rekke økosystemtjenester til innbyggerne. Det skal gjennomføres skogbrukstiltak og treslagsskifte fra utvokst granskog til langlivet løvskog som er rustet for framtidens klima. Kommunen vil utarbeide en forvaltningsplan for aktuelle skoger.

Kommunen driver et aktivt treslagsskifte hvor fremmede arter som sitkagran og andre typer gran tas ut, og hjemmehørende arter som furu og ulike typer løvtrær (eik, selje, svartor, m.m.) plantes inn, avhengig av sted og vekstforhold. Dette legger forholdene til rette for stedegen flora og fauna. Hule eiker registreres og bevares; én hul eik kan huse flere hundre ulike insektarter. Det legges også igjen stokker i skogen ved hogst av trær.

Figur 11: Granskog ved Store Stokkavatnet

Figur 12: Skog ved Vaulen badeplass

Når skogen hogges, skal naturmangfold og rekreasjonshensyn ivaretas. Hogst skal derfor unngås i yngletiden, om våren og forsommeren. Ved hogst skal det benyttes lukkede hogstformer og små hogstflater der forholdene ligger til rette for det. Ved åpne hogster skal flatestørrelsen begrenses. Høystubber og død ved skal legges igjen.

Med lukkede hogster legges det til rette for naturlig foryngelse, med eventuelt suppleringsplanting. Ved planting skal det benyttes stedegne treslag og provenienser, med hovedtyngde på løvtrær.

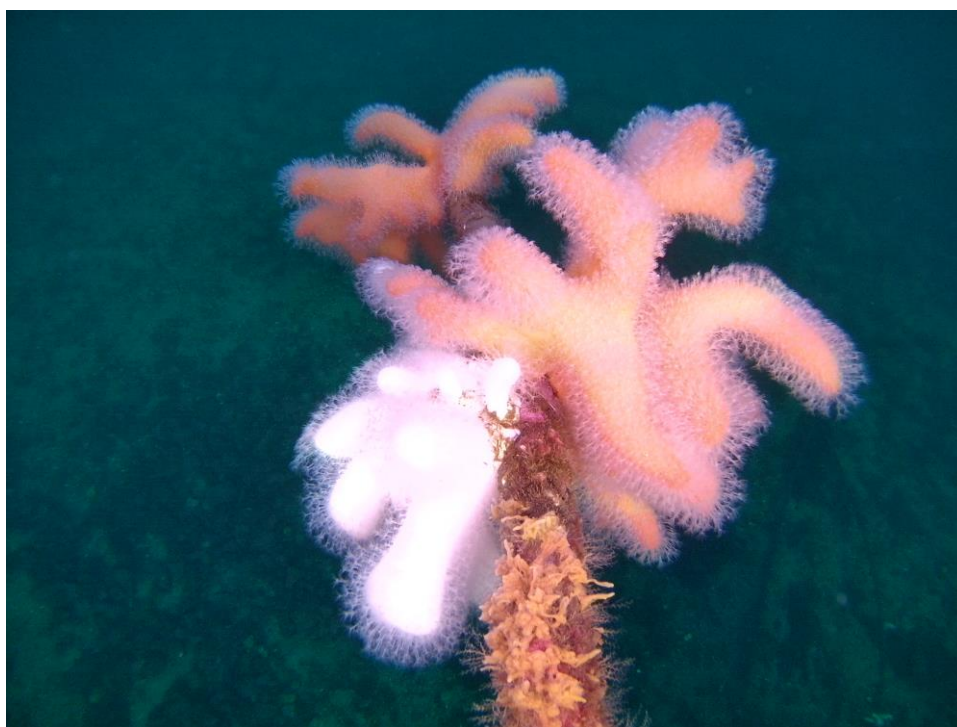
Videre må det utføres ungskogpleie. Hvilke treslag man vil ha med inn i framtidsskogen velges og avstandsreguleres. Utvelgelsen vil ta utgangspunkt i de artene som har etablert seg etter utplantning, og ved naturlig foryngelse, samt ut ifra bonitet og markslag. For eksempel vil furu og bjørk prioriteres på skrin jord, mens edelløvtrær prioriteres på rik jord og gode boniteter. Ungskogen skal avstandsreguleres for å fjerne konkurransen om lys og næring, og for å gi gode vekstforhold for det som skal bli framtidsskogen. Ungskogpleie bør gjennomføres flere ganger etter hvert som skogen vokser.

Kommunen skal legge til rette for dugnadsinnsats i skogene våre, som f.eks. skogskjøtsel gjennomført av frivillige, plantedugnader og skoledager i skogen. Dette er viktig for å gi befolkningen et eierskap til skogen og friområdene i nærmiljøet. Det er imidlertid viktig at all skjøtsel er faglig forsvarlig, og profesjonelle aktører må brukes når det kreves.

4.5 Livet i sjøen

DELMÅL: Sikre kunnskapsbasert forvaltning av sårbare og trua marine arter og naturtyper.

Sjøområdene i Stavanger utgjør det største sammenhengende økosystemet i kommunen. Under havoverflaten skjuler det seg en svært unik og spennende natur. Marine naturtyper i Stavanger varierer fra ålegrasenger og tareskog langs kysten til svampehager og dyphavskoraller på bunnen av fjordene. Ålegrasenger binder sedimenter og karbon, og bidrar slik mot både erosjon og klimaendringer. Tareskoger huser hele økosystem og omdanner karbondioksid til oksygen i like stor grad som landskog av tilsvarende areal. Karbonrike sedimenter lagres på sjøbunnen og transporteres med tiden ut i dypet der de vil kunne lagres over lang tid, ikke ulikt en myr.

Figur 13: Korallen "dødmannshånd" som finnes i store deler av Stavanger

Fysiske inngrep i sjø, nedbygging av strandsonen, forurensing, overdreven algevekst, intensivt fiske, klimaendringer og fremmede arter utgjør de største truslene for marint naturmangfold. For å bevare marine naturverdier vil økt grad av vern og restaurering være avgjørende i tiden fremover. I tillegg må det marine kunnskapsgrunnlaget bedres for å sikre en hensiktsmessig forvaltning av naturmangfoldet i sjøen. I denne sammenheng er det viktig at det blir gjort jevnlig og

hensiktsmessige biologiske undersøkelser av sjøområdene. Det er viktig at disse undersøkelsene baserer seg på flere biologiske parametere slik at de gir et riktig bilde av tilstanden i sjøen. Undersøkelsene må gjennomføres av uavhengige aktører. Statsforvalteren har, i henhold til forskrift om rammer for vannforvaltningen, ansvaret for å koordinere overvåkning og registrering av overvåkningsdata i Vann-Nett.

Stavanger kommune skal, sammen med statlige og regionale myndigheter, forvalte sjøområdene og det tilhørende naturmangfoldet på en ansvarlig måte. Sjøen er svært attraktiv for friluftsliv, rekreasjon og naturopplevelser. Samtidig er det arealene langs sjøen som er under sterkest utbyggingspress. Fiske og havbruk er viktige næringer i Stavanger, og disse er helt avhengig av gode miljøforhold. Gjennom å være pilotkommune i marine grunnkart-prosjektet har Stavanger kommune fått tilgang på omfattende naturkartlegging i sjø. I tillegg har vi Norges største hummerfredningsområde hvor det er begrensinger på fiske etter hummer, men også andre arter.

Grønn plan skal, sammen med klima- og miljøplanen 2018–2030, temaplan for havbruk og planen Vann i Stavanger 2024–2035, legge grunnlaget for kommunens forvaltning av naturverdier i sjø. Flere av prinsippene, strategiene og tiltakene er derfor felles.

Prinsipper for forvaltning av livet i sjøen

- Forvaltningen av sjøen skal bygge på et oppdatert kunnskapsgrunnlag, herunder forskning, kartlegging og marine grunnkart
- Bevare marine økosystemer og deres økosystemfunksjoner
- Hindre forurensning og forurensning til sjø
- Hindre forringelse av sårbare og viktige marine naturtyper
- Bruke prinsippet om arealnøytralitet i sjøen også. Bruk tiltakshierarkiet
- Bevaring av marine naturtyper går foran restaurering
- Verne 30 % og restaurere 30 % av sjøområder innen 2030 (FNs naturavtale)
- Hindre nye tilførsler av miljøgifter til sjø fra land

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Videreutvikle naturnøytralitet og økologisk kompensasjon til å også omfatte tiltak i sjø.
- Legge inn krav i kommuneplanen om at marin restaurering skal benyttes ved tiltak i sjø.

Strategisk nivå

- Lage en samlet kommunedelplan for sjøområdene som skal ivareta kommunens marine naturverdier
- Utarbeide strategi for aktiv forvaltning av marine ressurser som er lokalt tilpasset Stavanger kommune (*se kapittel 4.5.4*)
- Utarbeide strategi for å forebygge marin forurensning/forurensning (Handlingsplan for klima og miljø, kap. 6.9)
- Utarbeide handlingsplaner for truede og sårbare marine arter og naturtyper i Stavanger kommune. For eksempel ålegras, sukkertaarskog, kysttorsk, ål, hummer, osv.
- Kartfeste og bevare karbonrik natur under vann (Temaplan for havbruk, kap. 9.2)
- Utarbeide handlingsplan for marine fremmede arter, slik som havnespy
- Utarbeide handlingsplan for restaurering av marine områder

- Lage kommunal strategi for å forebygge høye utslipp av næringsstoffer, spesielt nitrogen, til sjø
- Følge opp miljømålene for vannforekomstene i Stavanger (Vann i Stavanger 2024–2035)

Tiltaksnivå

- Oppfølging og evaluering av fredningsområder for hummer samt vurdere å etablere flere
- Bruke hensynssoner og arealformål i kommuneplanens arealdel for å hindre inngrep i sjø
- Kartlegge marine karbonrike areal i hele kommunen (NGU)
- Kartlegge marine naturtyper etter Natur i Norge-systemet (NiN)
- Kartlegge den sterkt truede sukkertareskogen i kommunen
- Stille krav om bedre overvåkning av biocider og miljøgifter som brukes i havbruk
- Følge opp vannmiljømålene for Hafrsfjord (Temaplan for klima og miljø i landbruket 2021–2030) og Stavanger havn (Renere havn Stavanger)
- Kommunale småbåthavner som har båtslipp, skal ha dedikert spyleplass med oppsamling av miljøgifter
- Begrense spredning av fremmede marine arter som f.eks. havnespy, ved hjelp av kartlegging og fjerning
- Bruke kommunale småbåthavner til å informere om fremmede marine arter
- Etablere flere verneområder i sjø, blant annet for flatøstersbanker i Hafrsfjord
- Gjennomføre jevnlig undersøkelse av miljøtilstand i vannforekomstene for å dokumentere samlet belastning over tid
- Arbeide for bedre overvåkning av biocider og miljøgifter
- Samarbeide med Fiskeridirektoratet for å bevare leppefiskbestander i Stavanger kommune
- Sikre naturlige fiskebestander ved å etablere soner med nullfiske i sjø
- Kartlegge marint søppel og plast, samt identifisere opprinnelse (Havbruksplanen kap. 9.2)
- Samarbeide med friluftsrådene og frivillige om opprydning av marin forsøpling
- Velge ut aktuelle marine indikatorarter som kan benyttes i kommunens årsrapport på klima- og miljøområdet
- Undersøke havforsuring og oksygen i bunnvannet, f.eks. ved Hafrsfjord

Mulige indikatorer

- Utvikling i spredning av *Didemnum vexillum* (havnespy) spredning til nye lokasjoner
- Prøvefiske etter torsk, leppefisk, hummer eller andre aktuelle arter i verneområder Havforskningsinstitutt (utvikling skal være stabilt eller bedre)
- Overvåke artsgrupper og økosystemer i kystområder (Økokyst-programmet, miljødirektoratet, syklus hvert 4.–5. år)

4.5.1 Vann i Stavanger 2024–2035 – Vannmiljø i sjøen

Vannmiljømålene skal nås for alle vannforekomster, men dette delkapittelet omhandler saltvannsforekomstene i kommunen. Saltvannsforekomstene i Stavanger kommune er kort fortalt i god økologisk tilstand, men dårlig kjemisk tilstand. Kun 2 av 33 saltvannsforekomster har god kjemisk tilstand. Hafrsfjord og Stavanger havn (sjøområdene rundt Stavanger sentrum og Byøyene) er trukket fram som prioriterte for tiltak i denne planperioden. Tiltak som å redusere næringstilførsel (nitrogen og fosfor), og hindre forsøpling og forurensning er viktige tiltak for å nå vannmiljømålene i sjø.

4.5.2 Naturrestaurering i sjøen

Naturrestaurering i sjø kan være svært vellykket, men kun som kompensasjon for ødeleggelse og kan ikke veie helt opp for naturforringelse. Bevaring av natur er uansett bedre og billigere. Det er viktig å ha en gjennomtenkt strategi når det skal tilbakeføres natur. Hvilke naturtyper har eksistert i området tidligere? Har miljøforholdene endret seg i en slik grad at naturtyper som tidligere var til stede ikke kan overleve lenger? Kunstige rev kan være effektivt for å etablere taesamfunn. Ålegras kan re-introduceres ved hjelp av skudd fra nærliggende enger. I dyphavsområder er det vanskeligere å restaurere naturtyper, spesielt hos saktevoksende koralldyr. Dette er naturtyper som er avhengig av lang tids utvikling og kontinuitet.

Utfyllinger og kaifronter kan utformes på en måte som stimulerer til plante og dyreliv. Dette er særlig viktig ved utføring av planlagte sjøbunnsaneringer for miljøgifter.

4.5.3 Prioriterte naturtyper i sjø

Miljødirektoratets oppfølgingsplan for trua natur beskriver hvilke trua arter og naturtyper forvaltningen skal ha spesielt søkelys på. Av 16 prioriterte naturtyper er 4 marine naturtyper. Dette er ålegraseng, sørlig sukkertareskog, korallrev og grisehalekorallbunn. Ålegraseng og sørlig sukkertareskog har betydelig utbredelse i Stavanger kommune, og er et særlig ansvar for kommunen.

4.5.4 Aktiv forvaltning av marine ressurser – lokalt tilpasset forvaltning

Dette er et forskningsprosjekt i regi av Havforskningsinstituttet hvor Stavanger kommune deltar i referansegruppa. Formålet med prosjektet er å bidra til en lokalt utarbeidet og bærekraftig forvaltning av kystnære bestander og naturverdier. Så langt er «Aktiv forvaltning» gjennomført i Tvedestrandsfjorden fra 2010, og prosessen er i gang i kommunene Frøya og Hitra i Trøndelag. Fokuset for arbeidet er å få en lokalt forankret forvaltning med moderne kunnskap og metoder for å forvalte lokale ressurser. Her opprettes bevaringsområder for utvalgte arter i dialog med lokalmiljøet, og forslag til bevaringsområder skal til kommunal behandling.

4.5.5 Marine grunnkart i et forvaltningsperspektiv

Stavanger kommune er en av tre pilotkommuner i marine grunnkart-prosjektet som går ut på å kartlegge havbunnen og gi viktig kunnskap om hvor det finnes fisk, sårbare områder og mye annen data. Prosjektet skal bidra til en bærekraftig utvikling av kystsamfunnene våre, og til styrking av de marine og maritime næringene. I dag bruker Stavanger kommune dataene i kommunal planlegging og forvaltning. Data om strømningsforhold, marine landskap, bunnsedimenter osv. danner også grunnlaget for avanserte modeller som viser sannsynlighet for forekomst av viktige naturtyper.

4.6 Livskraftige vassdrag og myrer

DELMÅL: Alle vannforekomster skal ha god økologisk og kjemisk tilstand.

Våtmark, bekker og innsjøer er viktige økologiske funksjonsområder, som kan yre av liv. De kjennetegnes av sin store artsrikdom og er i tillegg et estetisk landskapselement. Våre vassdrag yter viktige økosystemtjenester, som å bedre vannkvalitet og virke flomdempende. Myr er i tillegg et verdifulle karbonlager bygget opp over tusener av år, og derfor er bevaring og restaurering også et viktig klimatiltak.

Mange bekketyper, elver og våtmarker står i dag på norsk rødliste for naturtyper. Årsaken er i hovedsak påvirkning fra landbruk, veibygging og andre arealinngrep. Over de siste århundrene har større og mindre bekker blitt utsatt for ulike typer inngrep som f.eks. grøfting, kanalisering, bekkelukning og forbygninger. Mange av bekkene ligger i dag under bakken i rør, eller er endt opp som små livløse grøfter ettersom vann ledes inn på overvannsnett og føres ut i sjøen eller til renseanlegg.

Myr ødelegges når et jevnt og stabilt fuktighetsnivå opphører. Dette skjer ofte i forbindelse med drenering og oppdyrking til landbruk eller skog, eller ved utbygging. Andel myrareal i lavlandet er betraktelig redusert og derfor er alle typer myr i regionen vår en truet naturtype.

Norge har forpliktet seg til å beskytte, bevare og restaurere våtmark og vassdrag. Kommunen har derfor et sterkt søkelys på en helhetlig og økosystembasert forvaltning av vassdragene, samt forbedring og restaurering av vannmiljø.

Figur 14: Illustrasjon av Egil Bjørrøen

I noen tilfeller er det enkle tiltak som skal til for å stimulere til at viktige naturlige elveprosesser gjenvinnes og/eller for å utbedre habitat for fisk og annet dyreliv. Norges Jeger- og Fiskerforbund v/ Sjørretprosjektet har kartlagt store deler av alle bekker i kommunen mht. miljøpåvirkning, inngrep og habitatkvalitet.

Det er flere myrområder og dammer i kommunen hvor inngrep har ført til forringelse av funksjon og naturverdier, eller hvor mindre tiltak kan stimulere til at slike utvikler seg til et enda rikere habitat. Våtmarker og mindre dammer er eksistensielt viktige leveområder for bl.a. amfibier, insekter og plantearter.

Kommunen vil derfor jobbe med å gjenåpne bekker eller utbedre bekkehabitat som er forringet, samt restaurere og reetablere myrområder. Tiltakene kan spenne fra svært enkle og effektive, til omfattende og gjennomgripende. Eksempler på enkle og effektive tiltak mht. utbedring er planting av kantvegetasjon langs vassdrag, da trær både hindrer erosjon, gir skjul, påvirker vanntemperatur og lys, samt bidrar positivt til nærings- og leveforhold for bunndyr. Gjennomgripende og ofte omfattende tiltak for å restaurere er f.eks. full bekkeåpning eller å gjenopprette vannbalansen i et tidligere drenert myrområde i sen gjengroingsfase.

For å oppnå gode miljømål er det viktig at tilførsel av næringsstoffer til innsjøer stanses eller begrenses. Stavanger kommune jobber i samarbeid med Statsforvalteren og Randaberg kommune, for å bedre vannkvaliteten i Hålandsvatnet og for å styrke naturverdiene i området. I den anledning vil det også være viktig å følge opp vedlikehold av renseparker. Utbedring av myr, renseparker og bekker i nedbørfeltet til Store og Lille Stokkavatnet er et annet stort satstingsområde, samt utbedring av bekker i landbruksområder i Rennesøy kommunedel.

Prinsipper for livskraftige vassdrag og myrer

- Bekker og innsjøer skal ha god vannkvalitet og gode habitatforhold
- Ha god oversikt over alle vannforekomster med hensyn til habitatkvalitet og påvirkninger
- Samarbeid med frivillige som Sjørretprosjektet i Norges Jeger og Fiskerforbund – Rogaland
- Tverrfaglig samarbeide innad i kommunen og sammen med andre regionale myndigheter, for å bedre vannkvaliteten i vassdrag
- Ved utbedring av fysiske habitat og andre tiltak skal naturbaserte løsninger alltid være førstevalget
- Ha en aktiv rolle i alle plan- og byggeprosjekter som berører vannforekomster og sørge for at de ikke blir forringet

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Videreføre krav om bekkeåpning og kantsoner i bestemmelsene i KPA.
- Videreføre krav om avrenning fra landbruksareal til Store og Lite Stokkavatnet i KPA.

Strategisk nivå

- Innarbeide hensyn for vassdrag og myrer i disposisjonsplan for Store og Lille Stokkavatnet med bakgrunn i mulighetsstudie fra 2022
- Følge opp mulighetsstudie for Stokkavatnet og Møllebekken

Tiltak i vassdrag

- Fjerne vandringshindre for fisk og utbedre bekkeløp
- Erstatte bekker lagt i rør under turveier med bru der det er mulig
- Restaurere gjengrodde renseparker på Leikvoll og Krossberg, og utbedre deres funksjon der dette er nødvendig
- Etablere kantvegetasjon til vassdrag, med særskilt innsats for fiskeførende bekker eller vassdrag utsatt for næringsavrenning

- Restaurere bekker hvor det finnes ørret, laks og ål i nedbørfeltet til Store og Lille Stokkavatnet
- Fiske ut fremmede fiskearter i Store og Lille Stokkavatnet, Hålandsvatnet og Mosvatnet
- Full restaurering av Møllebekken langs Madlaforen
- Videre åpning av bekk ved Vannassen når avløpsledninger i området er separert.
- Fjerne betongkonstruksjon og åpne øvre deler av Mississippibekken
- Være aktiv og pådrivende part i prosjektet «Bedre vannkvalitet i Hålandsvatnet» ved å utvikle og gjennomføre tiltak for å styrke naturmangfold og friluftsliv
- Redusere avrenning fra landbruksjord til Stokkavatnet og Hålandsvatnet i samarbeid med landbruksmyndighetene og private grunneiere.
- Åpne bekker ved tilbakeføring av overvann til Hålandsvatnet
- Etablere flytende vegetasjonsøyer i Hålandsvatnet som et tiltak for næringsopptak og naturmangfold

Tiltak i våtmark

- Lede overvann tilbake til områder hvor det kan tilrettelegges for å gjenskape eller styrke våtmark
- Rydde vegetasjon i våtmark som er under gjengroing
- Restaurere våtmark og myr ved Resnes og Tastamyra
- Vurdere mulighet for restaurering av gjenværende Grannesmyra og Grannesbekken
- Bekkeåpning i Sørmarka og etablering av våtmarksområde ved Sørmarka idrettspark
- Utrede restaurering av Revheimsvågen i Hafrsfjord
- Skjømte takrørsumpen ved Lille Stokkavatnet for å hindre gjengroing

Mulige indikatorer

- Antall meter kantvegetasjon som er etablert langs vassdrag (skal være stabil eller positiv utvikling)
- Bestandsovervåkning inkl. ungfiskundersøkelse. Tetthet av ungfisk i anadrome vassdrag
- Antall meter gjenåpnet bekk
- Økologisk tilstand i vassdrag (vann-nett)

4.7 Oppdatert kunnskapsgrunnlag

DELMÅL: Ha en oppdatert oversikt over status for naturmangfold.

Naturmangfold sikres ved å ivareta de viktigste arealene og sikre at disse har god kvalitet. Kunnskap om natur og naturverdier er derfor helt avgjørende for å ta vare på naturen og hindre inngrep i viktige areal. Tap av biologisk mangfold er en stor miljøutfordring, og vi er avhengige av gode og oppdaterte registreringer for å ta vare på mangfoldet. Kunnskapsgrunnlaget må utvikles, vedlikeholdes og oppgraderes kontinuerlig.

Arealforvaltningen i kommunen må være kunnskapsbasert, og kunnskapen må være kjent og brukt i alle sektorer av kommunen. Dette sikrer bedre kvalitet på våre beslutninger og arealdisponeringer, kan føre til færre innsigelser og raskere fremdrift for mange prosjekter.

I arbeidet med Grønn plan del 1 har kommunen samlet eksisterende kunnskap om naturmangfoldet som finnes i offentlige databaser, kommunens egne registreringer og i lokale rapporter. I tillegg har kunnskapsgrunnlaget blitt forbedret med supplerende kartlegginger av hule eiker,

Figur 15: Vik i Store Stokkavatnet

Figur 16: Artsrik eng

NiN-kartlegging og mulige viktige områder for pollinerende insekter. Det utføres også jevnlig kartlegging av fugleliv, som registrering av hekkende sjøfugl, vipe, havørn og hubro. På bakgrunn av dette har kommunen utarbeidet et temakart for naturmangfold som viser ulike områder og verdsetting av disse. Data for arter som er unntatt offentlighet (sensitive arter), som for eksempel hønsenhauk, havørn og hubro, vises ikke på kartet. Kartet er offentlig tilgjengelig på kommunekart.com.

Områdene i naturmangfoldkartet har ulike kartleggingskilde for naturtyper. Vi har derfor brukt Miljødirektoratets veileder for verdsetting av naturtyper i konsekvensutredninger som mal for

Kunnskapsgrunnlaget for naturmangfold i Stavanger er basert på:

- Natur i Norge (NiN)
- DN-håndbok 13 – kartlegging av naturtyper – verdsetting av biologisk mangfold
- DN-håndbok 19 – kartlegging av marint biologisk mangfold
- Kommunens viltkart (DN-håndbok 11)
- Sjøfuglregistreringer, oppdatert hvert 3. år
- Sjøørretregistreringer
- Rødlistede arter
- Registrering av hule eiker
- Pollinerende insekter (NINA-rapport 1706)
- Sårbare arter
- Ferskvann – kun det som inngår i DN-håndbok 13
- Lokale kartlegginger av vipe, havørn, hubro, m.fl.

verdien områdene har fått i temakartet. Områdene er delt inn i fire kategorier: noe verdi, middels verdi, stor verdi og svært stor verdi.

Kunnskapsgrunnlaget i kommunen er generelt godt, men Ombo er et stort og viktig område hvor noe kartlegging gjenstår (2025). Fastlandsdelen av Stavanger er heller ikke NiN-kartlagt fordi metoden ikke er egnet for urbane områder. Det er spilt inn til Miljødirektoratet og Statsforvalteren at det er behov for at bynære naturtyper legges inn i NiN-instruksen.

I vedlegg til Grønn plan del 1 ligger en oversikt over rapporter om utvalgt biologisk mangfold som ikke er innarbeidet i de nasjonale databasene.

Stavanger har nylig fått utarbeidet et marint grunnkart, som har gitt oss bedre kunnskapsgrunnlag for sjøarealene. Mye av metodikken her er modelleringer og det er behov for supplerende undersøkelser før eventuelle tiltak. I 2023 og 2024 har Stavanger kommune kartlagt naturtyper i sjø etter NiN. Det er svært viktig med kartlegginger i sjø og ferskvann i tiden fremover.

Prinsipper for oppdatert kunnskapsgrunnlag om naturmangfold

- Ha god oversikt over landskaps- og naturverdier i kommunen gjennom registreringer og analyser
- Kartlegge flora og fauna for å ha et oppdatert kunnskapsgrunnlag i kommunen
- Stille krav til oppdatert kunnskapsgrunnlag ved tiltak som berører grøntområder eller grønne elementer som for eksempel bytrær. Biologisk mangfold skal omtales og ivaretas i kravspesifikasjon for nye prosjekter
- Kompetansedeling om naturverdier på tvers av fagmiljøer internt i kommunen for god og kunnskapsbasert utøving av offentlig myndighet
- Alle registreringer om natur og landskap skal være lett tilgjengelige og kartfestet
- Sikre kunnskapsbasert utøving av offentlig myndighet og dele kompetanse på tvers av fagmiljøer i kommunen
- Alle offentlige beslutninger skal vurderes etter miljørettsprinsippene i naturmangfoldloven §§ 8 til 12, jf. naturmangfoldloven § 7

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Ivareta en oppdatert naturtypekartlegging for hele kommunen
- Sikre at alle fagmiljøer har tilgang på og kunnskap om naturtypekartleggingen

Tiltaksnivå

- Fullføre NiN-kartlegging av naturtyper i hele kommunen på land, i vann og i sjø
- Sørge for at kommunens naturtypekartlegging er mest mulig oppdatert
- Gjennomføre kartlegginger for å øke kunnskapsgrunnlaget om arter og naturtyper i kommunen og overvåke tilstanden, herunder:
 - oppdatere og vedlikeholde registrering av sjøørretbekker
 - jevnlig kartlegge vipe og spove (over flere år)
 - sjøfuglregistrering hvert 3. år (i samarbeid med Statsforvalteren)
 - overvåke hubro, havørn og vandrefalk jevnlig
 - kartlegging av utvalg av bytrær med mose og lav
- Utvikle og ta i bruk kartverktøy til registrering av nye forekomster av fremmede arter

- Engasjere innbyggere til å bidra med informasjon, f.eks. humletellinger, hagefugltellinger, registrering av fremmede arter
- Videreutvikle «Marine grunnkart i kystsonen» sammen med forskningsmiljøene for å bedre kunnskapsgrunnlaget om det marine naturmangfoldet
- Utarbeide indikatorsett for å følge status og utvikling basert på forslagene i Grønn plan. Indikatorene må gi god informasjon om tilstanden til naturen og bør samtidig være enkle å registrere
- Opprette en nettbasert portal med naturinformasjon for kommunen som kan oppdateres løpende basert på ny kunnskap
- Utarbeide et samlet kommunalt «arkiv» over eksisterende verdier (delvis ifm. naturmangfoldplan)
- Heve kompetansen til ansatte
- Kartlegge styvingstrær og hagemark/naturbeitemark/tresatt beite
- Delta i forskningsprosjekt om pollinerende insekter og effekter av tilretteleggingstiltak

Mulige indikatorer

- Status oppdaterte kartlegginger for hele kommunen

5 STRATEGI FOR GRØNT NÆRMILJØ

Strategi for grønt nærmiljø omhandler de grønne og blå strukturene i tettbygde strøk. Gode nærmiljø med grønne og inkluderende uterom til variert bruk er en viktig forutsetning for by- og tettstedsutviklingen, og forankret i kommunens arealstrategi.

Grunnprinsippene sammenhengende, nær, variert og naturbasert som er forankret i hovedmålet til Grønn plan (se kap. 2) har en avgjørende betydning for grønnstrukturen i nærmiljøet. En sammenhengende grønnstruktur i byområdet sikrer at grøntområder er tilgjengelige og forbundet gjennom både økologisk funksjonalitet og menneskelig tilknytning til naturen. Det legger også til rette for en helhetlig og multifunksjonell tilnærming. Nærhet til grønne områder innen gangavstand forbedrer helsen og trivselen til byboere, samtidig som det gir muligheter for rekreasjon og avkobling fra det urbane miljøet.

Stavangers offentlige grønnstruktur spenner fra lekeplasser og parker med høy opparbeidelsesgrad, til natur- og landskapsområder med mindre grad av opparbeidelse og tilrettelegging. Varierte grøntområder i byen, som parker, friområder, aktivitetsområder, plasser og grønne korridorer, tilfredsstiller ulike behov og interesser blant befolkningen, og bidrar til å skape levende og mangfoldige bymiljøer og sosiale møteplasser. Naturbasert tilnærming til grønnstruktur sikrer bærekraftig forvaltning av byens økosystemer og fremmer biologisk mangfold samt økologisk funksjonalitet, noe som igjen bidrar til å forbedre luft- og vannkvaliteten og redusere den urbane varmeøyeffekten. Disse prinsippene legger grunnlaget for utviklingen av dynamiske, inkluderende og bærekraftige bymiljøer, der grønne områder fungerer som flerfunksjonelle ressurser som beriker livskvaliteten for alle som bor og arbeider der.

5.1 Mål og innsatsområder

MÅL: Alle skal ha attraktive grønne uteområder for rekreasjon, fysisk aktivitet og sosial kontakt i sitt nærmiljø.

Følgende innsatsområder er prioritert innenfor grønt nærmiljø:

- Sammenhengende grønnstruktur
- God dekning og tilgjengelighet
- Mangfold av funksjoner og opplevelser
- Kvalitet og trygghet
- Bynatur
- Vann for trivsel og sikkerhet
- Skolegårder

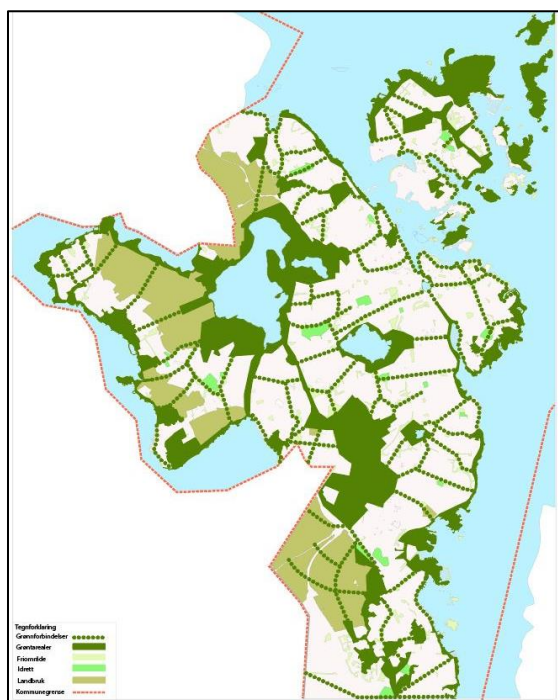
5.2 Sammenhengende grønnstruktur

DELMÅL: Styrke og videreutvikle sammenhengene i grønnstrukturen.

Grønne korridorer og forbindelser er en viktig del av byens grønnstruktur. Disse skaper sammenhenger mellom byens og tettstedenes boligområder og ulike grøntområder, samt større sammenhengende turterreng/strandsone. Sammenhengende blå og grønne områder styrker byen og tettstedene til å bli mer motstandsdyktige mot klimaendringer, samt øker kvaliteten, tilgjengeligheten og forbindelser for mennesker, dyr og planter. Sammenhengende grønnstruktur er ett av grunnprinsippene for grønnstrukturen (se kap. 2 og GP1)

Strukturen av grønne områder, sammenhenger og verdier på makro, meso og mikronivå er viktig å synliggjøre og fastlegge på kommuneplannivå.

Tettere utbygging og press på grøntarealer i sentrale byområder, gjør at funksjonen til den sammenhengende grønnstrukturen og verdien for mennesker og biologisk mangfold blir viktigere enn noen gang. Gjennom sikring av areal, skjøtsel og drift kan viktige friluftsområder for mennesker og leveområder for dyre- og plantearter styrkes og videreutvikles, og negative inngrep i områdene forhindres.

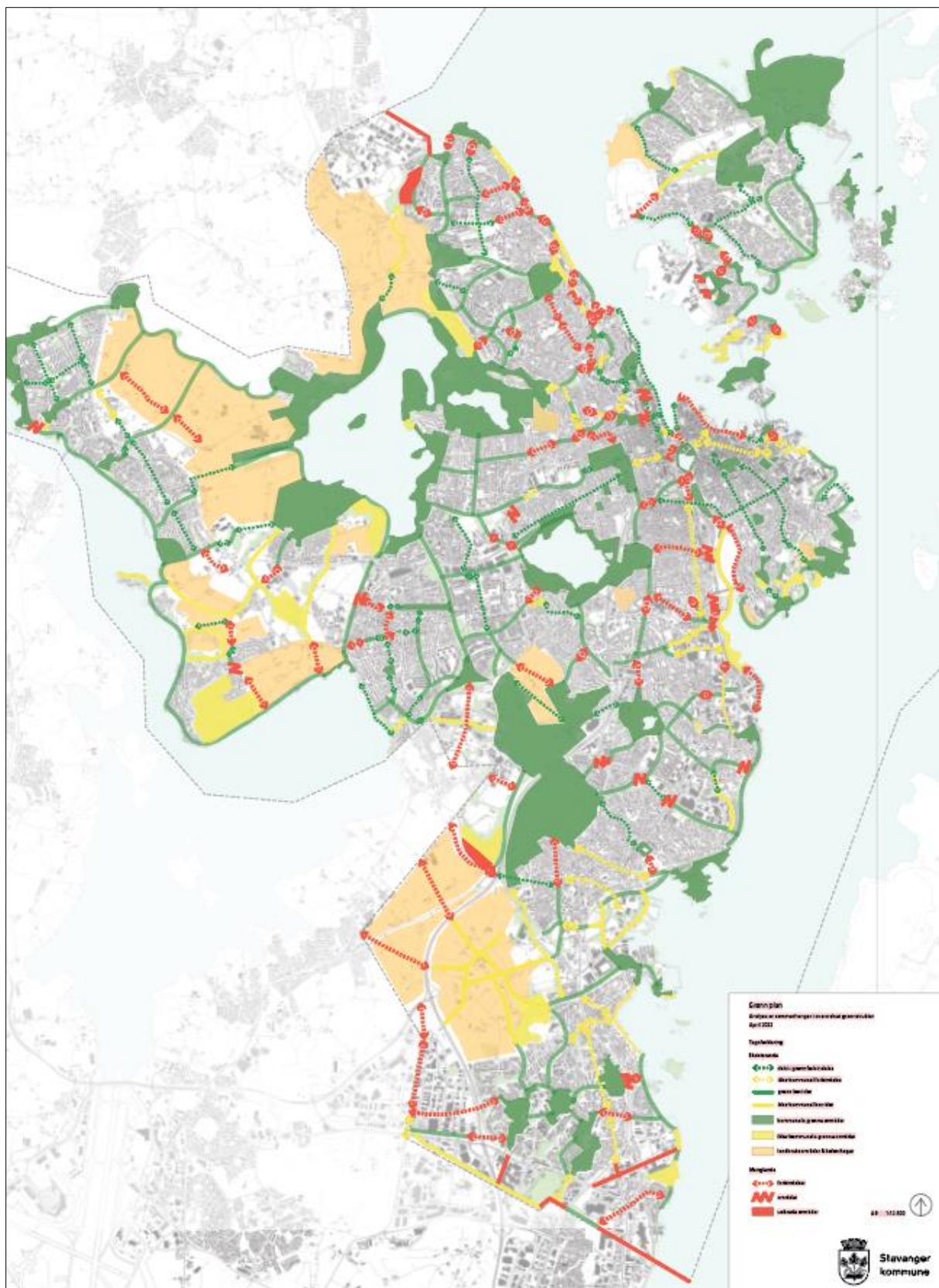
Figur 17: Sammenhenger i grønnstrukturen i Stavanger

For å styrke og videreutvikle sammenhengene i grønnstrukturen over hele byområdet er det behov for en strategisk plan for byens grønnstruktur (parkstrukturplan). Den vil kunne avdekke behovene for ulike funksjoner og sammenhenger i en større helhet, og bidra til riktige prioriteringer og tilbud i hele kommunen.

For en tett by som Stavanger, med flere små grønne arealer mellom bebyggelsen, er sammenhengene i grønnstrukturen desto viktigere. Den bidrar til at de grønne områdene oppleves «større enn de er». Derfor vil det også fremover være viktig å bevare sammenhengende grønnstruktur, unngå at de grønne korridorene smalnes inn og å løse opp «missing links».

Analysekartet nedenfor viser ulike typer sammenhenger fra et menneskeperspektiv: grønne korridorer eller enkle forbindelser. Forbindelser er gjerne korte strekk der en bruker fortau/gater, for å binde grøntområder sammen for gående/syklende. I motsetning til forbindelser, kan grønne korridorer

med en viss bredde fungere som rekreasjonsområder, og kan ivareta både menneskelige og naturens behov (spredningskorridorer). Det er et mål å forsterke sammenhengene i grønnstrukturen med flere grønne korridorer, fremfor enkle turforbindelser uten særlig grønn utforming.

Tillegg til tegnforklaringen til figuren over:

flate	større grøntområde
linje	korridorer (turforbindelse i grønne omgivelser)
pil	forbindelse (kan være i gatenettet i urbane omgivelser)

grønt

sikret og offentlig tilgjengelig areal eller forbindelse

gult

areal eller forbindelse som er sikret i plan, men ikke offentlig tilgjengelig ennå (f.eks. ikke opparbeidet eller innløst av kommunen). I noen tilfeller viser gule eller røde piler i gatenettet at det er en eksisterende forbindelse i gate, men at denne ikke har noe grønt preg slik at den ikke oppfattes som en forbindelse mellom grøntområder.

rødt

areal eller forbindelse som ikke er sikret i plan som grønt

Prinsipper for sammenhengende grønnstruktur

- Koble grønnstrukturen innenfor byggesonen til hovedgrønnstruktur og overordnet grønnstruktur
- Grønnstrukturen skal ha grønt hovedpreg med forskjellig innhold, kvalitet og utforming
- Grønne korridorer og forbindelser skal knytte sammen store og små grøntområder. Sammenhenger i grønnstrukturen skal først og fremst lages som grønne korridorer. Grønne korridorer skal sikre et spredningsnettverk for naturmangfoldet innenfor byggesonen. Grønne forbindelser brukes mest i turnett-sammenheng, som bruk av gater
- Prioritere blågrønne sammenhenger selv om ønsket bredde og kvalitet ikke kan oppnås
- Avstand fra boliger til nærturterreng/større grøntområde eller grønn korridor som fører ut til disse skal være maks. 300 m
- Sammenhengene i grønnstrukturen skal ivaretas ved utbyggingsprosjekter
- Sikre tilgjengelighet til sjøen og strandsone

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Sikre og tilrettelegge manglende grønne korridorer og sammenhenger som del av regional og overordnet blågrønn struktur i kommuneplan
- Sikre viktige grønne korridorer og forbindelser i nærmiljøet i reguleringsplaner og bestemmelser
- Skape grønne sammenhenger i transformasjonsområdene
- Videreføre bestemmelser om maks. 300m avstand til nærmeste turområde i kommuneplanen

Strategisk nivå

- Utarbeide strategisk parkstrukturplan som definerer områdetyper, funksjoner, størrelse, avstander og sammenhenger i grønnstrukturen (se kap. 2.1)
- Fremme den blågrønne strukturen som premissgiver i tidlig planprosess (stedsanalysen)

Tiltaksnivå

- Opparbeide regulerte, men manglende gangforbindelser som binder sammen grønnstrukturen
- Opparbeide regulerte grønne korridorer og sammenhenger
- Forbedre og forgrønne gangforbindelser i gater som del av sammenhengende grønnstruktur
- Samarbeide aktivt med kirkevergen og kirkegårdsforvaltningen om kirkegårdene som del av grønnstrukturen
- Sikre og tilrettelegge grønnstrukturen, jf. kap. 3.1.

Mulige indikatorer

- Lengde på sammenhengende turnett (skal være stabil eller større)

5.2.1 Parkstrukturplan

Grønnstrukturen i byområdet er i dag sammensatt av mange forskjellige arealtyper med ulike funksjoner, karaktertrekk, størrelser, beliggenhet, opparbeidelsesgrad, bruksmuligheter og grad av tilgjengelighet. Det er viktig at det utvikles et nettverk av grønne områder med ulike kvaliteter og funksjoner. Nærhet og god tilgjengelighet til varierte grøntområder og møteplasser er grunnlaget for en godt utviklet grønnstruktur. [Kommunedelplan for idrett, fysisk aktivitet og naturopplevelse](#) 2010-2022 omtaler at det skal utvikles en parkstruktur for hele byen. De forskjellige områdene skal oppfylle ulike funksjoner og supplere hverandre. Samme området kan også ha flere funksjoner.

En strategisk parkstrukturplan skal definere eksisterende og fremtidige områdeparker, nærmiljøparker og nabolagsparker (lignende Byromsstrategien for Stavanger sentrum). Den skal vise hvilken funksjon de ulike arealene har og skal ha, avhengig av størrelse og beliggenhet, og hvilke behov det enkelte areal skal dekke. Dette vil også avdekke hvor det er mangler av funksjoner og sammenhenger i nærmiljøet.

En analyse som viser sammenhenger og dekning av ulike parktyper, aktiviteter, størrelse og avstand, kan avdekke fremtidige behov og muligheter for utvikling av varierte grønne områder og koblinger. Basert på dette skal det etableres et eget utviklingsprogram for byens parkstruktur som styrer tilretteleggingen av parkene.

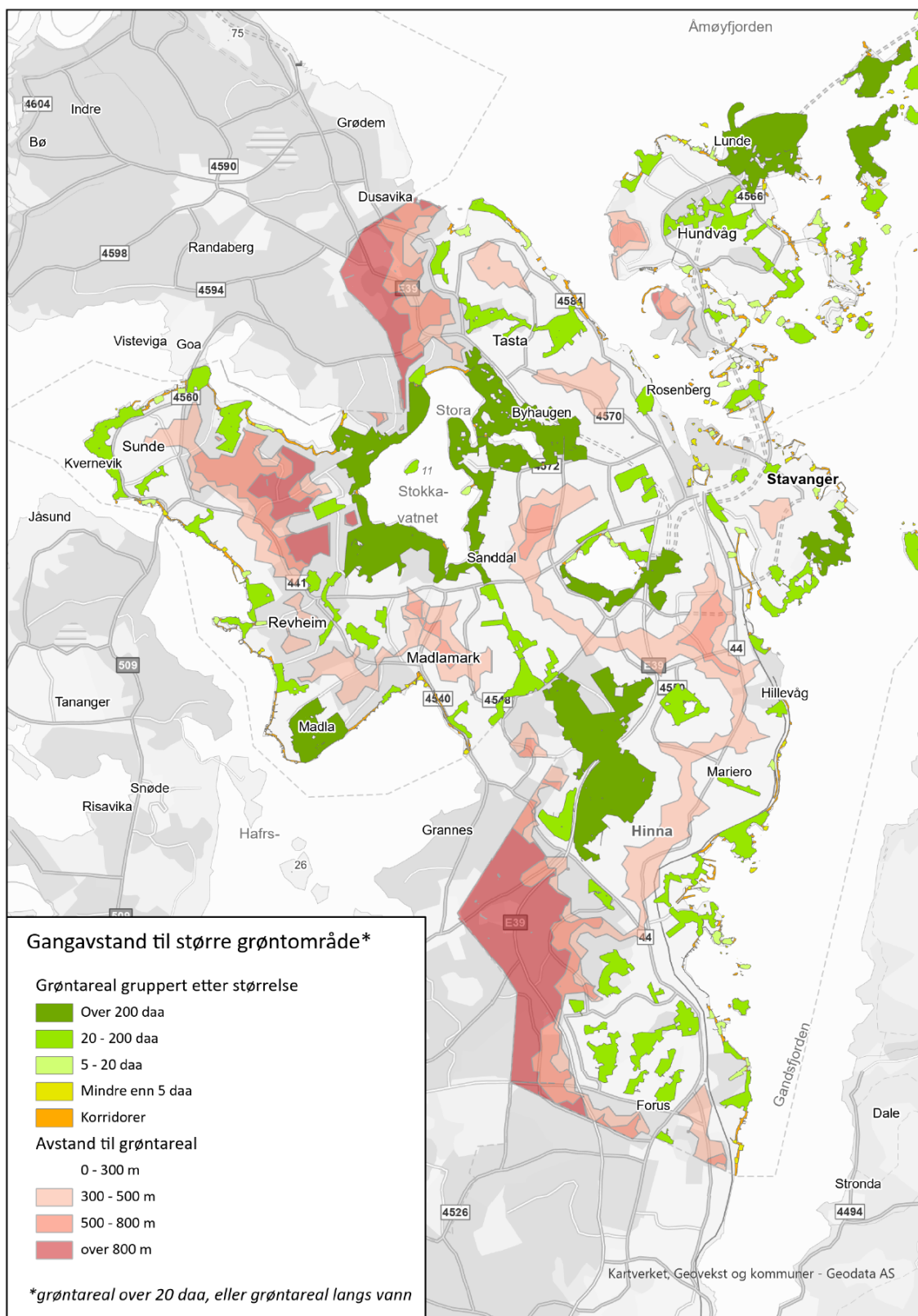
Parkstrukturplan vil være et viktig grunnlag for forvaltning og videre utvikling i henhold til områdenes funksjon. Den vil også være et viktig grunnlag for byutvikling og krav som stilles til utearealer i nye byggeområder.

5.3 God dekning og tilgjengelighet

DELMÅL: Sørge for god dekning med grønne områder i nærmiljøet

Grønnstrukturen i byområdet er i dag sammensatt av mange forskjellige typer grøntområder. For nye byggeprosjekter stilles det krav i kommuneplanen om etablering av nye grøntområder som områdeparker, nærmiljøparker og nabolagsparker. Arealtypene er definert med både størrelse, avstand, funksjon og kvalitet i kommuneplanen. Graden av dekning med grønne områder omhandler med andre ord ikke bare om nærhet til grønt areal, men også dekning av funksjoner innenfor lek, aktivitet, rekreasjon m.m., samt behovene til ulike brukergrupper. For videre forvaltning og utvikling

av en grønnstruktur med god dekning i byen er det derfor behov for en strategisk parkstrukturplan (se kap. 5.2.1).

Figur 19: Kartet viser områder med gangavstand over 300m til større grøntområde

Prinsipper for god dekning og tilgjengelighet

- Bruke grunnprinsippene sammenhengende, nær, variert og naturbasert i forvaltning og utvikling av grønnstrukturen
- Vurdere lokalisering av nye områder og anlegg ved bruk av dekningskart og avstands anbefalinger
- Legg 3-30-300-regelen til grunn for videreutvikling av grønnstrukturen
- Tilrettelegg for tilbud til brukergrupper med ulike mestringsnivåer i grønnstrukturen
- Gjøre uteområder, lekeplasser, aktivitetsanlegg og friområder tilgjengelige for så mange som mulig uten at det er negativt for naturverdier eller opplevelseskvaliteter
- Bruke universell utforming som en integrert del av en helhetlig tilrettelegging
- Hovedgrønnstrukturen bevares som områder for allmenheten og kan ikke medregnes til sambruk med uteoppholdsareal for nye utbygginger (20+10-modell).

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide parkstrukturplan som blant annet omhandler parktyper, funksjoner, størrelse, avstander og sammenhenger for mennesker
- Analysere nabolagene i byen basert på 3-30-300-regelen for å identifisere innsatsområder
- Implementere 3-30-300-regelen i strategisk og overordnet planlegging
- Bruk 3-30-300-regelen i stedsanalyser og retningslinjer til reguleringsplaner
- Utarbeide oversikt over m² grønne arealer i forhold til innbyggertall
- Utarbeide oversikt over avstand mellom grøntområder og boliger
- Utarbeide gode rutiner for å sikre kvalitet og kapasitet i kommunale grøntområder ved bruk av 20+10-regelen i nye utbyggingsprosjekter

Tiltaksnivå

- Utarbeide en veileder om tilgjengelig utforming av uteområder/friområder jf. temaplan universell utforming
- Videreføre kartlegging av tilgjengelighet på turnettet etter metode fra Statens kartverk
- Gjennomføre forbedringstiltak for tilgjengelighet basert på analysekart og kart over turnett, jf. punkt over.

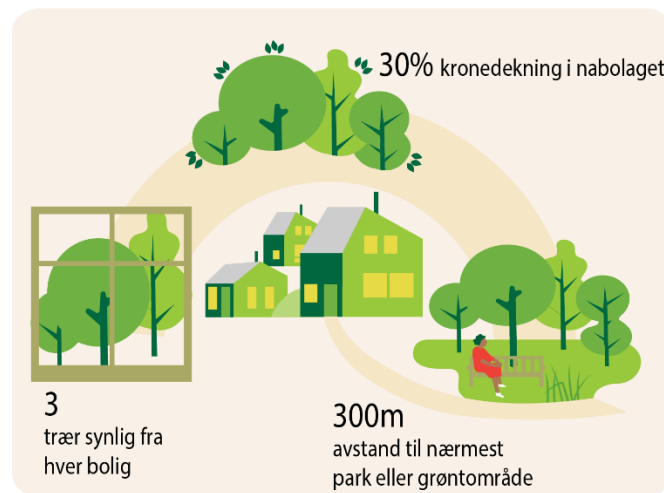
Mulige indikatorer

- Antall innbyggere med avstand til grøntområde større enn 300 meter (skal være stabil eller redusert)
- Kronedekning i nabolagene (skal være stabil eller øke)
- Arealregnskap over grøntareal

5.3.1 3-30-300 regelen med fokus på folkehelse og klimatilpasning

Grønne omgivelser i byer har flere positive effekter på fysisk og mental helse, samt på klimaet. I 2021 introduserte Cecil Konijnendijk retningslinjen 3-30-300 for byplanlegging, som kombinerer viktigheten av synlige og tilgjengelige grønt i nabolaget. Regelen går ut på at det skal være:

- Minst 3 store trær synlig fra hver bolig, skole, arbeidsplass eller omsorgssted.
- Minst 30% trekrone-dekning i nabolaget.
- Maks 300 meters avstand til et offentlig tilgjengelig grøntområde av høy kvalitet.

Figur 20: Illustrasjon av 3-30-300-regelen.

3-30-300-regelen vil sikre et minimum av grøntareal, nærhet (avstander) og grønn kvalitet (trær) for urbane nabolag. Forskning viser at synlige trær og høy trekrone-dekning er viktige for helse og velvære. Trær bidrar til temperaturregulering, redusert luftforurensning, og forbedret mental helse. Tilgang til grønne områder i nærheten fremmer også fysisk aktivitet og bedre helse.

3-30-300-regelen bør legges til grunn i kommunens strategiske arbeid med grønnstruktur for å skape grønnere bo- og bymiljøer, samtidig som det fremmer bedre helse, trivsel og klimatilpasning. Flere byer i Sverige har allerede tatt i bruk denne regelen som et grunnlag både for treplanting og videreutvikling av grønnstruktur. Etter hvert som flere byer tar i bruk 3-30-300-regelen, vil det åpne for sammenligning av Stavanger med andre byer og evaluering av effektene av slike tiltak.

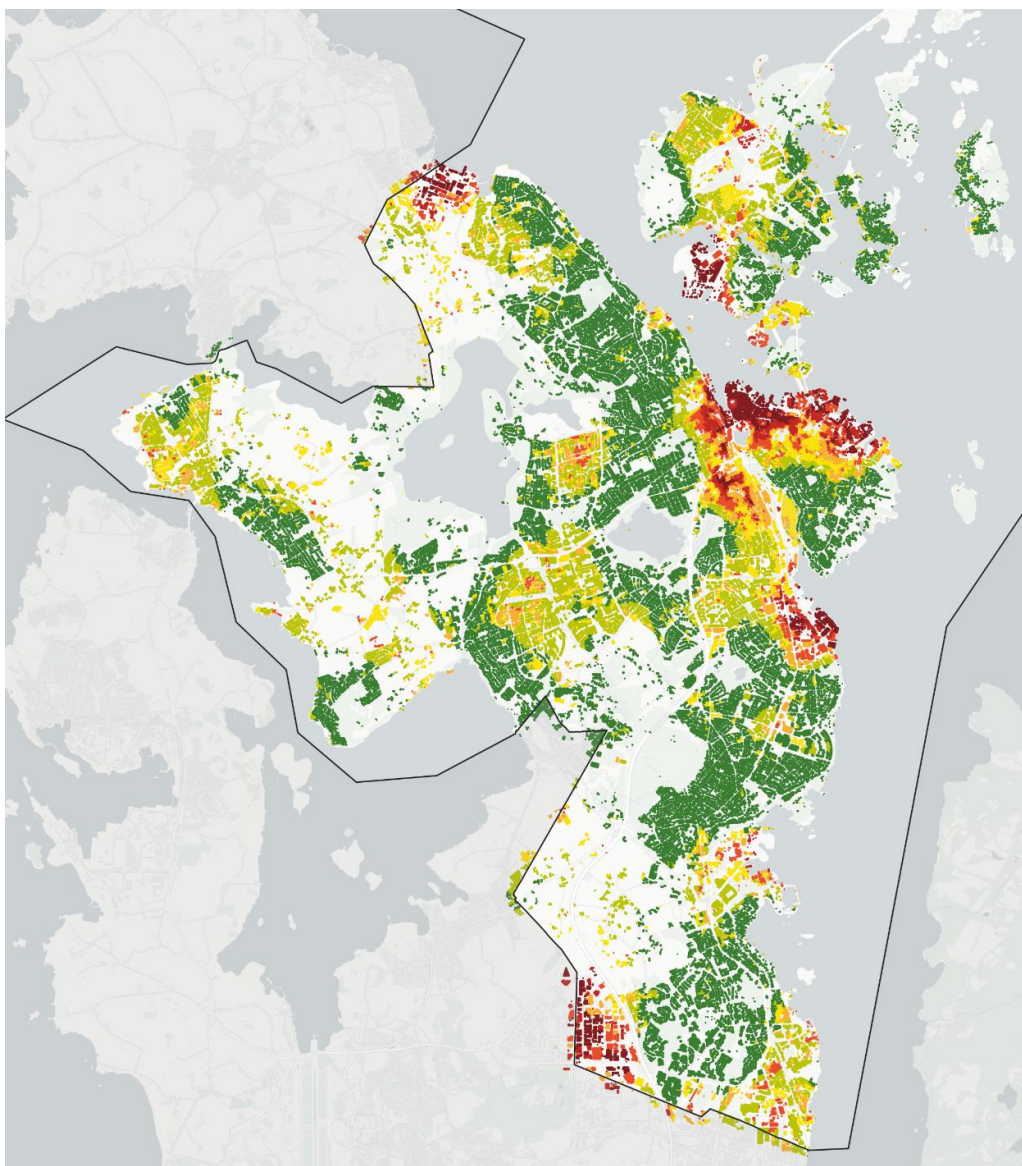
Stavanger har i mange år jobbet systematisk med at alle innbyggere i byen skal ha kort avstand til sammenhengende og overordnet grønnstruktur. I gjeldende kommuneplan stilles det krav om maks. 300m avstand fra boliger til nærturområde eller grønn korridor (se også GP 1, kap. 6.11). Tabell nedenfor viser hvor mange innbyggere som har tilgang til grønne områder større 5 daa innenfor 300m fra sin bolig. Resultatet viser at 89% av innbyggerne har tilgang til grøntareal, men bare 84% har tilgang til kommunalt grøntareal. 11% av befolkningen har ikke tilgang til grøntareal innenfor 300m fra boligen.

Tabell 4: Tabell viser hvor mange innbyggere som har tilgang til grøntareal innenfor 300m fra bolig (gjelder byområdet).

Grøntareal i planer større 5 daa	Antall innbyggere	% andel
Mer enn 300 meter avstand til grønne areal.	14376	11 %
Grønne arealer, statlig sikra i annet eie innenfor 300m	695	1 %
Grønne areal, grøntstruktur i annet eie innenfor 300m	6331	5 %
Friluftsområde eller annet formål tilgjengelig etter frilufsloven innenfor 300m	745	1 %
Grønne areal i kommunalt eie innenfor 300m	112849	84 %
Sum befolkning	134995	100 %

Når Stavanger tar i bruk 3-30-300-regelen, må det defineres hvordan kronedekning i nabolag, størrelsen på grøntområder innen 300 meters avstand, og synsrekkevidden fra hver bolig forstås i videre analyser. I prosjektet Yggdrasil³, der Stavanger deltok som eksempelby, ble det presentert og testet en metodikk for analyse av 3-30-300 parametrene. Kartene med resultat for Stavanger viser områder i byen med for lite dekning med grøntområder eller for lite trevegetasjon. Det bør foretas nærmere analyser på 3 trær i synsrekkevidde, 30% kronedekning i nabolaget og nærhet til grøntområde for nabolagene basert på et mer nøyaktig datagrunnlag på kommunenivå. Analysene kan legges til grunn for å styre innsatsen for videreutvikling av grønnstrukturen i disse områdene.

Basert på disse analysene bør Stavanger sette seg differensierte mål for enkelte innsatsområder, f.eks. om å øke vegetasjonsdekke eller plante flere trær. Det bør også vurderes hvordan 3-30-300-regelen kan sikres gjennom juridisk bindende planer for å sikre grønnstrukturen på lang sikt.

Figur 21: Analysekart fra Yggdrasil-prosjektet viser røde og oransje områder i Stavanger som ikke oppfyller kravene til 3-30-300-regelen.

³ «Yggdrasil - The Living Nordic City», 2025, del av Nordic Cities Nature-based Solutions Programme til Nordisk ministerråd.

5.3.2 Universell tilgjengelighet i grønnstruktur og uteområder

Temaplan Universell utforming beskriver at universell utforming handler om *hvordan vi kan legge til rette for at omgivelsene våre blir tilgjengelige for så mange som mulig*. Det er viktig at flest mulig av innbyggerne kan dra nytte og glede av de offentlige grøntområdene og ferdselsårene i kommunen.

Universell utforming skal være en integrert del av en helhetlig utforming og ikke en særtilrettelegging. Hovedmålet er å oppnå likestilling og deltakelse ved å fjerne barrierer.

God tilgjengelighet er særlig viktig for funksjonshemmede eller eldre personer, og er viktig i et samfunn med flere eldre. Det skal tilrettelegges for brukergrupper med ulike fysiske mestringssevner i nærmiljøet. Det skal finnes et tilbud til alle i grønnstrukturen.

Universell utforming skal alltid vurderes, samtidig som det må være en god balanse mellom tilrettelegging og bevaring av steds- og naturkvaliteter. I naturområder hvor tilrettelegging vil gå på bekostning av viktige naturkvaliteter, og i krevende terreng hvor det ikke er hensiktsmessig å tilrettelegge for rullestol, kan det ikke tilrettelegges for alle. Det skal tilstrebes fysisk fremkommelighet for rullestol og det skal være forståelige ganglinjer og funksjoner.

På skoler og i barnehager, der barn skal oppholde seg, skal det ikke være allergi eller astmafremkallende planter. Ved nyplantinger i andre grøntområder kan det gjøres andre vurderinger.

Kommunen gjennomførte i 2022 kartlegging av de 52 hverdagsturene og tilgjengeligheten for rullestol, elektrisk rullestol og synshemmede etter Statens kartverks metodikk for kartlegging av tilgjengelighet til friluftslivsområder. Det vil være viktig å fortsette kartleggingen av uteområdene i nærmiljøene og sikre at det er universelt utformede uteområder i alle nærmiljø. Allerede i planprosesser må det settes av nok areal til å skape gode universelle uteområder.

Universelt utformede offentlige toaletter, også i friluftsområdene, er et absolutt krav dersom Stavanger kommune skal bli mer aldersvennlig innen 2029, jf. temaplan universell utforming.

Figur 22: Illustrasjon hentet fra Temaplan universell utforming, Stavanger kommune, vedtatt 2024.

5.3.3 Sambruk av uteareal i kommunale områder (20+10-modell)

Gjeldende kommuneplan har bestemmelser (se pkt. 1.17 pkt. 1) om at utearealskravene innenfor utvalgte byområder kan delvis løses ved å bruke eksisterende kommunale friområder. 20+10 regelen vil føre til flere innbyggere per grøntareal i områder langs bussveien som allerede har lite grøntareal fra før av, uten at det tilføres nytt grøntareal. Dette betyr mer press på eksisterende grøntareal. Praktisk håndtering av denne nye regelen skaper utfordringer mtp. kapasitetsberegning og kvalitetskrav som kan stilles for eksisterende anlegg slik at disse oppfyller funksjonskravene fra kommuneplanen.

20+10-modell bør styres fra kommunen og praktiseres slik at det gir en fordel til kommunen og innbyggerne, ikke ulempe. Hvis kommunale friområder eller lekeområder trenger en oppgradering eller utvikling ikke kan utvikles pga. mangel på økonomiske midler i kommunen, så kan avtaler basert på 20+10-modellen være nyttig.

Hovedgrønnstrukturen skal tjene mange hensyn for den store allmennheten, bl.a. knyttet til biologisk mangfold, friluftsliv og barn og unges interesser (ref GP 1, kap. 4.3.1 og 4.3.3). Disse arealene skal i utgangspunktet ikke kunne regnes inn som uteoppholdsareal for nye utbyggingsplaner. En strategisk parkstrukturplan (som foreslått i kap. 5.2.1) som definerer ulike områdetyper, funksjoner, størrelser og avstander innenfor grønnstrukturen vil være et viktig grunnlag for kommunen for å styre bruk av 20+10-modell i rett retning.

Det må utvikles gode kriterier for arealer som kan brukes til 20+10, og rutiner for et enkelt håndterbart system med avtaler og ev. fond som kommunen kan bruke for forvaltning og videreutvikling for grønnstrukturen i disse områdene.

5.4 Mangfold av funksjoner og opplevelser

DELMÅL: Skape gode og flerfunksjonelle møte- og aktivitetsarealer basert på eksisterende stedkvaliteter.

Grønnstrukturen i nærmiljøet spenner fra velholdte parker og lekeplasser til naturparker med enklere tilrettelegging og ekstensivt vedlikehold. Alle er viktige for byens grønne preg og innbyggernes trivsel, og tilbyr ulike kvaliteter som må tas vare på. Disse områdene gir muligheter for sosialt samvær, naturopplevelser, fysisk aktivitet og lek.

Trygge, attraktive møteplasser styrker tilhørigheten i nabolaget. Flerfunksjonelle områder gir rom for rekreasjon og sosial kontakt for ulike brukergrupper, og kan utvikles i parker, lekeplasser og skolegårder. Slike områder krever høy teknisk kvalitet, fleksibilitet, tilgjengelighet og godt vedlikehold, samt estetisk utforming og god sikkerhet.

Det er viktig å forstå brukernes behov og tilrettelegge for ulike grupper. Små områder som lommeparker kan ikke romme alle aktiviteter, men utfyller hverandre. Behovene for aktiviteter er mangfoldige, og sambruk krever at anlegg tåler intensivt bruk. Noen områder, som naturområder, bør ikke brukes til sambruk for å ivareta naturmangfoldet.

Friluftaktiviteter som krever mye plass kan være vanskelig å finne plass til i eksisterende grønne områder, og spesifikke aktiviteter som tennis eller frisbeegolf krever egne områder. Støyende aktiviteter må hensynta avstand til boligområder. Et strategisk styringsdokument (parkstrukturplan) vil bidra til riktige prioriteringer og tilbud i kommunen.

Prinsipper for mangfold av funksjoner og opplevelser

- Etablere og beholde gode grøntanlegg som innbyr til fysisk aktivitet, natur- og kulturopplevelser og sosial møteplass
- Tilrettelegge for fysisk aktivitet, rekreasjon og naturopplevelse for alle aldersgrupper og mennesker med forskjellig funksjonsnivå
- Bevare naturen og kulturminnene innenfor anleggene
- Utvikle eksisterende anlegg til flerfunksjonelle møteplasser
- Lokalisere rett aktivitet på rett sted
- Fra boligområder, skoler og barnehager skal det være god tilgang til områder for lek og aktivitet
- Åpne kolonihager som møte- og rekreasjonsplass for alle
- Bevare avviklede lekeplasser som viktige grønne lunger og enkle møteplasser i nærmiljøet

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide parkstrukturplan som blant annet omhandler parktyper, funksjoner, størrelse, avstander og sammenhenger for mennesker
- Utarbeide handlingsplan for gjennomføring av parkstrukturplan
- Lage disposisjonsplaner for viktige fri- og aktivitetsområder (bl.a. Store Stokkavatn, Nyvoll/gml. Tasta gartneri)
- Lage strategi for gapahuker, grill- og bålplasser med oversikt over plassering av eksisterende og rammer og regler for fremtidige gapahuk, grill- og bålplasser
- Lage handlingsplan for utendørs treningstilbud i turområder med rammer og regler for plassering av fremtidige utendørs treningstilbud i turområder.
- Utarbeide bydelsvise analyser av eksisterende lekeareal med prioritering for lek eller for vurdering av omlegging (f.eks. til grønne lunger, møteplasser og dyrking)
- Lage retningslinjer for bruk av parker og friområder for arrangementer og innarbeide dette i arrangementshåndboka (oppfølging av temaplan arrangementer)
- Utrede muligheter for økt kapasitet for kolonihage eller parsellhage

Tiltaksnivå

- Forbedre informasjon om grøntområdenes tilbud på nettsiden, bl.a. om gapahuker, griller, toaletter, trimanlegg, superlekeplasser m.m
- Revidere regelverk for kolonihager og gi bedre tilgang for allmennheten
- Bygge flere sitteplasser/oppholdsplasser med tak
- Legge om utvalgte lekeplasser til enklere møteplasser
- Stimulere til flere prosjekter for naturvennlig urban dyrkning i byen (nabolagshager)
- Sette opp flere treningsapparater i turområdene (f.eks. Varden friområde)
- Etablere større lekeplasser "superlekeplasser" og møteplasser som attraktive målpunkt tilknyttet grønstruktur og turveier

Mulige indikatorer

- Måle brukertilfredshet gjennom spørreundersøkelse

5.4.1 Urban dyrkning og kolonihager

Urban dyrkning eller urbant landbruk innebærer flere former for dyrkning i bynære strøk, f.eks. nabolagshager, kolonihager, parsellhager, skolehager eller andelslandbruk. Alle dyrkningsformer og initiativer kan bidra til et sosialt møtested i nabolaget, til kunnskap om matproduksjon og til at grå områder blir triveligere og grønnere for både mennesker, insekter og dyr. Dyrkningsformene skiller seg fra hverandre i hvor tilgjengelig arealene er for allmennheten og om de har ideelt eller kommersielt formål.

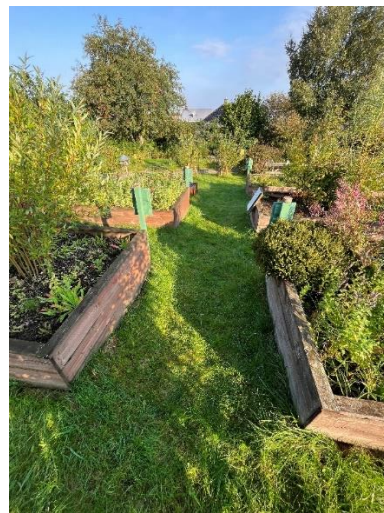
I dag er det gitt 17 arealtillatelser til nabolagshager i friområdene, som privatpersoner driver og har tatt initiativet til. Nabolagshagene skal ikke fremstå som privatiserte, men nabolagshagene står selv ansvarlige for all opparbeidelse av hagen, også økonomisk. Stavanger kommune har en målsetting om å tillate flere nabolagshager i offentlige friområder.

Andelslandbruk faller ikke innenfor formålet offentlig friområde, men er tillatt på areal avsatt til LNF (landbruk, natur og friluftsliv). Det er i utgangspunktet en økonomisk modell som skal gi bonden større sikkerhet og flere hender i arbeid, men kan også virke positivt på folkehelsen, både fysisk og psykisk. Det pågår et prøveprosjekt for andelslandbruk i et friområde på Storhaug. Kommersielle dyrkningsprosjekter i offentlige friområder strider mot gratisprinsippet, og prøveprosjektet skal derfor evalueres fortløpende. Det er ønskelig med flere andelslandbruk på landbruksareal som kommunen eier.

For at urbant landbruk skal fungere, krever det innsats fra enkeltpersoner og en grunnleggende forståelse for planter og naturens kretsløp. Det kan være behov for veiledning og kurs, i tillegg til økonomisk støtte til de som ønsker å starte opp. Gausel fritidsgård, som er tilknyttet Stavanger friluftssenter, er kommunens besøksgård, der skoler og barnehager kan lære å dyrke og høste. I tillegg er gården åpen for besøkende, hvor barnefamilier og andre kan møte gårdsdyr. Det er gratis å besøke gården.

Figur 23: Nabolagshage på Judaberg

Figur 24: Nabolagshage på Tjensvoll

En kolonihage er en samling dyrkningsparseller på kommunal grunn som drives i fellesskap av flere leietakere. De er ansvarlige for fellesområder og felles bygninger, men driver hver sine parseller og dyrker der det de selv ønsker. Stavanger har i dag fire kolonihager fordelt på tre bydeler. Ventelistene på kolonihageparseller er lange. Det skal derfor utredes muligheter for flere

kolonihageparseller, f.eks. ved bedre utnyttelse innenfor eksisterende kolonihager. Det skal også utredes muligheter for flere parsellhager.

Alle kolonihager ligger i tilknytning til friområder eller ved grønne spaserdrag, de skal være offentlig tilgjengelige og oppfattes som en del av grønnsstrukturen. Per i dag er de kun åpne for publikum i sommerhalvåret og med åpen kafé på søndager i denne perioden. Kolonihagenes funksjon som rekreasjonsanlegg for flere og som en del av offentlig grønnsstrukturen skal styrkes videre.

5.4.2 Lekestrategi

Lekestrategi for lekeplassene i Stavanger kommune er et styringsdokument som sikrer attraktive og tilgjengelige møteplasser og leketilbud. Strategien setter miljø- og kvalitetskrav, økt vegetasjonsbruk og bedre informasjon i fokus. Lekeplasser skal planlegges med møteplassfunksjon og anbefales å inkludere 30% naturelementer, 35% tilgjengelighet for alle og 30% varierte motoriske utfordringer. Funksjonen til lekeplassene skal vurderes i kommunedelsvis handlingsplaner. Ved nedleggelse av lekeplasser skal arealet opprettholdes til grønne formål, som natur, møteplasser eller dyrking, for å styrke nærmiljøet. Små og store arealer gir muligheter for bynatur og er viktige som leveområder og spredningskorridorer for planter og dyr. Slike arealer bør også brukes til naturbaserte løsninger.

Som oppfølging av lekestrategien skal alle lekearealer analyseres og vurderes mtp. videre bruk som lekeareal eller lekeplass.

Figur 25: Lekeplass Lunde bydelspark

Figur 26: Folkehagen superlekeplass ved Valbergtårnet

5.5 Kvalitet og trygghet

DELMÅL: Sikre kvalitet, stedsidentitet og trygghet i de grønne områdene.

Kvalitet i grønne områder avhenger av hvordan brukernes krav og forventninger blir tilfredsstilt, og varierer for ulike grupper. Viktige faktorer for opplevelse av kvalitet og trygghet inkluderer fasiliteter som benker, sitteplasser, belysning, informasjon og toaletter i nærheten. Regelmessig vedlikehold er nødvendig for å opprettholde attraktivitet og funksjonalitet over tid, samt redusere behov for rehabilitering. Ressursene for vedlikehold er begrenset, og en prioritering blant anleggene er essensielt.

Integrasjon av stedsidentitet og stedspesifikke elementer styrker tilhørigheten til områdene. Gamle trær gir tilhørighet gjennom generasjoner. God tilrettelegging bidrar til økt fysisk aktivitet og folkehelse. Forutsigbarhet i utformingen, med tydelige stier og skilt, gir trygghet og gjør det lettere å orientere seg.

En variasjon i opparbeidelsesgrad og naturinnhold dekker ulike kvalitetsbehov, men for stor urbanisering kan føre til tap av naturlige elementer. Store arealer gir kontrast til bymiljøet og mulighet for kombinerte funksjoner.

Store arealer er en særlig kvalitet for grøntstrukturen, siden dette gir en kontrast til den trange byen, og gir mulighet for kombinerte funksjoner. Små grøntareal kan ikke ikke alltid kompenseres med økt opparbeidelse og kvalitet på utstyr.

Riktig belysning øker bruken og tryggheten, spesielt om kvelden, men bør balanseres for å unngå miljøpåvirkning. Tiltak for å redusere støv og støy er viktige, spesielt ved trafikkerte områder.

Prinsipper for kvalitet og trygghet

- Lage brukervennlige, tilgjengelige, trygge og attraktive parker og friområder
- Tilrettelegge for gode tilbud for alle i grønnstrukturen
- Sikre kvalitet og tilgang til aktiviteter ved sjø og vann
- Skape stedsidentitet ved å ta vare på eksisterende naturkvaliteter som store trær og naturlige bekkeløp, samt kulturmiljø og kulturminner som steingarder m.m.
- Drifte anleggene slik at tilgjengeligheten opprettholdes
- Etterstrebe at gange- og sykkelforbindelser til leke- og aktivitetstilbud i nærmiljøet skal oppleves som trygge
- Skape forutsigbare standarder på anleggene
- Begrense bruk av lys. Fremtidig belysning skal ta hensyn til trygghet, naturmangfold og opplevelse, samtidig som en unngår lysforurensning.
- Tilstrebe avstand på 100-150m mellom benker/hvileplasser på mye brukte turveier i kommunale friområder og parker

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide strategi for reduksjon av støy- og støvsjenanse i friområder
- Bevare og utvikle flere stille soner med maks. støynivå 50 dBA i grønnstrukturen
- Revidere norm for utomhusanlegg for å sikre kvalitet på nye anlegg
- Lage felles mal for informasjonsskilt
- Utarbeide forvaltningsplan for belysning for friområder og uteområder som fastsetter prinsipper for hvilke anlegg som skal belyses og for type belysning. Dokumentet skal også differensiere mellom belyste og ubelyste områder der opplevelsen av nattehimmelen og naturmangfold bevares
- Belysningsplan for turveier. Handlingsplan. Revisjon hvert 4. år

Tiltaksnivå

- Sette ut flere benker i eksisterende friområder. Ta utgangspunkt i 52 hverdagsturer som er kartlagt for universell utforming
- Informere om universelle turveier på kommunens nettside
- Forbedre informasjon ute i anleggene
- Sikre god oppfølging og kontroll av nye anlegg i planleggings-, bygge- og vedlikeholdsfasen. Prioritere oppfølging av etablering og vedlikehold på nye anlegg i garantitid for å sikre god standard

- Evaluere driftsbehov og tydeliggjøre behov for ressurser for vedlikehold ifm. nye anlegg og nye utbyggingsområder
- Prioritere mye brukte og viktig anlegg for vedlikehold. Anleggsregisteret skal styre kvaliteten på anleggene
- Prioritere god kantslått for vedlikehold og god lesbarhet av turveiene
- Utføre vintervedlikehold for bedre tilgjengelighet
- Følge opp tiltak fra disposisjonsplaner som gjelder fasiliteter, benker, tak ol.
- Ta i bruk ny teknologi for å begrense lysforurensing

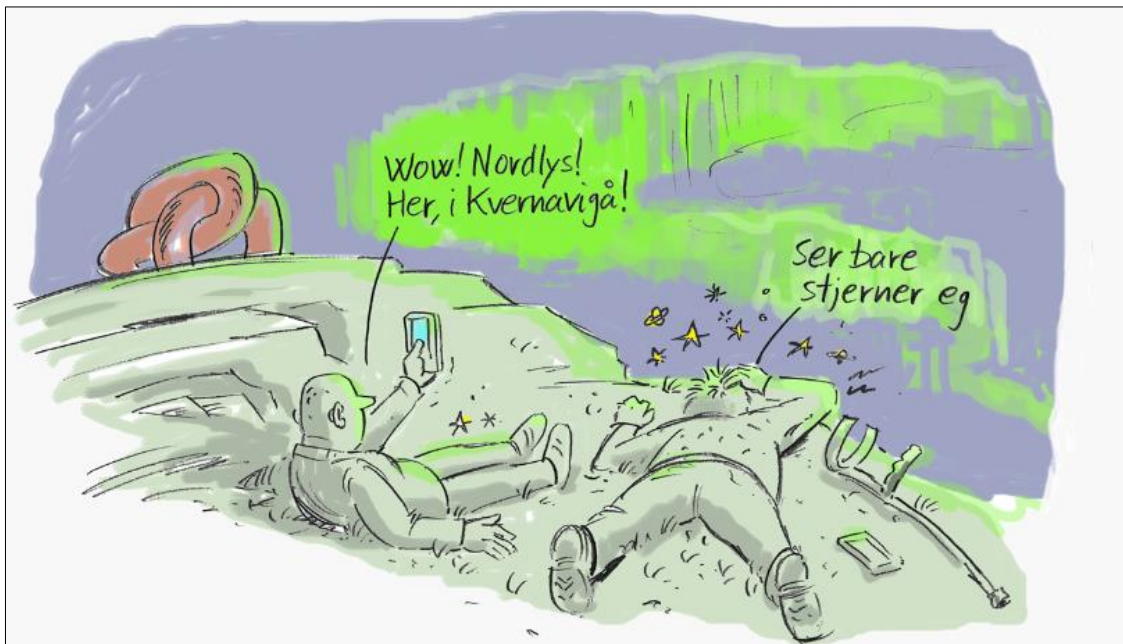
Mulige indikatorer

- Færre registrerte VOF-meldinger om vedlikehold
- Brukertellinger i områder
- Spørreundersøkelser om opplevelse av trygghet
- Spørreundersøkelse om opplevelse av mørke områder

5.5.1 Belysning

Å være ute en klar natt med stjernehimmel er en flott opplevelse. Det er derfor et viktig mål å bevare områder for å oppleve stjernehimmelen. På den andre siden er belysning en viktig del av tilrettelegging for å skape trygghet og universell tilgjengelighet. I den mørke årstiden vil det være behov for lys på lekeområder og aktivitetsarealer. Det skal derfor alltid foretas en helhetlig vurdering av et område for å sikre bruk av riktig mengde lys.

Riktig belysning er også viktig for turveier som ledes gjennom vegetasjonsområder. Turveien skal oppleves trygg, samtidig som biologisk mangfold skal ivaretas. Ved etablering av ny belysning i friområder, skal det gjøres en vurdering av naturmangfoldet på stedet og hvilke hensyn som bør tas. [Belysningsplan for turveier](#) med handlingsprogram gir en målrettet prioritering av turveier som skal belyses. Belysning øker bruk av turveiene til fysisk aktivitet og gange.

Figur 27 Illustrasjon hentet fra Temaplan universell utforming, Stavanger kommune, vedtatt 2024.

Fremtidig belysning må ta hensyn til trygghet, naturmangfold og opplevelse, samtidig som en unngår lysforurensning. Nye belysningsanlegg skal følge en ny "Belysningsnorm for Stavanger kommune". Belysningsnormen skal sette krav til kvalitet på all belysning på offentlige uteområder, som friområder, parker, skoler og barnehager. I en ny forvaltningsplan for friområder og uteområder skal det fastsettes prinsipper for hvilke anlegg som skal belyses og for type belysning. Forvaltningsplanen må også differensiere mellom belyste og ikke belyste områder der opplevelsen av nattehimmelen og naturmangfold bevares. Når ny belysning på turveier skal anlegges, er det viktig at behovet vurderes i hvert enkelt tilfelle. På turveinettet i Stavanger skal dimmetabell for Stavanger kommune benyttes. Det betyr at i bestemte områder kan belysningsanleggene i tillegg til å dimmes ved gitte tidspunkt, skrur helt av ved gitte tidspunkt på nattestid.

5.6 Bynatur

DELMÅL: Fremme bynatur ved å ta vare på og øke naturinnholdet (kvalitet og kvantitet) i byen og tettstedene.

Med bynatur menes det biologiske mangfoldet i byen eller i tettstedet som bidrar til naturopplevelse, leverer økosystemtjenester, og er en del av byens økosystem. Naturen i byen har en mindre skala og et mindre mangfold enn de store friområdene, og kjennetegnes først og fremst av at den er sterkt påvirket av mennesket. Arter kan likevel tilpasse seg økosystemer, og en kan også finne artsrike lommer i byen.

Å ta vare på naturen i byen er like viktig for menneskene som bor i byen som for biologisk mangfold. Bynatur er viktig for folks helse og livskvalitet, og kan bidra til å gjøre bymiljøet mer robust i møte med klimaendringer som å rense lufta, redusere støy og dempe flom. I tettbygde strøk er kantsoner og korridorer viktige spredningsveier for planter og dyr, og de utgjør et nettverk av grønne arealer med kort avstand og variert størrelse og kvaliteter er økologisk robuste. Trær som punktelement kan binde sammen grønne arealer i en tett by, samt være vokse- og levested for sopp, moser, lav, insekter og fugler.

Byromsstrategien har også til formål å følge opp på Klima- og miljøplanen sine mål. Strategien skal danne grunnlag for sikring av en gangvennlig by med gode grønne byrom som gir naturopplevelser for alle brukergrupper. Samtidig har [Byromsstrategien](#) en egen strategi om økt bynatur som utover opplevelsverdi, også skal sikre et godt lokalklima, håndtere store nedbørsmengder og bidra til å redusere luftforurensning.

Prinsipper for bynatur

- Fremme naturelementer i alle utearealer
- Eksisterende naturkvaliteter skal være premissgiver i alle nye planer og prosjekt
- Prioritere bevaring av eksisterende vegetasjon og naturelementer fremfor fjerning og nyplanting
- Bruke vegetasjon som fremmer pollinatorer, andre insekter og fugler
- Styrke grønne og blå forbindelser og skape økologiske sammenhenger
- Bruke naturbaserte løsninger i vegetasjonsbruk og overvannshåndtering i alle offentlige uterom
- Gamle trær og naturelementer samt sjeldne arter skal bevares
- Ha stort mangfold av arter og grønne arealer i byen med vegetasjon som passer til stedets fysiske forhold, funksjon og bruk
- Bevare naturområdene i barns og unges nærmiljø
- Bevisst skjøtsel av vegetasjon for bevaring av natur

- Nye anlegg bør planlegges slik at de har behov for minst mulig vedlikehold
- Bruk villnis og kratt som kvalitet i nærmiljøet
- Bruk blågrønn faktor for å sikre gode løsninger og kvalitet i planer og prosjekter

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Forankre viktighet av å bruke planter for pollinerende insekter i utomhusnorm
- Revidere regelverket for blågrønn faktor for å sikre bevaring av bynatur i planer og prosjekter

Tiltaksnivå

- Kartlegge og evaluere kostnadene ved kommunens drift og vedlikehold av naturbaserte løsninger
- Kartlegging av naturmangfold i bynære områder, herunder naturtyper og sjeldne moser og lav, gjerne i samarbeid med innbyggere og grønne interesseorganisasjoner
- Bekjempe skadelige fremmede arter og unngå nye
- Etablere flere varierte beplantninger
- Etablere økologiske sammenhenger som kantsoner, korridorer, veirabatter
- Plante flere trær langs gater, i parker og på offentlige områder
- Etablere grønne lommeparker på nedlagte lekeplasser og ubrukte småarealer/restarealer
- Stimulere til vertikale hager på bygninger og takhager. F.eks. ved å vurdere å opprette insentiver i kommunale og private byggeprosjekter
- Gjennomføring av SBAX som «pilotprosjekt» med flere naturbaserte løsninger i gaterommet
- Vurdere og gjennomføre åpning av bekker i urbane områder
- Implementere programmer for å bevare og øke mangfoldet av arter i byen, f.eks. blomsterenger, våtmarker og andre økosystemer som støtter forskjellige planter og dyreliv
- Integrere miljøvennlige designelementer i byens infrastruktur, for eksempel permeable overflater for å redusere overflateavrenning og bevare naturlige våtmarker for flomkontroll
- Øke bevisstheten i befolkningen om viktigheten av bynatur og hvordan alle kan bidra til å bevare og øke det (f.eks. kampanjer, opplæring og arrangementer)
- Kampanje for opprydding av forsøpling og hageavfall, gjerne i samarbeid med frivillige. Informere om uheldige konsekvenser av hageavfall, f.eks. spredning av uønskede arter
- Vurdere om eksisterende belysning i naturområder tar tilstrekkelig hensyn til biologisk mangfold

Mulige indikatorer

- Økt antall bytrær
- Økt kronedekning med trær, busk og bunnsjikt, i prioriterte områder

Figur 28: Informasjon om bievennlig beplantning

Figur 29: Vadi kan løse overvannsproblemer i friområder

5.7 Vann for trivsel og sikkerhet

DELMÅL: Bruke naturbaserte løsninger for overvann som kvalitet og ressurs.

Naturbaserte overvannsløsninger tar utgangspunkt i naturens økosystem og egne løsninger for å håndtere nedbør og avrenning, basert på bruk av vegetasjon, bekker, løsmasser og terreng. Grønne områder og arealer er viktige for håndteringen av overvann og flom gjennom å forsinke, fordrøye, magasinere og lede. Løsningene kan omfatte gjenåpning av bekker, etablering av grønne tak, åpne vannrenner, regnbed og oversvømmelsesarealer. En åpen naturbasert overvannshåndtering gjennom vegetasjons- og bekkeløsninger vil være en ressurs som miljøskapende element ved å bidra positivt til naturmangfold, ivaretagelse av landskapselementer, økosystemtjenester, opplevelse, lek og folkehelse. I tillegg vil slike løsninger bidra til å avlaste avløpsnettets i møtet med klimaendringene. Sikkerhet og forurensning er viktige forhold som må ivaretas ved økt bruk av vann. Naturbaserte løsninger må ligge som premiss for all planlegging og prosjektering. Håndteringen av overvannet skal være en integrert del av anlegget, inngå i helhetsuttrykket og støtte opp om funksjonen til arealet som rekreasjons- eller lekeareal. Dersom andre løsninger velges, skal det begrunnes hvorfor naturbaserte løsninger er valgt bort.

Prinsipper for vann for trivsel og sikkerhet

- Åpne og naturbaserte løsninger for overvannshåndtering skal vurderes i alle nye planer og prosjekter tidlig i prosessen (stedsanalysen)
- Naturbaserte løsninger for overvannshåndtering skal være helhetlige, enkle å drifte og robuste
- Naturbaserte overvannsløsninger skal bidra til økt naturmangfold, opplevelse, lek og trivsel
- Overvann skal primært håndteres og brukes på stedet
- Privat overvannshåndtering på offentlig grunn kan vurderes dersom det gir økt merverdi
- I tillegg til overvannsløsningenes hensikt skal de støtte opp om områdenes funksjon for rekreasjon og aktivitet
- Bruk overvann som ressurs for plantene i anlegget
- Bruk blågrønn faktor for å sikre gode løsninger og kvalitet i planer og prosjekter

Figur 30: Mosvannsbekken

Figur 31: Emmaus park og damanlegg

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Sikre i bestemmelser at bekker skal åpnes for å ta imot overvann/flomvann fra større utbyggingsprosjekter

Strategisk nivå

- Sikre åpne overvannsløsninger i kommunens normer

Tiltaksnivå

- Sikre tilstrekkelig areal for naturbaserte overvannsløsninger i planer og prosjekter
- Øke kompetanse på drift av naturbaserte overvannsløsninger
- Evaluere erfaringer og kostnadene ved kommunens drift og vedlikehold av naturbaserte overvannshåndtering
- Lage register over åpne overvannsløsninger i offentlige areal

Mulige indikatorer

- Antall nye anlegg med åpne overvannsløsninger
- Utslipp på offentlig nett/VA-infrastruktur

5.8 Skolegårder

DELMÅL: Styrke og videreutvikle skolegårder som viktige møteplasser i nærmiljøet

Krav om størrelser, funksjoner og utforming av kommunens skolegårder omtales i [areal og kvalitetsnorm for skoler](#). I Grønn plan ser vi på skolegården som en viktig del av grønnstrukturen i nærmiljøet. Utover sin funksjon skolegårdene har i skoletiden, fungerer de som viktige sosiale arenaer og møteplasser for barn, ungdom og familier også utenom skoletid. Flerbruk og sambruk av skolens utearealer bør derfor styrkes.

En skolegård ligger oftest sentralt i bydelene, og når den er tilrettelagt for lek og opphold i tråd med skolens behov, gir den en fysisk og sosial arena til barn og ungdom som ikke deltar i organiserte aktiviteter. Skolegårdene er åpne hele døgnet, men har begrenset tilgang for allmennheten i skoletiden. [Prosjekt skolegårder](#), som startet i 2007, bidrar til en systematisk kvalitetsheving av skolegårdenes utforming og innhold.

I de tett bebygde bydelene er det begrenset areal og det kan være utfordrende å finne plass til alle behov. Ved å se på nye løsninger kan det utvikles en sambruk av flere aktiviteter og naturområder, der skolegårder ligger i tilknytning til eksisterende eller fremtidig mulig grønnstruktur. Selv om friområder ikke blir en del av skolegården, vil sambruk kunne gi synergier som kan imøtekomme både skolens og nærmiljøets behov gode møteplasser. Muligheter for vegetasjon, tak og flere universelle sitteplasser i skolegårdene er noe som vil kunne gi økt attraksjon. Forskning, f.eks. [NORDGREEN](#), viser at natur er viktig for konsentrasjonen og trivsel, i tillegg til å være konfliktdempende i skolegårdene.

Prinsipper skolegårder

- Ved utforming av skolegårder legges skolens behov til grunn, i tillegg til behovene som møteplass og aktivitetsarena i nærmiljøet
- Ved tilrettelegging skal andre brukergrupper vurderes i tillegg til skoleelever
- Skolegården skal etableres med en utforming og materialbruk som er egnet til anleggets intensive bruk
- Skolegårder skal inneholde mest mulig grønt
- Skolegården skal ha fleksible og allsidige løsninger, og være tilgjengelige for alle
- Skolegården skal ha funksjoner som gjør at mange kan bruke arealet samtidig
- Ved sambruk med friområde skal konsekvenser for andre brukergrupper og natur vurderes
- I nye planer bør aktivitetsanlegg og friområder legges i tilknytning til skolegårder
- Tilrettelegge for aktiv bruk av skolegårdene på kveldstid

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Videreføre Prosjekt skolegårder med evaluering av skolegårder som grunnlag for prioritering av rehabiliteringsprosjekter
- Videreføre prosjekt barnehager med evaluering av skolegårder som grunnlag for prioritering av rehabiliteringsprosjekter

Tiltaksnivå

- Øke kvalitet og tilrettelegge for gode møteplasser og attraktive aktivitetsområder for nærmiljøet gjennom Prosjekt skolegård
- Vurdere etablering av oppholdsområder under tak i skolegårdene
- Oppgradere belysning i skolegårder for å utvide brukstidsrommet
- Fortsette samarbeid mellom skole, brukere og nærmiljø i medvirkningsprosesser ved oppgradering og nybygg av skoler
- Utforme skolegården slik at den er tilgjengelig og attraktiv for alle også utenom skoletid
- Vurdere muligheter og begrensninger for sambruk mellom skolegårder og tilliggende friområde/grønnstruktur for enkelte skoler ved behov
- Avklare behov for fritids- og kulturaktiviteter, idrett, rekreasjon og fra frivillige lag og foreninger i forbindelse med prosjekter
- Gjøre tiltak for å få grønnere skolegårder

Mulige indikatorer

- Brukertilfredshet for skole og nærmiljø

6 STRATEGI FOR FRILUFTSLIV

Friluftsliv defineres som "opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden, med sikte på miljøforandring og naturopplevelse" (Meld. St. 18 (2015-2016) Friluftsliv). Friluftslivet er variert og kan utøves mange steder: i nærmiljøet der folk bor, i kulturlandskapet, i større naturområder, i strandsonen og på sjøen. Enkel aktivitet i frisk luft som lek, sosialt samvær og rekreasjon regnes også som del av friluftslivet.

Friluftsliv skal være en lavterskelaktivitet som flest mulig kan utøve i hverdagen. For mange er det å ha mulighet til å drive et aktivt og variert friluftsliv i eget nærområde, sommer som vinter, viktig for god livskvalitet og folkehelse. Turgåing er folk flest sin foretrukne form for fysisk aktivitet.

Friluftslivsområdene i Stavanger kommune har stor variasjon i karakter, naturtype, størrelse, tilgjengelighet og opparbeidelsesgrad. For befolkningen gir dette mange muligheter for attraktive frilftsaktiviteter i hele kommunen.

Mange turområder har stor verdi for friluftsliv fordi de er tilrettelagte med merkede stier eller turveier, dagsturhytter, gapahuker, benker, informasjon med mer. Andre områder har stor verdi fordi de ikke er tilrettelagt. Det er viktig at friluftslivet skjer på en skånsom og naturvennlig måte, for å ta vare på naturmangfold, landskap, kultur- og landbruksverdier.

Vi skiller mellom *tilrettelegging* og *tilgjengelighet* for friluftslivet. Tilrettelegging for friluftsliv handler om fysisk tilrettelegging i områdene, mens tilgjengeligheten til et friluftslivsområde er hvor tilgjengelig området er for ulike brukergrupper.

6.1 Målsetninger og innsatsområder for friluftsliv

MÅL: Alle skal ha gode muligheter for et variert friluftsliv i nær- og utfartsområder.

Følgende innsatsområder er prioritert innenfor friluftsliv:

- Grønt turnett og korridorer
- Tilrettelegging og tilgjengelighet
- Mangfold av aktiviteter og opplevelser
- Sjø- og vannfriluftsliv
- Flere brukere

6.2 Grønt turnett og korridorer

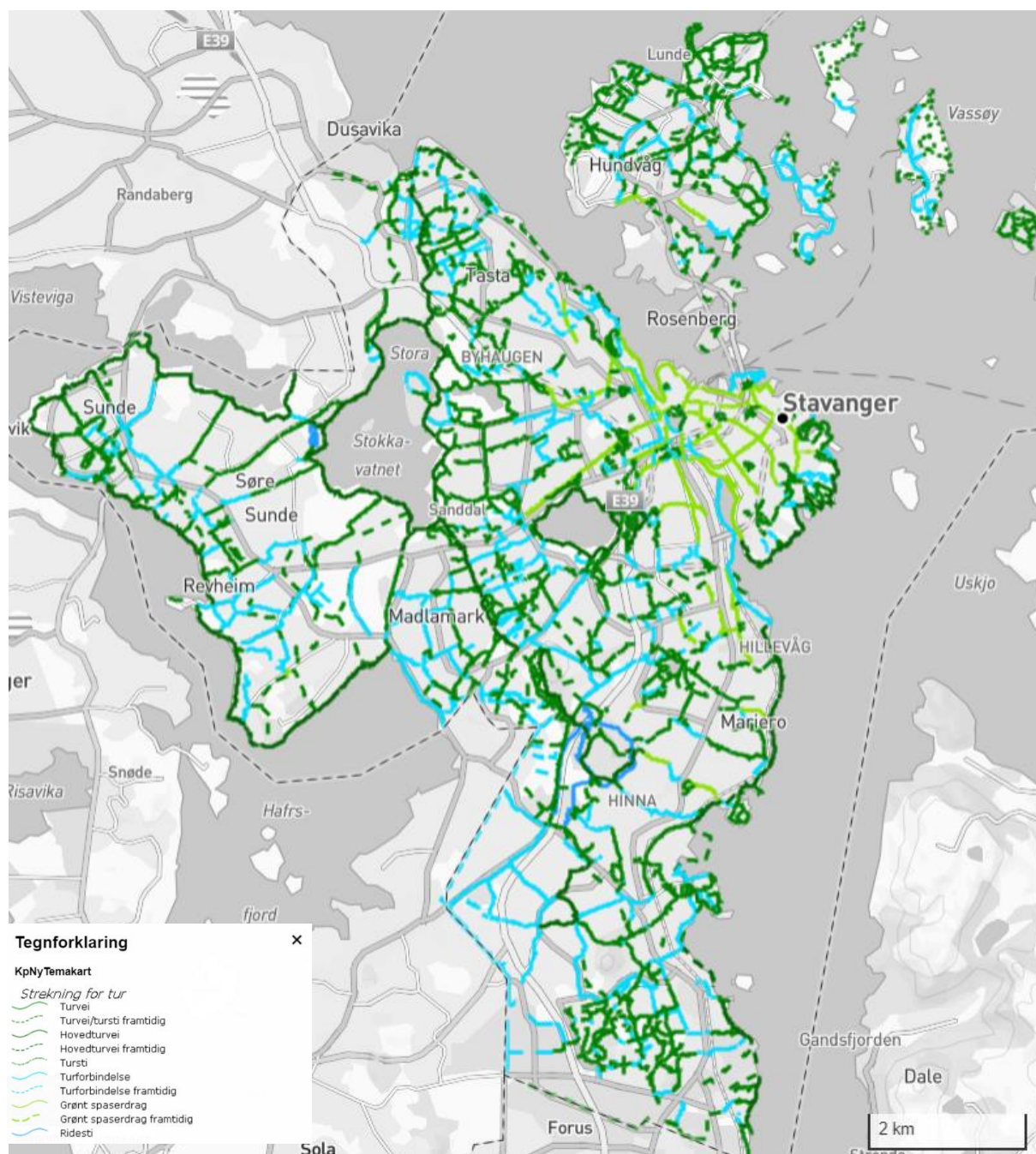
DELMÅL: Videreutvikle sammenhengende grønne turforbindelser i hele kommunen.

Turnettet er nøkkelen i den sammenhengende grønne strukturen og en forutsetning for at folk kommer seg ut. Turnettet fungerer både som transportåre, møtested, aktivitetsanlegg i nærmiljøet eller som turmål. Det er viktig å koble sammen de grå og grønne ferdselsårene i de tettbygde områdene for å gjøre det lett å velge gåing som transport, aktivitet og til nærfriluftsliv.

Miljødirektoratet har opprettet et nasjonalt prosjekt, [Ferdelsårer for friluftsliv](#). Satsing på friluftslivets ferdselsårer skal bidra til at det å gå på tur blir enklere for alle grupper i befolkningen. Bruken av turveier, stier og løyper er gratis, og det er derfor lav terskel for å ta dem i bruk.

For at turgåing skal være tilgjengelig for alle, kreves det god plan- og tilrettelegging. Det er økte forventninger til at tilretteleggingen skal møte behovet til flere brukergrupper. Særlig i Rennesøy og Finnøy kommunedeler er det større behov for tilrettelegging for friluftsliv, for eksempel merking av stier og bedre opparbeiding av turforbindelser. Sikring av friluftsområder og turstinnett i

kulturlandskapet som bygger på samarbeid med grunneiere blir et viktig ledd i friluftslivsforvaltningen fremover.

Figur 32 Kartet viser turnettet i byområdet med ulike standarder og typer (temakart tur i kommuneplan).

Tilrettelegging av turnettet må skje på en måte som tar hensyn til naturmangfoldet og verdiene landbruket skaper i kulturlandskapet. Temakart tur i kommuneplanens arealdel gir oversikt over ulike tilrettelagte og nye turmuligheter i byområdet (se figur 18). I Grønn plan er dette kartet supplert med eksisterende og det framtidig turnettet i Rennesøy og Finnøy kommunedel (se også kap. 8). Dette kartet over [turnettet](#) skal legges til grunn for videreutvikling av turnettet i kommunen. Det er viktig å differensiere tilretteleggingen utfra lokale verdier og premisser. Hele turnettet består av turveier, turforbindelser i gater, merkede turstier og tråkk. Vi bør også se på muligheten for tilrettelegging av enkle stier også i byområdet ved å velge ut noen områder som ikke skal ha turvei. Alle skal ha tilgang til et turnett, men det skal ikke tilrettelegges turveier eller turstier alle steder. Det vises til [2.16](#)

[Bestemmelser og retningslinjer for turveier, turstier og turforbindelser \(turnett\)](#) i kommuneplanens arealdel.

Snarveier er viktig for del av ferdselsmønsteret til innbyggerne. Dette temaet er ivaretatt i kommunens [Gåstrategi 2023 – 2040](#), som er del av kommuneplanens arealdel. Det skal utarbeides en handlingsplan og tiltak, der snarveier inngår.

Det vises også til kap. 5.2 om sammenhengende grønnstruktur og manglende korridorer forbindelser i byområder.

Prinsipper for grønt turnett og korridorer

- Alle skal ha maks 300 meter avstand til turvei fra boligen sin (i byen)
- Øke lengden på grønt turnett (stier, turveier og lysløyper) i hele kommunen
- Forbedre sammenheng i turnettet (tette «missing links»)
- Tilrettelegge for rundturer i alle kommunedeler
- Prioritere opparbeiding av grøntområder og turnett langs sjø
- Ved plassering og opparbeiding av turveier og turstier skal landskap, naturverdier, landbruk og forholdet til kulturminner legges til grunn
- Unngå opparbeiding av nye turtraseer i sårbare naturområder

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide plan for friluftslivets ferdselsårer (stier, løyper og turveier) i henhold til Miljødirektoratets veileder M-1292 *Plan for friluftslivets ferdselsårer*
- Lage standarder for differensiert tilretteleggingsgrad av turforbindelser i ulike områder (stier, turveier og lysløyper)
- Lage strategi og handlingsplan for supplering av turnett (basert på [temakartkart turnett](#)) med ulik tilretteleggingsstandard tilpasset steds kvalitetene og behov

Tiltaksnivå

- Gjennomføre turveier og -forbindelser som ligger i kommuneplanen, reguleringsplaner og som er vist i kartene i Grønn plan
- Prioritere etablering av turveier og tilgang til sjøen langs alle kystlinjer i byen: f.eks. Gauselvågen, langs Byfjorden - Kalhammeren til Vardeneset
- Prioritere opparbeiding av manglende forbindelser i turveinettet i byen: f.eks. Byhaugen østover og over Gramstadhaugen
- Sikre og forbedre grønne spaserdrag i bolig-gater som ligger i kommuneplanen
- Videreutvikle hverdagsturer, helgeturer og øyturer for Finnøy og Rennesøy kommunedeler
- Tilrettelegge for flere turløyper og parkeringsplasser i kulturlandskapet i samarbeid med grunneiere og frivillige organisasjoner
- Stimulere til bedre aksept for friluftsliv i kulturlandskap med økonomisk kompensasjon/kommunal støtte til grunneiere i landbruksområder som tilrettelegger områder for friluftsliv
- Legge ut god informasjon på nett i tillegg til informasjonsskilt på stedet, bl.a. digitalt turkart med informasjon om tilretteleggingsgrad
- Teste ut skånsomme tilretteleggingsmetoder i våte områder (f.eks. klopper, ull m.m.)
- Samarbeide med nabokommuner om gjennomgående turnett

- Prioritere planmessig vedlikehold av turveier og turstinettet
- 52 hverdagsturer: Fortsette samarbeidet med Stavanger Turistforening om utvikling og vedlikehold av merking, onsdagsturer med turleder og inkluderingsprosjektet «Tur på timeplanen». Legge informasjon om tilgjengelighet inn på digitale kart.

Mulige indikatorer

- Samlet lengde på turveier i byggesonen og stier i kulturlandskapet
- Andel innbyggere i byområdet som bor maks. 300 m fra en turvei

Figur 33: Turvei på Fjøløy fort

6.2.1 Plan for friluftslivets ferdselsårer i Stavanger

Miljødirektoratet har satt i gang et prosjekt hvor de ønsker at kommunene lager planer for friluftslivets ferdselsårer i egen kommune etter felles mal, [M-1292 Plan for friluftslivets ferdselsårer](#). For å kunne tilrettelegge for et godt tilbud av ferdselsårer for friluftslivet er det viktig at kommunen har kunnskap om hvilke ferdselsårer kommunen har, hvilke behov de dekker og hvordan de kan utvikles på en bærekraftig måte for å skape mer aktivitet.

I Grønn plan del 1 er det utarbeidet kart med alle turveier og turforbindelser i byen og viktige turstier i kulturlandskapet på øyene. Temakart tur som er del av kommuneplanens arealdel, viser et differensiert turnett i byen. For alle turforbindelser som inngår i 52 hverdagsturnettet er det i tillegg kartlagt tilgjengelighet for rullestolbrukere og synshemmede, samt registrert noen fasiliteter som gapahuker, grillplasser, parkeringsplasser m.m. For å kunne søke tilskudd til prosjekter for tilrettelegging av ferdselsårer, må det utarbeides et kart over kommunens eksisterende og framtidige ferdselsårer etter mal fra Miljødirektoratet. Kartet gir grunnlag for å avdekke og vurdere viktige målpunkt og sammenkoblinger av turvei- og stinettet i kommunen. Underlaget vil være grunnlag for prioritering av tiltak for å ivareta og utvikle stier, turveier, løyper og leder som er viktige for utøvelse av friluftsliv i Stavanger. [Temakart turnett](#) Grønn plan viser mulige fremtidige turforbindelser, i tillegg til eksisterende skal være grunnlag inn i arbeidet med kommunens ferdselsårer.

Plan for friluftslivets ferdselsårer supplerer kartlegging og verdisetting av friluftsområdene som kommunen har ferdigstilt for alle kommunedeler fra 2019 til 2022.

6.3 Tilrettelegging og tilgjengelighet

DELMÅL: Tilrettelegge for enkel og god tilgang til friluftsområder og strandsonen, som tar hensyn til stedets kvaliteter.

Tilrettelegging kan redusere barrierer og gjøre terskelen lavere for å drive et aktivt friluftsliv. Det kan også bidra til økt variasjon i type aktiviteter, som treffer ulike interesser, gir varierte opplevelser og ulike former for læring. Samtidig som tilrettelegging er positivt er det viktig å opprettholde natur-, kultur- og opplevelseskvaliteter, allemannsretten samt tilgang til områder som ikke er særlig tilrettelagt.

I kommuneplanens arealdel er det bestemmelser om tilrettelegging og tilgjengelighet (universell utforming), jf. [1.11.5](#).

Figur 34: Eikåsen på Kyrkjøy.

Miljødirektoratets veileder [M-1326/2019 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv](#) beskriver viktigheten og ulike former for tilrettelegging. Gjennom naturvennlig tilrettelegging oppnås økt deltakelse i friluftslivet med så liten miljøbelastning og så små inngrep i naturmiljøet og kulturlandskapet som mulig, samtidig som naturmangfoldet og kvaliteten på friluftslivsopplevelsen ivaretas. I et bredt miljøperspektiv innebærer det også at en er bevisst den totale ressursbruken, transportbehov, klima- og forurensningsproblematikk og at friluftslivet utøves innen rammene av en bærekraftig utvikling.

Miljødirektoratet skiller mellom fysisk tilrettelegging som er tilretteleggingstiltak ute i områder, og alternativ tilrettelegging som er ulike former for informasjon, som for eksempel kart og annen turinformasjon, holdningsskapende arbeid, opplæring og veiledning og kollektivtransport eller gang- og sykkelveier som alternativ og supplement til parkeringsplasser.

Eksempler på tilrettelegging

Turveier, stier og løyper	Stupebrett	Gjerdeklyvere
Broer, trapper, ramper og klopper	Gapahuker	Belysning
Merking og skilting	Bord og benker	Parkeringsplass
Søppelbeholdere	Griller og bålplasser	Leke- og treningsapparater
Brygger og fortøyningsbolter	Gjerder og rekkverk	Toaletter og andre bygninger

De mest tilrettelagte områdene i Stavanger ligger i grønnstrukturen i byen eller i tettstedene. Utenfor byggesonen er tilretteleggingen mer begrenset eller mangler helt. Her gjelder også allemannsretten for utmark.

En av hovedutfordringene for grønnstrukturen i Stavanger er å ta vare på de grønne områdene, tilrettelegge dem og gjøre dem tilgjengelige for allmenn bruk uten at naturkvalitetene ødelegges.

Noen områder har verdi for friluftsliv fordi de er tilrettelagt, mens andre områder har verdi fordi tilretteleggingsgraden er lav. De siste årene har bruken av områdene i Stavanger økt, og det har blitt mer slitasje. Det kommer også flere ønsker om å tilrettelegge med ulike aktivitetsanlegg som for eksempel frisbeegolf, badstuer, terrengsykling, og ulike fasiliteter som toaletter og mer belysning. I de ytre kommunedelene er det behov for mer tilrettelegging for friluftsliv, for eksempel merking av stier, bedre opparbeiding av turforbindelser eller opparbeiding av parkeringsplasser. Det er en utfordring at kollektivtilbudet med buss og båt, er begrenset. Mange av turområdene på øyene er ikke tilgjengelige med annet enn bil eller egen båt, særlig i helgene. Dette påvirker også muligheten til å benytte sykkel som transportmiddel til turområdene.

Arealbehovet og bruken av områdene blir større, og prioritering av arealer til nye aktiviteter og mellom aktiviteter byr på utfordringer. Det er derfor behov for differensiert tilrettelegging for å skåne natur, og for å unngå brukerkonflikter. Det er viktig at brukerne av friluftslivsområdene og kulturlandskapet opptrer hensynsfullt både ovenfor hverandre, naturen, kulturminnene, beitedyr og grunneierne de er gjest hos. For å oppnå dette er det viktig med god informasjon, både på kommunens nettsider, gjennom kampanjer og på informasjonsskilt ute ved innfallsporter til områdene.

GOD BALANSE MELLOM OMRÅDER MED OG UTEN TILRETTELEGGING

(kilde: Miljødirektoratets veileder M-1326/2019 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv)

Tilrettelegging bør vurderes når man ønsker å:

- Stimulere til økt deltakelse i friluftsliv
- Legge til rette for økt bruk/økt kapasitet i populære områder
- Ivareta opplevelsen for brukerne
- Informere brukere i det aktuelle området
- Tilrettelegge for alle og/eller noen utvalgte brukergrupper
- Kanalisere ferdsel
- Hindre uønsket slitasje
- Redusere konflikter mellom brukere (for eksempel gående vs. syklende)
- Legge til rette for ulike aktiviteter (skilek, sykkeløyper, grill- og bålplasser, klatrefelt)
- Redusere konflikter med grunneier og naboer til området
- Sikre utsatte steder

Tilrettelegging bør unngås når:

- Fravær av tilrettelegging er vesentlig for områdets friluftslivsverdi
- Fravær av tilrettelegging er vesentlig for å ivareta områdets plante- og dyreliv
- Tilrettelegging kan skade kulturminner og redusere landskapets opplevelseskvaliteter
- Det ut fra et helhetlig miljøperspektiv er bedre å tilrettelegge i andre områder

Prinsipper for tilrettelegging og tilgjengelighet for friluftsliv

- Differensiert og stedstilpasset tilrettelegging som ivaretar naturens og landskapets kvaliteter
- Ivareta verdifulle naturområder uten tilrettelegging
- Lage enkel og god tilgang til friluftsområder og strandsonen
- Prioritere de nære friluftslivsområdene for tilrettelegging (styrke nærfriluftsliv)
- Bevare muligheten for utøvelse av det tradisjonelle, enkle friluftslivet
- Tilrettelegge for naturopplevelser med et rikt plante-, fugle- og dyreliv der det er mulig
- God sameksistens mellom bærekraftig landbruksdrift, ferdsel og friluftsliv i kulturlandskapet. Aktiv landbruksdrift og beitende dyr skal bidra til å bevare verdier, gi opplevelser og forståelse for skjøtsel
- Friluftslivstilbudet i kommunen skal som utgangspunkt være gratis
- Overordnet avfallsprinsipp: Det folk tar med seg inn i et område, tar de med seg hjem igjen
- Unngå bruk av kunstige materialer i naturområder
- Vurdere tilrettelegging for nye friluftslivsaktiviteter (f.eks. frisbeegolf)
- God informasjon for opplevelse og læring
- Parkeringsmuligheter vurderes ved badeplasser og viktige innfallsporter til turområder
- Sikre god tilgang og miljøvennlig transport (kollektivtilbud) til friluftslivsområder
- Fremtidig belysning skal ta hensyn til trygghet og opplevelse, samtidig som en unngår lysforurensning og ivaretar naturmangfoldet
- Tilstrebe universell tilrettelegging der dette er hensiktsmessig og ikke negativt for natur-/kulturverdier og opplevelseskvaliteter
- Elektrisk rullestol og friluftslivskrav legges til grunn for områder som skal tilrettelegges universelt for friluftsliv, jf. [veileder Statens kartverk](#)

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Lage overordnet strategi for differensiert tilrettelegging av områder for friluftsliv
- Utarbeide forvaltningsplan for friområder og uteområder som fastsetter prinsipper for hvilke anlegg som skal belyses og for type belysning. Dokumentet skal også differensiere mellom belyste og ubelyste områder der opplevelsen av nattehimmelen og naturmangfold bevares (se også 5.5 Kvalitet og trygghet)
- Belysningsplan for turveier. Handlingsplan. Revisjon hvert 4. år (se også 5.5 Kvalitet og trygghet)
- Vurdere og fastsette ikke-belyste friområder der opplevelsen av nattehimmelen og naturmangfold bevares
- Utarbeide og revidere disposisjonsplaner for store friområder, f.eks. Store og Litle Stokkavatnet, Teigen, Lunde og Sørmarka
- Utarbeide og oppdatere forvaltningsplaner for statlig sikrede områder som grunnlag for søknad om tilskudd for tilrettelegging (f.eks. Fjøløy, Forøya, Eidsholmen (RYFRI), Kadlaneset)
- Utrede behov og etablere parkeringsplasser for turområdene på øyene, f.eks. Fjøløy, Kvitevika, Ombo, Finnøy og Rennesøy. Prinsipper for betaling skal avklares
- Vurdere oppgraderingsbehov for toaletter i friområder (jf. [Statuskartlegging av toaletter](#))

Tiltaksnivå

- Ha differensiert drift og vedlikehold basert på de enkelte områders funksjon

- Drifte og vedlikeholde friluftsanleggene, slik at de holdes i en tilfredsstillende stand og kan brukes slik behovet tilsier
- Bedre tilrettelegging av utvalgte områder i Rennesøy og Finnøy kommunedeler (mer robusthet pga. økt bruk)
- Det skal inngås avtaler på privat grunn om bruk av områder til friluftsliv. Forhold som parkering, merking og tilrettelegging må avklares i avtaler. Avtalene skal være langvarige
- Bruke tilskuddsordninger i landbruket til å fremme tilrettelegging for friluftsliv i landsbrukslandskapet
- Bevare og utvikle flere stillesoner i grønnstrukturen både med hensyn til støy, støv og belysning
- Etablere belysning på turveier iht. handlingsplan
- Bedre informasjon og kart på kommunens nettside og informasjonsskilt ute, inkl. båndtvang, «kuvettregler» m.m.
- Sett opp skilt «takkk for at du hjelper å holde området rent» og poser til å samle søppel i friområder
- Søke støtte til friluftstiltak i kommunens eksisterende statlig sikrede friluftslivsområder
- Etablere universelt utformede toaletter på Lundsneset, i Trollskogen, i Kvitevika på Finnøy og Store Stokkavatnet sørøst
- Arbeide for et bedre kollektivtilbud til og fra friluftsområder
- Forbedre tilrettelegging for sykkel som fremkomstmiddel til friluftsområder, f.eks. etablere sykkelparkeringer i flere områder og vurdere utvidelse av bysykkelordning
- Tilrettelegge for nok parkering til mye brukte utfartsområder og områder som er vanskelig å nå uten bil
- Lage regler for sykling og ridning i friområdene, på stier i kulturlandskapet og i parkene
- Gjennomføre tiltak som oppfølging av disposisjonsplaner, f.eks. Fjøløy fort
- Sette opp flere benker i turområdene, spesielt på utsiktspunktene i byen, og med kortere avstand langs turveiene for å øke tilgjengeligheten
- Dele ut tilskuddsmidler til private grunneiere for tilretteleggingstiltak
- Gjennomføre forbedringstiltak på turveistrekninger for bedre tilgjengelighet basert på resultat og anbefalinger fra kartlegging av tilgjengelighet fra 2022.
- Søke om støtte til friluftstiltak gjennom statlige og fylkeskommunale støtteordninger

Mulige indikatorer

- Flere kartlagte områder for tilgjengelighet
- Økt brukertall ved brukertellinger

6.3.1 Tilgjengelighet

Kommunen vil sikre enkel og god tilgang til friluftsområder og strandsonen. Alle skal gis mulighet til naturopplevelser, uansett funksjonsnivå og alder. Det blir flere eldre i samfunnet, og det er viktig å ha nærfriluftsområder der en kan være aktiv lengst mulig. For å finne en god balanse mellom tilrettelegging, bevaring og opplevelse, er det viktig å være bevisst på hvilke områder som lar seg tilrettelegge, uten at dette medfører store inngrep i landskapet og naturen. Dette kan være en utfordring. Siden friluftsliv er særlig tett knyttet opp mot natur- og landskapskvaliteter, må universell utforming av områder vurderes opp mot hvordan dette vil påvirke disse verdiene. Som alternativ til fysiske tilpasninger, bør det også vurderes alternative tilbud i friluftsområder.

Når det gjelder naturområder er mange universelt tilgjengelige i dag, men informasjon om dette er ofte ikke tilgjengelig. I 2022 ble alle 52 hverdagsturene kartlagt mtp. tilgjengelighet. Resultatet ga en rekke forbedringspunkter, som tas med i det videre arbeidet med å sikre at uteområdene i

kommunen er tilgjengelige for flest mulig. Ved utbedringer og tilrettelegging av turnettet vil det være elektrisk rullestol og friluftslivkrav som tas som utgangspunkt for områder som skal tilrettelegges universelt, jf. veilederen til Statens kartverk. Informasjon om tilgjengelighet på hverdagsturene skal innarbeides i det digitale kartet på kommunens nettside. Se også kap. 5.3.2

Figur 35: Tilrettelegging av friområde på Fjøløy fort

Figur 36: Turløyper på Reianes

6.3.2 Differensiert tilrettelegging for friluftsliv

Fordi det er svært mange ønsker for tilrettelegging og mange brukere, er det behov for å lage en overordnet strategi for differensiert tilrettelegging av områder for friluftsliv. Med dette mener vi differensiert grad av tilrettelegging på ulike områder som naturområder, strandsone, kulturlandskap, grønnsstruktur og aktivitetsanlegg, og for fasiliteter i disse områdene. Brukertrykket må ledes til områder som er tilrettelagt for bedre å tåle økt press. Strategien skal også definere hvor vi ikke skal ha tilrettelegging, av blant annet hensyn til naturen. Detaljerte strategier og analyser skal/kan inngå i disposisjonsplaner for enkeltområder.

Det er også viktig å tenke differensiert tilrettelegging ved bruk av bynære friområder for ulike type arrangementer. Dette må avklares i arrangementshåndbok (se kap. 5.4). Stavanger kommune har bl.a. tilrettelagt Lunde friområde for større leirarrangementer ifm. Roverway 2024. Her ble bærekraftige løsninger med drikkevann, utslippsledninger/septik, strøm og utvidede turveier for framkommelighet med utrykningskjøretøyer vektlagt framfor midlertidige tiltak for hvert enkeltarrangement. Vinteren 2024/25 kom det på plass to reklamefinansierte toaletter i friområdet. Det som gjenstår å sikre permanent framkommelighet for utrykningskjøretøyer, og på den måten ivareta sikkerhet og beredskap i forbindelse med fremtidige arrangementer.

6.3.3 Toaletter i friområder

Tilgjengelighet til toaletter er en viktig faktor for mange mennesker som besøker grønne områder. Dette gjelder spesielt for familier med barn, eldre mennesker og personer med spesielle behov. Velholdte og tilgjengelige toaletter er essensielle for å sikre en positiv opplevelse og for å oppmuntre til lengre opphold i grønnsstrukturen.

[Statuskartlegging av toaletter](#) i 2023 viser at det i dag er 24 offentlige toaletter i kommunale friområder, på større badeplasser og i parkområder i Stavanger. Kun 12 av toalettene oppfyller kravene for universell utforming. Kommunen bør ha som mål å få flere universelt tilgjengelige toaletter i friområdene. Kart på hjemmesiden til kommunen viser [offentlige toaletter i Stavanger](#).

To nye universelt utformede toaletter settes opp på Lundsneset i 2024. Det er også [vedtatt](#) å tilrettelegge med toalett i Kvitevika badeplass på Finnøy, ved Trollskogen på Hundvåg og ved Store Stokkavatnet sørøst. For Sjøparken vurderes oppgradering av eksisterende toalett og nytt

toalettbygg. For Møllebukta vil muligheter for et nytt, universelt toalett ses i sammenheng med videreutvikling av området ifm. sjøsportsenter og vikingsenter.

I forbindelse med nye prosjekter i friområder, parkområder og badeplasser må tilrettelegging med toaletter vurderes. Følgende prinsipper skal legges til grunn for vurdering av tilrettelegging med toalett i flere områder framover:

Prinsipper for toaletter

- Toaletttilbud prioriteres på de største og mest populære badeplassene og i tilknytning til de mest populære turveiene i byen
- Populære utfartssteder på øyene og holmene som brukes mye til telting og overnatting vurderes for enkelt toaletttilbud
- Plassering av toaletter bør ligge i nærhet til vei eller brygge for å forenkle driften
- Valg av toalettløsning må være tilpasset stedet og omgivelsene (f.eks. tilkobling til avløp eller septik, utforming av bygget)
- Kommunen tilstreber samarbeid med andre offentlige eller private aktører om toaletttilbud i friområder og i byen (f.eks. idrettslag, museer og cafeer ...)
- Kommunen bør samarbeide med private aktører om reklamefinansierte toaletter i friområder
- Kommunen samarbeider med Ryfylke friluftsråd om toaletter i Skjærgården

Figur 37: Dagsturhytte «vennskapshytta» på Nyneset på Hundvåg

Figur 38: Nytt reklamefinansiert toalett ved Nyneset

6.3.4 Parkeringsplasser og bedre kollektivtilbud

I byen er det tilrettelagt med parkeringsplasser ved flere av innfallsportene til turområdene, mens det på øyene er få tilgjengelige parkeringsplasser. Dette skaper utfordringer ved at biler parkerer i gårdstun eller slik at framkommeligheten for bonden til landbruksområder blir sperret. I byen ser en at det er utfordringer med parkeringskapasitet på noen områder, f.eks. Sørmarka. Ved tilrettelegging for friluftsliv, må det tenkes gjennom behovet for å opparbeide parkeringsplasser. Dette må også være en del av planarbeidet/mobilitetsplanen ved nye reguleringer. Som hovedprinsipp bør det legges til rette for at turen kan starte hjemmefra eller fra kollektivstoppesteder, men på grunn av lite kollektivtilbud til flere av turområdene, vil det likevel være behov for parkering på flere steder.

Parkering for turområdene på øyene må utredes nærmere, bl.a. også prinsipper for betaling. Frilufsloven regulerer muligheten for å ta betalt for tilgang til friluftslivsområder. Det er kommunen som avgjør om man skal kunne kreve slik avgift. Allemannsretten er et gratis gode, og det er viktig å bidra til at alle kan utøve friluftsliv uavhengig av økonomi. Vi ønsker derfor som hovedregel å jobbe

for at friluftslivet i Stavanger skal være gratis. I enkelte tilfeller kan det likevel forsvares å ta en lav pris for enkel og nødvendig tilrettelegging. Kommunen vil som del av arbeidet med parkering, kontakte Rogaland fylkeskommune om prinsipper for betaling for parkering. Ved tilrettelegging for parkering skal Miljødirektoratets veileder M-1326 sine [hovedpunkter for naturvennlig tilrettelegging med parkeringsplasser](#) følges.

Kollektivtransport til turområder

Transport til friluftslivsområder er grunnleggende for å kunne drive et aktivt friluftsliv. Dette bør skje på en miljøvennlig måte, som ved gåing, sykling eller bruk av kollektivtransport. Kollektivtilbudet til flere av friluftslivsområdene i kommunen er for dårlig. Dette gjelder særlig på øyene, der det ikke er et kollektivtilbud til alle steder eller dette mangler i helgene. Mangelen gjelder både buss og båt, og på grunn av tunneler, er det vanskelig å benytte sykkel til friluftslivsområdene.

[Nasjonal handlingsplan for statlig sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder](#) beskriver som et mål at en større andel av områdene som sikres utenfor byer og tettsteder skal ha mulighet for atkomst med kollektivtransport. [Regionalplan for friluftsliv og naturforvaltning \(Ute i Rogaland\)](#) har også som mål å forbedre kollektivtilbudet til friluftslivsområder i fylket. Et forbedret kollektivtilbud vil ha stor betydning for å komme ut til øyene, og for øybuene å bruke viktige utfartsområder som Fjøløy, helleristningsfeltet på Austre Åmøy, Rennesøyhodnet, dagsturhytta på Fogn, turstiene på Finnøy, Sjernarøyene med flere. Dette er også påpekt i næringsprosjektet «Helårsturisme», der kommunene i storbyregionen og Rogaland fylkeskommune samarbeider for å gjøre regionen mer attraktiv for opplevelsesturisten. Her kommer det fram at kollektivtransport er viktig, og en mangel per i dag, for både kommunens innbyggere og for regionen som reiselivsdestinasjon for fotturisten eller syklisten.

Kommunen har ikke et selvstendig ansvar for kollektivtilbudet, men vil i det videre arbeidet være en pådriver for å få til et bedre kollektivtilbud til friluftslivsområdene i kommunen. Vi må videre jobbes for tilrettelegging fra busstopp/kai til friluftsområde. Dette kan gjøres gjennom grunneieravtaler, merking, informasjon og eventuelt utlånstasjoner for sykler.

6.3.5 Fjøløy fort

Fjøløy fort er et 270 dekar stort natur- og friluftslivsområde i Rennesøy kommunedel. Området er et statlig sikret friluftslivsområde. Landskapet er kupert med kystlynghei, naturbeitemark og svaberg. Området var tidligere et kystfort under andre verdenskrig og senere hovedfort i Rogaland for det norske Sjøforsvaret. All militær aktivitet ble lagt ned i 2009, og området er i dag et populært friområde eid av kommunen. Det er en egen venneforening for Fjøløy fort, Fjøløy forts venner, som kommunen samarbeider med. Kommunen samarbeider også med Stavanger Turistforening og Ryfylke friluftsråd og naboer.

[Disposisjonsplan for Fjøløy fort](#) gir rammer for fremtidig utvikling og bruk av området og en driftsmodell, med styringsgruppe og samarbeidsgruppe. Det er identifisert nødvendige investeringer for uteområdet, byggene og videreutvikling av området, som må følges opp (jf. figur under). Infrastrukturen på Fjøløy gjør det utfordrende å komme seg til området. Parkeringsplassen er for liten i høysesongen. Adkomstveien fra Mosterøy er smal. Skal det tilrettelegges for økt bruk, må dette tas tak i på flere nivå. Adkomstveien fra Fjøløybrua og busstilbudet bør utbedres.

1.3 Anbefalinger og hovedgrep

Med bakgrunn i planens utredninger og analyser kan disposisjonsplanen for Fjøløy fort oppsummeres i følgende strategiske anbefalinger og hovedgrep på tre nivå:

1. OVERORDNET PLAN

2. DETALJPLAN – GJENNOMFØRING AV PROSJEKTER:

2. FORVALTNING OG FORMIDLING

Figur 39 Figuren viser anbefalinger og hovedgrep i disposisjonsplanen for Fjøløy fort.

6.4 Mangfold av aktiviteter og opplevelser

DELMÅL: Styrke gode naturopplevelser og aktiviteter for ulike brukergrupper.

Bedre tilrettelegging for friluftsliv i nærmiljøet og ulike aktiviteter forventes å være et godt grep for å stimulere til økt fysisk aktivitet i befolkningen, jf. Helsedirektoratets rapport IS-2167 [«Kunnskapsgrunnlag fysisk aktivitet»](#). Tidsbruk er ifølge Helsedirektoratet en viktig årsak og barriere for at aktivitetstilbud ikke benyttes, i tillegg til økonomi. Nærhet til et anlegg eller aktivitetsområder blir da avgjørende for bruken for mange. I tillegg er det viktig at aktivitetene ikke medfører for høye kostnader for brukeren. For mange er det sosiale ved å drive friluftsliv, vel så viktig som å være i aktivitet. Frivillige organisasjoner bidrar med arrangerte turer og friluftslivsdager. Dette kan for mange være startgropen til et aktivt friluftsliv, i tillegg til å holde seg fortsatt aktiv når en blir eldre.

Kommunen vil fortsette det gode samarbeidet med frivillige om friluftslivsaktiviteter. Samarbeid med Frilager eller andre utlånsformer for friluftslivsutstyr er også viktig for at økonomi ikke skal være begrensende for å kunne utøve aktiviteter. Økt tilrettelegging for aktiviteter er ofte i konflikt med bevaring av naturkvaliteter, og det må derfor vurderes nøye hva som kan og bør tilrettelegges.

Gåturer er fortsatt den mest foretrukne aktiviteten på landsbasis, jf. figur under. I tillegg er badeturer, båtturer, sopp- og bærturer og fiske aktiviteter som mange holder på med. Årene med koronapandemien har ført til at nærfriluftslivsområdene har blitt ennå viktigere.

Figur 40 Deltakelse i friluftslivsaktiviteter 2021. Kilde: Idrett og friluftsliv, Levekårsundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Flere nye aktiviteter har blitt populære de senere årene. Eksempler på dette er frisbeegolf, badstuer, terrengsykling m.fl. Noen av aktivitetene er i skjæringspunktet mellom friluftsliv og idrett, men felles for flere av aktivitetene er at de krever tilrettelegging og areal. Arealknapphet i den tett bebygde byen gjør det nødvendig å se på sambruk av arealer. Mange brukere på et lite areal kan føre til konflikter mellom ulike brukere. Det må derfor gjennomføres en kartlegging av aktiviteter og hvilke bruksområder som kan fungere sammen uten å skape konflikter.

Nye aktiviteter og markedsføring for reiseliv fører til etterspørsel fra kommersielle aktører om bruk av friområdene til for eksempel utleie av utstyr, kursvirksomhet og aktivitetsbaserte ferieopplegg. Dette kan ekskludere allmennheten ved å legge beslag på områdene og ta betalt for aktiviteter i de offentlige friområdene, som skal være tilgjengelig og gratis for alle. Det er behov for klare retningslinjer for behandling av slike forespørsler.

Flere anlegg betyr også økt innsats til blant annet vedlikehold. Sammen med økte forventninger til kvalitet, kan dette være utfordrende for forvaltningen. Flere brukergrupper fremmer også ønsker om å etablere bygg som møteplasser og lagringsplasser i friområder. Dette er tilrettelegging som fører til nedbygging av friområdene. Det må alltid vurderes om eksisterende kommunale bygg i friområdene heller kan benyttes og nødvendigheten av tiltaket.

Aktiviteter knyttet til friluftsliv og naturopplevelse		
Turgåing	Jogging	Tursykling
Ridning	Hundehold	Sopp- og bærsanking
Padling, stand-up-padling	Geocaching	Bading og soling
Seiling	Surfing, kiting	Dykking
Speiding	Orientering	Trimming
Jakt	Fiske	Fuglekikking
Ski og skøyter	Aking	Lek og aktivitet
Naturstudier/- fotografering	Telting	Roing
Frisbeegolf	Piknik/grilling	Klatring

Figur 41 Oversikt over ulike friluftslivsaktiviteter i Stavanger. Kilde: Grønn plan, del 1.

Prinsipper for mangfold av aktiviteter og opplevelser

- All tilrettelegging for aktivitet skal skje med omtanke til natur og stedlige kvaliteter, ikke tilrettelegging for aktivitet overalt
- Tilrettelegge for aktiviteter nær der folk bor, og primært i friområder som allerede er tilrettelagt eller gjennom transformasjon av andre typer arealer
- Tilrettelegge for ulike aktiviteter, ulike brukergrupper og for alle aldersgrupper. Det må vurderes sambruk av arealer

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Kartlegge aktivitetstilbud og anleggstyper i de ulike by- og kommunedelene som grunnlag for handlingsplan for plassering av nye aktiviteter, eventuell sambruk av arealer, og påfølgende tiltak
- Kartlegge behov for ridestier og lage tiltaksplan for ridning basert på kartleggingen (herunder flere prøveordninger med sambruk)

Tiltaksnivå

- Utforme ferdselsreglement for ridning og sykling i kulturlandskap og friluftslivsområder. Formidle reglementet gjennom skilting og kampanjer.
- Etablere ett hundeluftingsområde i hver by-/kommunedel, Rennesøy og Finnøy gjenstår
- Vurdere om småhundtreff i hundeluftingsområdene skal utvides til flere områder
- Bedre informasjonen om hund: båndtvangsregler og for å unngå forsøpling
- Tilrettelegge møteplasser i friluftslivsområdene
- Tilrettelegge for nye aktivitetsformer etter behov, men der nødvendige naturhensyn tas
- Fortsette samarbeid med organisasjoner om deres behov og ønsker
- Samarbeid med kommunal byggforvaltning om bruk og utvikling av bygg i friområder

- Tursykling – finne egnete rundturer og lage digitale kart
- Flere sykkelparkeringer i friområdene og på utfartssteder
- Retningslinjer for behandling av kommersielle forespørsler i friområdene

Mulige indikatorer

- Brukertellinger

6.4.1 Hunder og friluftsliv

Å gå tur med hunden er til mye glede for mange, men kan være konfliktfylt dersom en ikke tar hensyn til andre eller overholder regler. I Norge er det er båndtvang i perioden 1. april–20. august i hele landet. Unntaket er kommunale hundeluftingsområder. Hundeholder skal alltid ha kontroll på hunden sin, både i båndtvangstiden, i hundeluftingsområder og ellers. Dette står i [hundeloven](#), og loven er skrevet slik for å beskytte ville og tamme dyr, og for å unngå å skremme andre mennesker.

Stavanger har i tillegg en [lokal forskrift for hundehold](#), som har som formål:

- å fremme et positivt og ansvarlig hundehold som ivaretar trygghet og alminnelig ro og orden
- redusere konfliktnivå mellom hundeholdere og allmenheten
- forhindre at løse hunder jager bufe på beite
- forhindre at spesielt barn blir skremt av hund
- verne om vilt og viltets leveområde, spesielt under yngling og perioder med ekstraordinære naturforhold.

Forskriften har også bestemmelser om områder med helårig båndtvang og at en skal fjerne ekskrementer som hunden etterlater seg på offentlig sted og andre steder hvor dette er til ulempe eller sjanse.

Hundeluftingsområder

Kommunen har opprettet [åtte hundeluftingsområder](#) hvor hundene kan løpe fritt hele året (Åsen, Sørmarka, Kvernevik, Ramsvik, Tjensvoll, Tastarustå, Lundsneset og ved Breidablikk). Det er et mål å etablere minst ett hundeluftingsområde i hver by-/kommunedel. Kommunen får henvendelser med ønsker om å ha reserverte tider i hundeluftingsområdene for små hunder. Det er en ordning i hundeluftingsområdet på Tastarustå, der det er egen tid reservert for små hunder under ti kilo. Ordningen virker til å fungere bra, og det skal vurderes om ordningen skal utvides til andre hundeslippsområder.

Områder med helårig båndtvang

I Stavanger kommune er det båndtvang hele året i Rennesøy og Finnøy kommunedeler, friområdet rundt Mosvatnet og i Vålandsskogen, friområdet omkring Litle- og Store Stokkavatnet, Sørmarka, unntatt hundeluftingsområdet sør og sørøst for tunnelen på Motorveien, hele friområdet på strekningen Breivik - Hillevågsvatnet, friområdet omkring Vannassen, friområdet omkring Møllebukta i Hafrsfjord, friområdet på Vaulen, friområdet Badedammen og deler av friområdet Bjergstedparken. I tillegg er det helårig båndtvang på lekeplasser, i skolegårder og på offentlige idrettsanlegg som fotballbaner, kunstgressbaner og friidrettsbaner, på og ved siden av inngjerdete områder med beitedyr og i Stavanger sentrum, Byparken og sentrumshalvøya, begrenset av hele Klubbegata, Kongsgata, Kannikgata, Løkkeveien og Uelands gate. Det er ikke lov å ta med hunder til barnehager og skolegårder i skoletiden.

Behov for informasjon

Til tross for regler om båndtvang mottar kommunen ofte henvendelser om at reglene ikke overholdes. Det er et problem at løse hunder jager både vilt og beitedyr, eller er til sjenanse for andre turgåere. Kommunens viltvakt har fått flere henvendelser om rådyr som er skadd eller drept av hund. Det må jobbes videre med å bedre informasjonen der det er tilrettelagt for turgåing. Dette gjelder særlig i kulturlandskapet med beitedyr og i viktige viltområder. I tillegg må en fortsette med å gjennomføre årlige informasjonskampanjer om båndtvang, samt oppfordre til at brudd på båndtvang meldes til politiet.

En annen utfordring er at folk ikke plukker opp avføring etter hunden eller kaster hundeposer i naturen. Det må også her jobbes videre med informasjon og kampanjer for å unngå forsøpling.

Figur 42: Hund i hundeluftingsområdet på Hundvåg

6.4.2 Ridning i friområder

I Norge kan du etter [allemannsretten](#) ri på veier og stier som leder til utmark (ikke organiserte rideklubb-aktiviteter), hvis du holder avstand til gårdstun, hus og hytter. I utmark kan du ri etter veier og stier i lavlandet og fritt i høyfjellet. Veien, stien eller terrenget må tåle slik bruk. I verneområder og langs drikkevannskilder kan andre regler gjelde. Grunneier og kommunen kan forby ridning på enkelte strekninger.

Stavanger kommune har i sin forvaltning forholdt seg til at turveiene i friområdene er bygd som gang- og sykkelstier, og at ridning dermed er ulovlig. Turveiene er skiltet forbudt for motorvogn eller skiltet for gående og syklende. [Trafikkreglene](#) gjelder for rytter og den som fører ride-, laste- eller trekkdyr. Det er derfor ikke tillatt å ri/leie hest på turveiene. Kommunen har vurdert det slik at en sammenblanding av hesteridning og fotgjengere/syklister er for risikofylt.

Unntak fra disse reglene er gjort i følgende friområder:

Sørmarka

Det er etablert ca. 4,6 km ridentier, der turgåere også har lov til å ferdes, men der hest er prioritert. Ridentiene er skiltet med «Ridesti», og er knyttet sammen med Rogaland rideklubb.

Friheim

Travløype ved Friheim kan brukes til ridning og kjøring med hest. Løypen er ca. 800 m lang. Ferdse for gående er tillatt, men det er skiltet med hesteløype.

Storhaug

På turveien ved Godalen er det en prøveordning der ridning tillates inntil videre. Tillatelsen forutsetter drift av rideskole ved Storhaug rideklubb. Rytterne skal ri hensynsfullt i skrittfart (gangfart). Rideklubben er ansvarlig for å fjerne hestemøkk. Det tillates ikke å ri på turveien søndager mellom klokken 10.00 - 15.00. Hestene skal ikke bruke metallsko for å unngå slitasje på turveien. Informasjonsskilt med regler for ridning er satt opp flere steder i området.

Prøveordning på Storhaug ble evaluert i 2022, og det ble bestemt at en skulle videreføre prøveordningen inntil videre. Her ble det lagt vekt på at det er et få antall hester, samtidig som antall syklist er relativt lavt, noe som trolig medfører færre konflikter. Problematikken rundt hestemøkk er reel, selv om rideklubben rydder raskt opp dersom det meldes om hestemøkk.

Det er ikke vedtatt egne ferdselsregler for ridestier Stavanger kommune, men kommune oppfordrer likevel til å følge noen [generelle regler](#).

Nye områder for ridning?

I følge Landbruks- og matdepartementets veileder «Hesten som ressurs – lokal næringsutvikling» er det å kunne ri eller kjøre med hest i trygge omgivelser et etterspurt gode. For mange funksjonshemmede er hesten den eneste eller beste måten de har til å komme ut og oppleve naturen. Når de rir, er hesten deres bein.

Opp gjennom årene har det blitt etterspurt flere områder tilrettelagt for ridning eller kjøring med hest i Stavanger, blant annet rundt Store- og Litle Stokkavatnet, ved Hafrsfjord, Austre Åmøy, Lundsneset og på Askje/Mosterøy. I en by med mange innbyggere og relativt små grønne områder er det mange brukere som må dele på areal (eller turveier), og det er derfor viktig at ulike brukergrupper tar hensyn til hverandre.

Kommunen kan lage lokale bestemmelser etter [friluftsloven §15](#) dersom ferdselen fører til ulempe for naturen, grunneieren eller andre brukere. De lokale bestemmelsene kan si noe om hvilke stier og veier som kan brukes til hest, og eventuelt begrense ferdselen visse deler av året. Kommunen har ikke anledning til å forby ridning over store deler av kommunens område. [Bergen kommune](#) har innført slike regler for Fløyenområdet og [Kristiansand](#) for utvalgte friområder. Stavanger kommune vil også vurdere å innføre slike regler for stier på øyene, da det er uttrykt ønske fra grunneiere at turstier ikke benyttes av andre enn gående.

For videre utvikling av ridning i kommunale friområder vil det vurderes en eller flere prøveordninger som tillater riding på eksisterende turveier i gitte tidsrom, fremfor å bygge ut flere ridestier. Dette er særlig aktuelt øst for Store Stokkavatnet. I tillegg vurderes det å merke stier/tråkk som kan benyttes av hest.

I områder hvor det er lite kommunale friområder er det utfordrende å legge til rette for turring. I slike områder må en ha en avtale med private grunneiere. Dette arbeidet blir ikke per nå prioritert av kommunen, men slike stier kan suppleres med avtaler på kommunal grunn, hvis det er kommunal grunn i nærheten.

Videre arbeid med ridning i Stavanger:

- Kartlegge om og hvor det er behov for mer tilrettelegging
- Prioritere kommunale områder for prøveordning med sambruk på utvalgte turveier. Området bør være tilknyttet en rideklubb eller et område med flere staller
- Vurdere merking av enkle stier i friområdene. Det er en fordel å kunne kjøre eller ri en runde framfor å ferdes fram og tilbake, og det bør merkes retning for ferdsel for å forhindre møtekonflikter
- Ferdselsreglement for turstier på privat grunn der kommunen har avtale. Ridning og sykkel er ikke ønsket her

6.4.3 Sykkel

I Norge kan du etter [allemannsretten](#) sykle på veier og stier som leder til utmark hvis du holder avstand til gårdstun, hus og hytter. Dette gjelder ikke for organisert ferdsel, som for eksempel sykkeløp. I utmark kan du sykle etter veier og stier i lavlandet og fritt i høyfjellet. Veien, stien eller terrenget en sykler i, må tåle slik bruk. Du kan sykle med el-sykkel de samme plassene som du kan med vanlig sykkel, så lenge grunneier ikke uttrykkelig har forbudt bruk av el-sykkel. I noen friluftslivsområder og verneområder kan det være forbudt å sykle, eller området kan ha spesielle regler for sykling og bruk av el-sykkel. Kommunen kan lage atferdsregler etter [friluftslovens § 15](#).

I Stavanger er det Sørmarka som er mest benyttet til sykling i terrenget. Her foregår det både organisert og uorganisert terrengsykling, og folk i alle aldre har glede av sykling her. Syklingen pågår stort sett utenfor turveiene, og det blir en del slitasje i naturen og noen konflikter med andre brukere av friområdet. I [disposisjonsplanen for Sørmarka](#) er det foreslått å sette av arealet langs og øst for E39, sør for tunnelen, til terrengsykkeløype. Planen forbyr ikke terrengsykling i resten av Sørmarka, men sier det er viktig med ferdselsregler for å begrense konflikt mellom de ulike brukergruppene. Det er behov for å se på terrengsykling i Sørmarka på nytt, om det er flere stier som skal merkes og om det skal lages et ferdselsreglement, slik det er omtalt under avsnittet om ridning. Dette arbeidet må også inkludere sykling i strandsonen, utmark, stier i kulturlandskapet og sårbare områder for natur.

Tursykling i grønne omgivelser er en fin aktivitet som oftest foregår på turveier eller gang- og sykkelveier i grønne omgivelser. Dette er en lavterskelaktivitet, som passer hele familien. De senere årene er det jobbet mye med hovedruter og delvis bydelsruter for sykkel i Stavanger, for å legge godt til rette for bruk av sykkel som transport til og fra jobb og andre gjøremål. Tursykling har ikke vært like høyt prioritert, men det finnes fem [grønne sykkelruter](#) som Syklistenes landsforbund har laget kart for. For en del år tilbake ble det laget et [sykkelkart](#) for Randaberg, Sola, Stavanger og Sandes med Nasjonale sykkelruter, Nordsjøruta, hovedruter, bydelsruter og grønne sykkelruter. Det har kommet inn flere ønsker om tursykling, blant annet om å finne rundturer for sykling på samme måte som 52 hverdagsturer for gående. Det må jobbes videre med dette, samtidig som vi må se på tiltak rundt konfliktene mellom syklende og gående på turveiene. Sambruk på turveier med grus må kunne aksepteres, da det ikke er plass til separate løsninger overalt, dersom en skal ta vare på naturen. Det er viktig å få på plass flere sykkelstativer i turområdene.

6.5 Sjø- og vannfriluftsliv

DELMÅL: Bevare og videreutvikle vann- og sjøfriluftsliv med respekt for naturverdier.

Nærhet til sjø og vann er karakteristisk for store deler av Stavangers grønnstruktur. Skjærgården med mange øyer og holmer byr på et variert øylandskap og et mangfold av aktivitetsmuligheter. Arealene langs sjøen er attraktive områder for friluftsliv, rekreasjon og naturopplevelser, og mange av de viktigste utfartsområdene ligger i tilknytning til sjø eller til ferskvann.

Tilgang til strandsonen og vannet er et viktig tema for friluftsliv. Samtidig er den naturlige strandsonen som overgangssone mellom land og sjøen også en svært viktig sone for naturmangfold (se GP 1, kap. 4.1.). Tilrettelegging må derfor alltid ses i sammenheng med en kunnskapsbasert forvaltning der naturverdier ivaretas.

Mye av strandsonen har en avgjørende betydning som leveområde for planter og dyr og for friluftsliv, er allerede utbygget og endret eller er under utbyggingspress. Dette gjelder både i byområdet og på øyene. Det er en stor utfordring å ivareta de resterende strandsoneverdiene og grøntstrukturen i de sjønære områdene i kommunen. Det er derfor viktig å videreføre sikring av

friområder langs kystlinjene. Også i sjøen er det konkurranse om areal, og viktige naturverdier blir påvirket av akvakultur, fiske og motorbåtbasert friluftsliv.

Sjø- og vannfriluftslivet med aktiviteter ved, på eller i vannet er derfor en viktig del av friluftslivstilbudet i kommunen. Sjø- og vannfriluftsliv inkluderer flere frilftsaktiviteter som bading, fiske, padling, kajakk, dykking, og surfing m.m. Stavanger er også en stor fritidsbåtkommune med mange kommunale og private småbåthavner. Med stadig flere aktive brukere, øker også konflikter og faren for ulykker.

Ryfylke friluftsråd drifter skjærgårdstjenesten i mange av de sjørelaterte utfartsområdene i kommunen, bl.a. Langøy, Lindøy, Peisaren, Line, Rossøysundet, Nodholmen og Eidsholmen. Kommunen har et tett samarbeid med friluftsrådet om videreutvikling av friluftslivsområder ved sjøen.

Prinsipper for sjø- og vannfriluftsliv

- Bevare og utvikle strandsonen som natur- og friluftsområder som er tilgjengelige for allmennheten i byen og i kulturlandskapet
- Alle skal enkelt få kontakt med sjø og vann og tilgang til strandsonen
- Småbåthavner skal være åpne og brukes som møteplass og rekreasjonsområde for alle
- Det skal være livbøyer på alle kommunale kaier og badeplasser
- Ta badevannsprøver på utvalgte plasser
- Vurdere tilrettelegging for vannaktiviteter for kommunale friområder ved sjø eller vann opp mot naturverdier
- Satse på informasjon om tilgjengelighet og tilrettelegging for alle brukere
- Satse på naturlige bademuligheter med enkel standard i nærmiljøet

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Utarbeide ny temaplan for småbåthavner med fokus på behov for areal, plasser og felles bruk
- Utarbeide strategi for friluftsliv på holmer og øyer. Hvilke steder skal tilrettelegges for båtutfart? Hvilke steder skal forbli forbeholdt det enkle friluftslivet (kajakk og telt)? Hvilke steder skal vernes for naturen?
- Kartlegge tilgjengelig strandsone og stengsler i strandsonen
- Utarbeide samordnet plan for tilrettelegging og bevaring av Stavangers skjærgård, der en hensyntar biologisk mangfold og friluftsliv
- Utvikle et godt kollektivtilbud til øyene og utvalgte holmer
- Redusere konflikter med vannskuter med et tydelig regelverk
- Stille krav om tilrettelegging for gjestebrygger og kajakk i alle kommunale båthavner
- Strategi for bruk av eksisterende bygg i friområder (behov fra frivillige organisasjoner)
- Utarbeide mulighetsstudie for Møllebukta som blant annet inkluderer sjøsportsaktiviteter

Tiltaksnivå

- Enkel tilrettelegging for bading i Store Stokkavatnet basert på en disposisjonsplan
- De viktigste badeplassene skal gjennomgå med tanke på universell tilgjengelighet (Vaulen, Møllebukta, Badedammen, Godalen, Prestvågen og Kvitevika)
- Rydding av private båter i strandsonen på kommunalt areal
- Påvirke bedre kollektivtilbud ut til øyene. Beholde kommunale kaier på øyene som anløpssted

- Sikring av holmer ol. som utfartssteder som statlig sikra friluftslivsområder
- Samarbeid med Ryfylke friluftsråd om tilrettelegging og drift av friluftsområder på øyene/holmene
- Utrede muligheter for bedre tilrettelegging for padling og kajakk bl.a. fra kommunale kaier og i kommunale småbåthavner
- Tilrettelegge for gjestebrygger eller fortøyningsbolter på flere øyer og holmer, men der hensyn til natur ivaretas
- Følge opp miljøstatus i alle småbåthavner på kommunal grunn og sørge for at det er tilfredsstillende spyle- og renseanlegg for båtvaske. (se også klima og miljøplan)
- Opprette et prosjekt om fjerning av stengsler i strandsonen
- Oppdatere informasjon om bademuligheter og bading på kommunens nettside
- Badevannkvalitet: vurdere overgang fra norsk regelverk til EU-regelverk som inkluderer flere stoffer. Dette ville blant annet inkludere måling av såkalte intestinale eterokokker (IE),
- Vurdere å utvide målingsperiode av badevannstemperatur til hele året på utvalgte plasser
- Vurdere bedre tilrettelegging for bading ved Vardeneset fyr/ Dusavik badeplass
- Prioritere og støtte opp om arbeidet med å utvikle nye friluftsområder for vann- og sjøfriluftsliv
- Følge opp disposisjonsplan for Fjøløy fort i samarbeid med Ryfylke friluftsråd, Stavanger Turistforening og Fjøløy forts venner
- Tilrettelegge flere områder til badeplasser, sikre god badevannskvalitet, tilrettelegge for toalett og parkering
- Samarbeid med grunneiere i Rennesøy og Finnøy kommunedeler om etablering av fiskekortordning

Mulige indikatorer

- God badevannkvalitet

6.5.1 Bading

Stavanger kommune har mange attraktive badeplasser ved både sjø og innlandsvann. På noen utvalgte plasser kontrolleres badevannkvaliteten med prøvetaking gjennom badesesongen. På de mest besøkte badeplassene måles også badevannstemperaturer med sensorer i sommersesongen.

Opparbeidelse og tilrettelegging av badeplasser skal tilpasses stedegne kvaliteter med mest mulig naturlig tilrettelegging, for å unngå store endringer og nedbygging av kystnære områder/strandsonen. Mindre badeplasser i folks nærmiljø bør ha en stedstilpasset utforming med en enkel standard som tar hensyn til natur og landskap, f.eks. en naturlig strand. Mer tilrettelegging av badeplasser og utstyr som f.eks. badebrygge, flytebrygger, stupebrett, universell rampe, lekeutstyr i vannet, toalett eller parkeringsplass, prioriteres kun på de mest besøkte og sentrale badeplassene. Dette er f.eks. Godalen, Vaulen, Badedammen og Møllebukta i byen eller Fåholmen, Kvitevika og Prestvågen i Finnøy og Rennesøy kommunedeler. I tillegg vurderes Esso-tomten i Hillevåg som ny badeplass. Det er strenge sikkerhetsregler knyttet til stupebrett, badeflåter og lekeutstyr tilknyttet vann, og kommunen vil derfor ikke gi tillatelse til private å sette dette ut.

Følgende forbedring av tilrettelegginger på badeplasser vurderes framover:

- Nytt universell utformet toalett i Prestvågen og i Kvitevik
- Rehabilitering av toalett i Møllebukta og på Vaulen
- Sikring av parkeringsplass ved Kvitevika gjennom avtale
- Bygging av stupetårn ved Strømvik bad
- Forbedring av gjennomstrømning ved Strømvik bad

- Vurdere flere plasser for stupebrett i henhold til vedtatt [tiltaksplan](#)
- Enkel tilrettelegging på Skeie badeplass (Humpebrygga)

Strømvik bad og Badedammen har mye algevekst som gir utfordringer for driften. Ved planlegging og tilrettelegging av nye badeområder og sjøbad må det sikres generell god vannkvalitet (inkl. god avstand til avløpsanlegg) og god vanngjennomstrømning for å hindre algevekst. Det skal ikke tilrettelegges for bading i båthavner og ved trafikkerte kaier. Stiger som er montert på offentlige kaier er satt opp som et sikkerhetstiltak, for at folk skal komme opp av sjøen og fra båter, ikke ned i sjøen.

Stupebrett

Stavanger kommune har i dag utendørs stupebrett på fem steder - sør på Vaulen, Kvitavika på Sølyst, Godalen, Rosenli og Emmaus på Storhaug. Det er ingen nasjonale regler for dybder ved utendørs stupebrett ved naturlige badeplasser, men Stavanger kommune har vedtatt [egne retningslinjer og rutiner](#):

Retningslinjer og rutiner for stupebrett:

- Minstedybde på 3,0 meter ved sjøkartnull legges til grunn for utendørs stupebrett på kommunale badeplasser og friområder
- Skilt på alle stupebrettene som informerer om at det er minimum 3,0 meters dybde nedenfor brettkant, med anmodning om å ikke stupe eller hoppe fra langsiden
- Skilt med «Badevettsregler» på alle kommunale badeplasser
- Kontroll og ettersynsprogram for utendørs stupebrett:

Type kontroll	Hyppighet	Tidspunkt	Kommentar
Hovedettersyn	1 x årlig	Start av badesesong (når badebøyer settes ut)	Grundig kontroll og måling av alle overflatedeler. Årlig gjennomgang av ROS-analyse.
Funksjonsettersyn	1 x årlig	Midten av badesesongen, ca. juli.	Gjennomgang av alle slidedeler og funksjoner på stupeanleggene, herunder brett og trapper.
Visuell kontroll	Månedlig gjennom året		Gjennomføres også etter unormale vær-situasjoner og ved innmeldinger om avvik.

- Tiltaksliste for utbedring av eksisterende stupeanlegg iverksettes, slik at Stavanger kommune på sikt vil ha et tilstrekkelig tilbud av utendørs stupebrett fordelt ut over i kommunen
- Administrasjonen skal jobbe med ny nasjonal norm for dybder for utendørs stupeanlegg i samarbeid med aktuelle organisasjoner og kommuner

I tillegg til vedtatte retningslinjer, har vi innført at nye stupebrett skal ha rekkverk og badestige i nærheten.

Sjøbunnen under hvert stupebrett har blitt sjekket og ryddet for blant annet store steiner og gjenstander under vann som gjør det farlig å stupe der.

Det er hengt opp livbøyer ved alle stupebrett og satt opp badetrapp for å komme opp av vannet. God tilkomst til stupebrettene vurderes på hvert enkelt sted, men må tilpasses forholdene på stedet. Likevel har alle som benytter stupebrettene selv ansvar for å opptre aktsomt og sjekke forholdene før de hopper og stuper.

Det er et mål å finne egnet plassering for et stupebrett i hver kommunedel. Flytebrygger kan vurderes som et alternativ for stupebrett.

Badstuer

Av hensyn til allment friluftsliv, natur og miljø, er det begrenset med steder i strandsonen hvor det er aktuelt å etablere et badstuetilbud. Følgende retningslinjer gjelder for [badstuer i kommunale friområder](#):

Retningslinjer for badstuer i kommunale friområder:

- Driften av badstuene skal være av ikke-kommersiell karakter, og derfor ikke ha økonomisk profitt som formål. Det skal ikke tas ut noen form for fortjeneste av driften
- Det må det være god badevannskvalitet der badstuen blir plassert
- Badstuer bør bygges i tilknytning til areal som allerede er bygget på fra før, og som har tilgjengelig infrastruktur, som for eksempel adkomst, vann og strøm
- Badstuen kan plasseres i områder hvor det allerede er høy badeaktivitet og tilrettelagt for dette
- Badstuen skal være universelt utformet så langt det er praktisk mulig
- Lovbestemmelser i plan- og bygningsloven og for vassdrag, strandsone og naturmangfold skal ivaretas
- Det må foreligge en avtale med kommunen om bruk av grunn og drift
- Forskrift for badeanlegg, bassengbad og badstue skal følges

Det må foreligge en ROS-analyse for tiltaket. Det pågår et pilotprosjekt for bygging av permanent badstue ved Strømvig bad. Erfaringer fra dette prøveprosjektet og vedtatte retningslinjer vil legges til grunn for framtidige søknader om badstuer. Det skal også vurderes om kommersielle selskap får etablere badstuer på kommunale områder framover.

Det som finnes av flytende badstuer i kommunen, ligger på privat eiendom. Kommunen vil etablere et pilotprosjekt med en flytende badstue ved friområder på Storhaug og ev. Stokkavatnet. Det bør også samarbeides med Stavangerregion Havn IKS for å finne mulige og egnete steder. Erfaringer fra pilotprosjektet vil gi føringer for hvordan søknader om flytende badstuer i kommunale friområder skal håndteres i framtiden.

6.5.2 Kommunale kaier og småbåthavner

Kommunale kaier som ligger innenfor areal som er regulert til grøntformål bør videreutvikles til friluftskaier, f.eks. Kallagkaien, Austre Åmøy kai, Langøy kai nordøst og vest, Lindøy, Peisaren på Vassøy, samt flere av kaiene i Finnøy og Rennesøy kommunedeler som i dag benyttes til fritid, men som ikke er regulert grøntformål, jf. sak [Mulighet for salg av kommunale kaier](#). På slike kaier bør det ikke være båter fortøyd permanent. Kaiene bør tilrettelegges som startpunkt for å sette ut robåt, kajakk, stand-up-paddel ol. eller for fritidsfiske.

Kommunen jobber med temaplan for småbåthavner som skal være rammeverket for forvaltning av kommunale småbåthavner framover. Kommunale småbåthavner skal gi allmennheten mulighet for tilgang og kontakt med sjøen, uten at det går på bekostning av natur og miljø. Arealmessig skal ikke

havnene utvides, men de kan utvikles internt. Det gode samarbeidet mellom båtforeningene og kommunen skal videreføres. Det er et behov for flere gjesteplasser i Stavanger kommune. Kommunale småbåthavner følger allerede en høy standard mtp. miljø, men fremover skal det bli enda bedre. Tilrettelegg for mulighet for å sette ut kajakk skal også prioriteres. Bading er tillatt hvis ikke annet er spesifisert, men prioriteres ikke i båthavner.

6.5.3 Strandsone

Tilgang til strandsonen er svært attraktivt for rekreasjon og naturopplevelse. Allemannsretten gir allmennheten generelt lov til å ferdes i strandsonen i utmark, men en stor del av strandsonen i kommunen er utilgjengelig pga. menneskelig påvirkning som boliger, næring, hytter, naust eller brygger, gjerder el. Kommunen skal jobbe for å sikre en tilgjengelig strandsone til innbyggerne, fjerne stengsler og åpne områder for allmenheten.

Kommunen vil starte opp et prosjekt for kartlegging av strandsonen i Stavanger. Her bør det registreres ferdselshinder i tillegg til naturverdier. Dette vil være et viktig grunnlag for en videre samordnet plan for tilrettelegging og bevaring av Stavangers skjærgård, der en hensyntar biologisk mangfold og friluftsliv. Dette innebærer en strategi for tilgjengeliggjøring eller bevaring av naturverdier i strandsonen. Det bør belyses eksisterende og framtidige muligheter og begrensninger for tilgang til strandsonen. Kartleggingsresultatet bør også brukes videre for styring av utbygging i strandsonen gjennom arealplaner eller dispensasjonssøknader.

For å bedre allmennhetens tilgang til strandsonen, vil kommunen også jobbe videre med fjerning av ulovlige båter i strandsonen på kommunalt areal. Mange private småbåter blir lagret og fortøyd ved kommunale friarealer, og privatiserer området.

Figur 43: Svaberg i strandsonen på Sjernerøyene

6.5.4 Fritidsfiske

I Stavanger kan alle fiske både i ferskvann og sjø. I Store Stokkavatnet kan du fiske gratis med stang og snøre hele året fra kommunal grunn. Kommunen ønsker at flest mulig skal ha enkel tilgang til å få fiske. I vannet er det mulig å få både ørret og røye. I tillegg er det satt ut sørv, en fremmed art som ikke er ønsket her. Det er ikke tillatt å fiske i bekkene omkring vannet.

I Hålandsvatnet er det organisert fiskekortsalg. Barn under 16 år må også kjøpe fiskekort. Det settes ut ørret i vannet, og det tas det mye stor og fin fisk. Det finnes sørv også i Hålandsvatnet. Fisk og fritidsfiske i Hålandsvatnet er del av prosjektet som pågår her, jf. 4.6 *Livskraftige vassdrag og myrer*.

På øyene er det flere fine fiskevann uten organisert fiske. Kommunen vil her ha et samarbeid med grunneiere og grunneierlag om å innføre fiskekort for fritidsfiske.

I sjøen kan alle fiske med stang fra land eller båt hele året. På grunn av forurensning (PCB og PAH) advarer [Mattilsynet](#) gravide, ammende og små barn under 5 år mot å spise filet av torsk som er fisket i Stavanger havne- og nærområde. De advarer også mot å spise blåskjell fra området. Kommunen jobber med å bedre forurensingssituasjonen og tilstanden på sjøbunnen her.

6.6 Flere brukere

DELMÅL: Få flere til å bruke grønnstrukturen aktivt.

Et aktivt friluftsliv er viktig for folkehelsen. Det er et nasjonalt mål å legge til rette for at flest mulig får et aktivt friluftsliv, og kan utøve friluftsliv jevnlig. Terskelen for å ta del i friluftsliv skal være lav. Friluftsliv i nærmiljøet er derfor prioritert. På den måten kan alle få økt livskvalitet og bedret helse gjennom friluftsliv, uavhengig av fysisk form og kunnskap og erfaring fra før. Forskning viser at folk utøver mer friluftslivsaktiviteter hvis det ligger friluftslivsområder innen ca. 500 meter fra der de bor (kilde: [Friluftsliv i Norge](#)).

Ivaretagelse av grøntområder i nærheten av der folk bor er derfor viktig for å få flere i aktivitet. Stavanger kommune har et mål om at alle skal ha tilgang til turveinett som leder til større grøntområder innen 300 meter fra bolig. Selv om deltakelsen i friluftsliv er generelt høy, er det viktig å jobbe videre med sikring og tilrettelegging av grønnstrukturen for å få enda flere i aktivitet. Grøntområder kan også være viktige sosiale møteplasser.

I perioden 2017 - 2021 har kommunen hatt turgåertellere på fem ulike steder i Stavanger (Mosvatnet, Godalen, Håhammaren (fra 2019) og to steder ved Store Stokkavatnet). Disse viser at Mosvatnet og Store Stokkavatnet er de mest brukte områdene, med snaut 600 000 og 200 000 brukere i året. Flere personer som går ved siden av hverandre, ble av tellerne registrert som en person, slik at det reelle antallet brukere er betydelig høyere. På grunn av tekniske problemer ble tellerne fjernet, og det skal anskaffes nye tellere for å følge utviklingen videre.

[Kommunens folkehelsestrategi](#) beskriver «90-10-regelen» som at den største delen av folkehelsearbeidet skjer utenfor helsetjenesten. Derfor er kunnskap om hva som gir god helse viktig grunnlag for utvikling og ivaretagelse av grøntområder og nærmiljø.

Prinsipper flere brukere

- Satse på friluftsliv som en lavterskelaktivitet, slik at flest mulig kan utøve friluftsliv i hverdagen
- Koble kultur, kulturhistorie og friluftsliv sammen (f.eks. dagsturhytter og bibliotek)
- Prioritere tilrettelegging for friluftsliv i nærmiljøet, slik at alle skal kunne være fysisk aktive og oppleve naturen, også i hverdagen
- Støtte opp om aktivitetsfremmede tiltak i regi av frivillige lag og foreninger
- Tilrettelegge for aktivitetsanlegg med lav inngangsterskel
- Redusere barrierer for deltagelse

Hva vil vi gjøre?

Tiltaksnivå

- Gjennomføring av ulike aktiviteter ifm. friluftslivets år 2025.
- Legge til rette for friluftsliv nær der folk bor (turveier, stier, møteplasser, aktivitetsanlegg m.m.)
- Stimulere til friluftslivsaktiviteter sammen med frivillige organisasjoner
- Oppfordre organisasjonene til aktivt involvere personer med innvandrerbakgrunn til friluftsliv, gjennom vennefamilier, «fadderordninger», «mentorer» med mer, samt praktisk introduksjon til aktiviteter
- Økonomisk støtte til frivillige organisasjoner som aktiviserer brukere (stimuleringsmidler)
- Utvide hverdagsturtilbudet: etablere/utvide 52 hverdagstur-konseptet eller lignende for kommunedelene Rennesøy og Finnøy
- Prioritere informasjonsarbeid, digitale løsninger og skilting som vil gjøre det lettere å ta del i friluftslivet, også for mennesker med nedsatt mobilitet
- Vurdere nye områder for økt turisme basert på besøksforvaltning og reiselivsstrategi
- Støtte opp om aktiviteten til Frilager
- Nye turgåertellere

Mulige indikatorer

- Måle antall gående på turveier med turgåertellere
- Brukerundersøkelser

6.6.1 Friluftsturisme

Rogaland fylkeskommune jobber med en reiselivsstrategi for Rogaland. Fylkeskommunen ønsker å bidra til bærekraftig vekst for helårsturisme i hele fylket. Stavanger kommune har reiseliv som ett av fire satsingsområder i [Næringsstrategien 2021 – 2030](#). Strategien beskriver at Stavanger-regionen er Norges mest internasjonale og utadrettede storbyområde. Kort vei fra storbyen til veldrevne kulturlandskap og storslagen natur på øyer og i fjorder, gjør det enkelt å kombinere byliv og kulturopplevelser med naturopplevelser og aktiv ferie. Gode rammebetingelser og tilrettelagt infrastruktur skal stimulere til bærekraftig turisme med høy lokal verdiskaping, basert på naturlige og historiske fortrinn.

Økt turisme og næring kan være aktuelt i eksisterende turområder, og da spesielt i områder som har god infrastruktur, og der det ikke bryter med føringer for statlig sikrede områder. I Stavanger er det

flere utfartsområder som kan være et alternativ til store kjente nasjonale turistmål som Preikestolen og Kjerag. Økt bruk av friluftsområder kan føre til utfordringer. Det kan være knyttet til slitasje på natur- og kulturverdier, søppel, parkering eller sikkerhet. I arbeidet med å tilrettelegge de mest besøkte tuområdene, må dette håndteres gjennom kunnskap og bruk av besøksforvaltning som verktøy. Besøksforvaltning er en metode som hjelper med langsiktig og helhetlig planlegging, slik at kommunen kan legge til rette for og styre bruken av et område etter definerte mål.

Stavanger kommune deltar i det regionale reiselivsprosjektet «Helårsturisme» sammen med kommunene Sandnes, Sola, Randaberg, Gjesdal, Hå, Time, Klepp, Strand, Kvitsøy og Rogaland fylkeskommune. Prosjektet bygger på natur, kultur og idrett, og skal tilrettelegge for «adventureturisten» - den opplevelsesbevisste og naturinteresserte, som også vil ha by- og kulturopplevelser. Reiselivsprosjektet skal bidra til økt verdiskapning og dermed flere arbeidsplasser i reiselivsnæringen i regionen. Prosjektet har infrastruktur som satsing og bærekraft som bakteppe.

Prosjektet har valgt å konsentrere innsatsen på fire områder:

- Sykkeleruter – bedre og mer sammenhengende ruter, infrastruktur og service underveis
- Vandrerruter – bedre tilrettelegging for vandring i fjell, strand, øyhopping, infrastruktur og service underveis
- Bobilturisme – bedre tilrettelegging og etablering av infrastruktur
- Kollektivtransport - bedre rutetilbud og tilrettelegging av offentlig transport for turisten.

For vandring har vi jobbet videre med konseptet «Populære lokale vandreturer». Stavanger har spilt inn helleristningsfeltet på Austre Åmøy, Fjøløy fort, Stavanger botaniske hage og øyhopping som alternativer vi ønsker å jobbe videre med. I tillegg vil vi sammen med Stavanger Turistforening jobbe med [52 helgeturer](#) i hele regionen som en markering av Stavanger 900 år i 2025.

7 STRATEGI FOR TRÆR

En by og kommune uten trær – helt utenkelig! Trær produserer oksygen vi er avhengige av for å overleve, forbedrer klimaet, tar opp vann, filtrerer støv og forurensning, bidrar til luftfuktighet og luftutskifting. De er viktige for biologisk mangfold, gir struktur til bybildet og demper støy. Og ikke minst er trær viktige estetiske elementer og bidrar til vår trivsel og velvære. Stavanger vil derfor ha ekstra oppmerksomhet på trær og sikre byens befolkning en rik og mangfoldig trevegetasjon i tråd med god natur- og miljøforvaltning.

Stavangers visjon for trær er:

Stavanger kommune skal være en grønn by med en variert og artsrik bestand av bytrær.

(jf. tidligere forvaltningsplan for bytrær).

Denne strategien for trær i Stavanger bygger videre på visjonen, og utvikler samtidig målsetninger og prinsipper for trær i hele kommunen.

7.1 Målsetning og innsatsområder

MÅL: Stavanger skal øke antall bytrær og ha en variert og artsrik trebestand.

For strategi trær legges mål og delmål fra tidligere [forvaltningsplan for bytrær](#) til grunn, og tilpasses til å gjelde hele kommunen.

Følgende innsatsområder er prioritert

- Antall og mangfold av bytrær
- Trærnes vekstvilkår og helse
- Bevaring og beskyttelse av trær
- Trær i kulturlandskapet

7.2 Antall og mangfold av bytrær

DELMÅL: Stavanger skal ta vare på eksisterende trær og plante flere nye trær i byen.

Trær som en del av byens grønne infrastruktur bidrar med en rekke funksjoner (økosystemtjenester), som er viktige for menneskenes helse og en velfungerende by. Et enkelt tre kan ha stort volum, men samtidig er det lite arealkrevende. **Stavanger skal derfor øke antall trær, særlig i byen, både på offentlig og på privat grunn.**

Treforvaltningen innebærer bevaring av trær, planting av trær og skjøtsel av trær. Bevaring av trær har øverste prioritet. Trær har lang levetid og jo større et tre er desto større verdi har det, og desto flere økosystemtjenester leverer det til oss. Det tar flere tiår før et tre vokser seg stort. Derfor skal bevaring av trær alltid prioriteres foran erstatning. Det er det enkleste, sikreste og økonomisk mest lønnsomt å bevare de eksisterende trærne.

Samtidig er det viktig å supplere jevnlig med nye trær for å sikre en mangfoldig trebestand, som også videreføres for kommende generasjoner. Økning av trebestand krever felles handling, både på privat og offentlig areal.

Forankring av trebevaring og nyplanting i kommunens normer er viktig for å ha friske trær i byen. I [Gravereglement](#) for Stavanger kommune presiseres det at alle som utfører graving nær trær, har

ansvar for å beskytte dem på best mulig måte, og tiltakshaver må dokumentere hvordan dette ivaretas. Dersom trær blir skadet som følge av anleggsarbeid, kan kommunen pålegge tiltakshaver å erstatte dem.

Stavangers [gatenorm](#) fastslår at trær eller annen vegetasjon skal plantes ved etablering av nye gater og torg, samt ved rehabilitering av eksisterende byrom (gatenorm, kapittel 1.13). Kapittel 3.14 i normen stiller krav til høy plantekvalitet og gode vekstforhold for gatetrær, slik at de kan trives og bidra til et grønnere bymiljø.

Definisjon bytrær

Bytrær er trær i urbane omgivelser som for eksempel parker, gater eller andre offentlige eller private byrom. De kan stå enkeltvis (solitære), i små grupper eller i alléer. Bytrær er som oftest plantet, men kan også ha vokst opp naturlig. Trær i skogdekkete områder eller kratt inngår ikke i denne definisjonen.

Figur 44: Bytre i boligområdet

Figur 45: Setertreet i Arne Rettedals gate

Prinsipper for økning av antall og mangfold av bytrær

- 3-30-300-regelen legges til grunn for planting av flere trær i byområdet
- 30% kronedekning tilstrebes i byområdet
- Bevaring av trær går foran erstatning
- Før trefelling på kommunalt areal, skal alltid andre alternativer vurderes
- Rekkefølge for behandling av bytrær i prosjekter skal følges: bevaring - erstatning - økonomisk kompensasjon (se kap. 7.2.4)

- Det tilstrebes et mangfold av arter og sorter ved nyplanting
- Ved nyplanting skal vekstforholdene for trærne forbedres
- Treets rotsone ansees som like viktig som treets stamme og krone.

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

- Lage mulighetsstudier og handlingsplaner for et grønnere gatenett i alle bydeler, særlig i sentrumsnære områder
- Analysere nabolagene i byen basert på 3-30-300-regelen for å identifisere innsatsområder for økt treplantingsaktivitet
- Utarbeide «veileder for arbeider nær trær» for Stavanger

Tiltaksnivå

- Følge kommunens gravereglement med krav om beskyttelse og erstatning av trær
- Systematisk nyplanting av trær i kommunale friområder, uteområder og langs kommunale veier
- Planting av nye trær eller annen vegetasjon i midtrabatter ved planlegging av nye veianlegg eller ved rehabilitering av eksisterende veier, jf. Kommunalteknisk gatenorm
- Oppfølging av mulighetsstudie for et grønnere gatenett på Storhaug (utarbeidet i forbindelse med levekårsloftet i 2016 med handlingsplan)
- Innarbeide treplanting i prosjekter som er prioritert i [temaplan for gatetun og miljøgater](#)
- Informere grunneiere om verdien av bevarings- og verneverdige trær, rettigheter og plikter
- Etablere ny kommunal tilskuddsordning for fagmessig skjøtsel av særlig verdifulle trær på privat grunn
- Opprette et «trefond» for økonomisk kompensasjon der erstatningsbeplantning ikke lar seg løse
- Innføre krav om trebalanse for alle prosjekter som berører kommunale trær
- Synliggjøre verdien av hvert enkelt tre ved informasjonskampanjer eller smarte verktøy
- Lage egen nettside om kommunens trær for å formidle kunnskap til innbyggerne om byens trebestand og verdien av denne
- Informere innbyggere om betydningen av trær
- Bedre internt samarbeid i kommunen for å øke antall trær i byen (bevaring og nyplanting)
- Ferdigstille og oppdatere kommunens digitale treregister over hele byområdet. Vurdere bruk av smarte metoder.

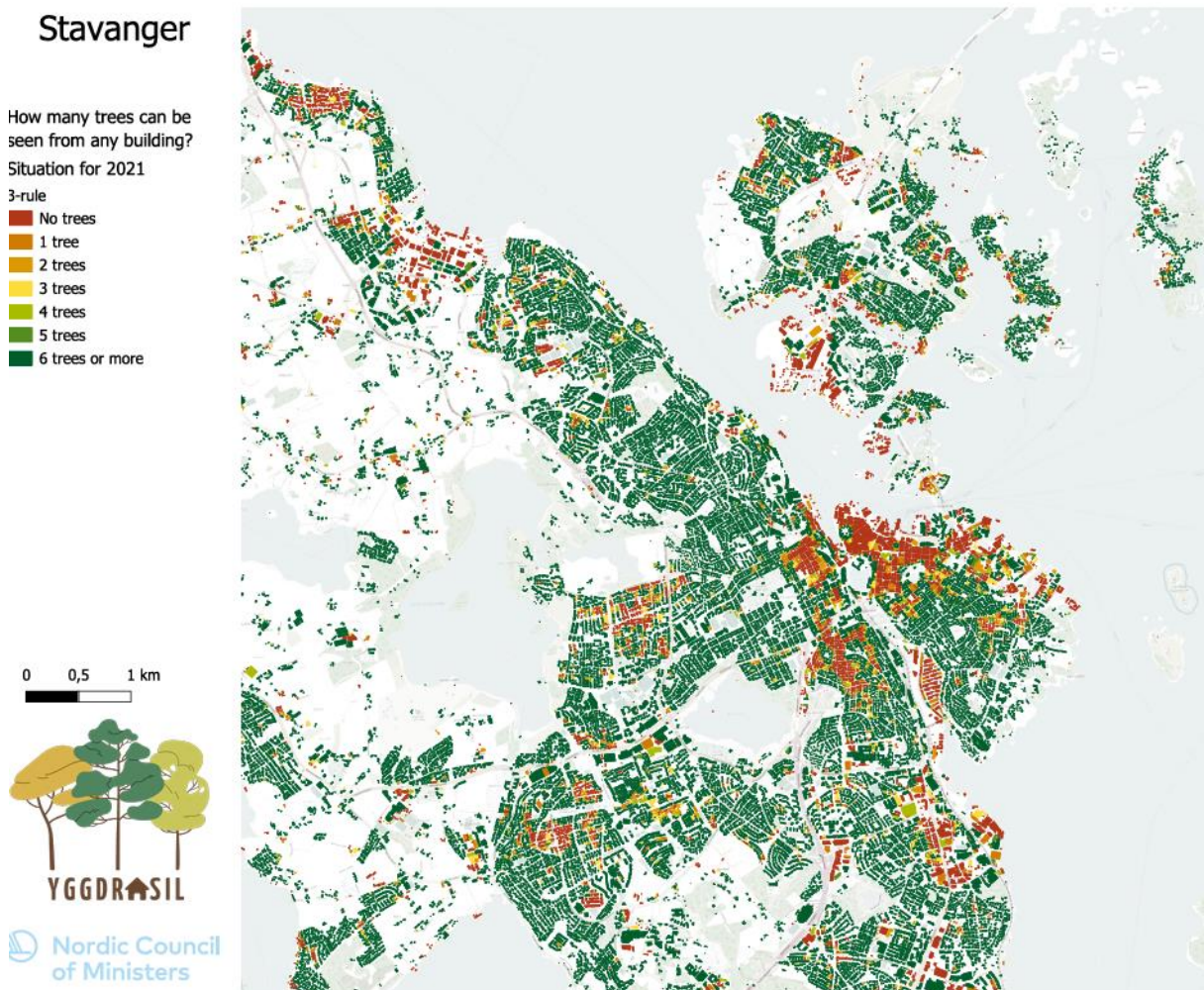
Mulige indikatorer

- Antall registrerte trær i treregisteret
- Regnskap over felte og nyplantede trær koblet til CO₂-status
- Jevnlig analyse av kronedekke for å evaluere utviklingen

7.2.1 Kommunalt treregister

En god forvaltning av trebestanden forutsetter et godt kunnskapsgrunnlag om kommunens egne trær. Stavanger kommune har over flere år bygget opp et treregister med informasjon om bl.a. treslag, størrelse, voksested og helsetilstand. Per i dag er det registrert ca. 7000 trær. Treregisteret gir kommunen oversikt over trær i kommunale anlegg, og er et viktig grunnlag i forvaltningen og for å planlegge bl.a. skjøtsel og kontroll av trærnes tilstand. Treregistrering er ressurskrevende og har stort sett blitt utført av kommunens arborister. Det er et mål å oppdatere registeret minst hvert 5. år, men da dette er et tidkrevende arbeid og tilgangen på ressurser er mangelfull, er det utfordrende å holde dataene oppdatert.

Kommunen vurderer å ta i bruk smart teknologi for å registrere trebestanden mer effektivt. Det vurderes bl.a. registrering med laserteknikk eller kamerakjøring. Det finnes også verktøy for å beregne og synliggjøre trærnes bidrag til økosystemtjenester automatisk, på grunnlag av noen få data om trærne. Slike verktøy kan tas i bruk for å finne ut hvor mye bytrær bidrar til kommunens klimamåloppnåelse. Slike data vil også kunne brukes i kommunikasjon med innbyggerne.

Figur 46: Analysekart fra Yggdrasil-prosjektet viser røde og oransje områder i Stavanger der det er færre enn 3 store trær som er synlige fra hver bolig, skole, arbeidsplass eller omsorgssted.

7.2.2 Systematisk planting av nye trær

For nyplanting av trær er det viktig å identifisere områder i byen med for få trær, både i antall og i samlet vegetasjonsdekke (privat og offentlig areal). I kap. 5.3.1 beskrives 3-30-300 som tommelfingerregel for videreutvikling av grønnstruktur og vegetasjon. Denne regelen bør legges til grunn for planting av flere trær i byen.

Analyser av 3-30-300-regelen kan være et viktig kunnskapsgrunnlag for å styre innsatsen om å plante flere trær i de områdene i Stavanger med kronedekning under 30 % eller færre enn 3 synlige trær fra boligen. Økt tredekning i disse områdene vil bidra til bedre helse, redusert stress, mer biologisk mangfold og en mer bærekraftig byutvikling.

I tillegg til antall trær, skal også artsrikdommen blant bytrærne økes. Særlig med tanke på klimaendringer er det viktig å ha et variert artsmangfold, slik at arter som kan tilpasse seg bedre endrete betingelser overlever lengre. Santamour utviklet i 1990 en anbefaling om at ingen arter skulle utgjøre mer enn 10 %, ingen slekt mer enn 20 % og ingen familie mer enn 30 % av trebestanden. Slike strategiske anbefalinger for artsvalg er viktige føringer for å øke mangfoldet i bruk av treslag i urbane områder. Stavanger bør analysere sin variasjon i trebestanden og vurdere et mer strategisk artsutvalg.

Figur 47: Blodbøk ved Sven Oftedals plass

Figur 48: Bytrær ved domkirken

7.2.3 Håndtering av søknader om trefelling i kommunale områder

Kommunen har klare regler for håndtering av søknader fra private om felling eller beskjæring av trær på kommunal grunn. Informasjon ligger på kommunens hjemmeside.

Siden kommunen har en målsetning om å bevare mest mulig av den eksisterende trebestanden, er det strenge regler for hva som gjør det aktuelt med trefelling og hva som ikke gjør det.

Felling av trær kan være aktuelt

- Ved akutt fare for skade på person eller eiendom på grunn av treets tilstand eller plassering.
- Når treet kaster skygge på store deler av hagen, terrassen eller balkongen, eller er årsak til lite lys i huset. Ettermiddagssolen anses vanligvis som viktigst.

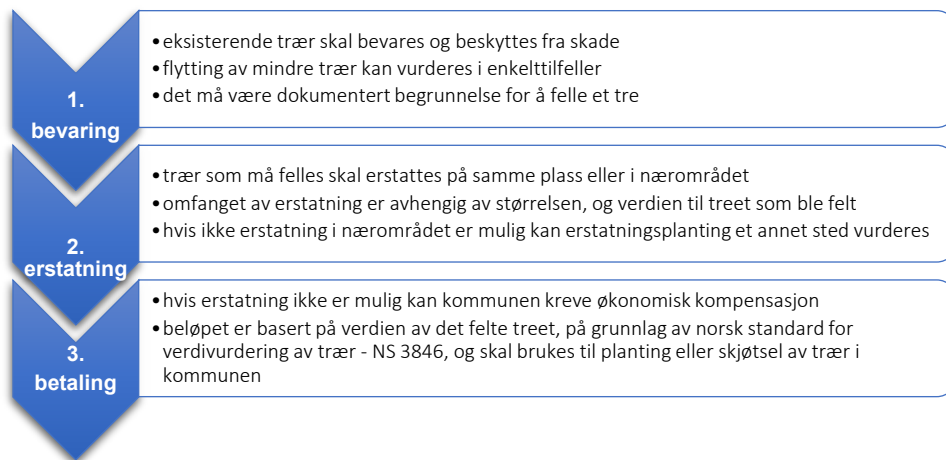
Felling av trær er ikke aktuelt

- For å oppnå bedre utsikt fra enkelte tomter.
- For å redusere nedfall av løv og nåler.
- Hvis grunnen for søknaden er at det ikke har vært trær i friområdet ved innflytting eller at eksisterende trær har blitt større.
- Hvis de kaster skygge på mindre deler av eiendommen eller bare få timer om dagen.

7.2.4 Regler for bevaring og erstatning av kommunale bytrær i prosjekter

Det skal ikke være gratis å fjerne trær. For bevaring av bytrær på kommunalt areal legges derfor følgende regler til grunn (basert på retningslinjer i [Forvaltningsplan for bytrær](#)).

Prioriteringsrekkefølge for behandling av trær i prosjekter er:

Bevaring av bytrær på kommunale eiendommer

Som hovedregel skal eksisterende bytrær bevares. Når trær kommer i konflikt med planlagte inngrep eller utbygginger, skal bevaring generelt prioriteres fremfor erstatning. Før det bestemmes at et tre skal felles, må det undersøkes muligheter for bevaring av treet. Dette må dokumenteres.

Unntak kan for eksempel være:

- Det er akutt fare for skade på person eller eiendom på grunn av treets tilstand, og risikoen ikke kan minimeres med enkle tiltak, som for eksempel beskjæring.
- Når trær står for tett sammen, og felling av enkelte trær vil gi bedre vekstforhold for de resterende.
- Når en helhetlig trefaglig vurdering for området kommer fram til at felling av treet vil forbedre vekstvilkårene til andre trær
- En utskifting av treet vurderes som trefaglig mer hensiktsmessig, da det eksisterende treet er i dårlig helsetilstand eller dårlig egnet til voksestedet.

Det må vurderes i samråd med kommunens fagseksjon for trær⁴ om treet skal felles og erstattes eller bevares i hvert enkelt tilfelle.

Regler for hvordan trær skal hensyntas under anleggsarbeid, som ligger i gravereglementet til kommunen og i norm for utomhusanlegg, må følges.

⁴ Kommunens avdeling for idrett og utemiljø har ansvar for forvaltning og drift av kommunale utearealer. Seksjon for park og natur er fagseksjon for trær i idrett og utemiljø.

Erstatning av bytrær som felles i forbindelse med prosjekter

- Mål med erstatningsplantingen er å kompensere for den økologiske verdien til treet som er felt og de økosystemtjenestene det stod for.
- Alle bytrær som felles skal erstattes. Gatetrær skal erstattes som del av en sammenhengende rekke eller allé, for å opprettholde sammenhengen i beplantningen.
- Trær som skades så alvorlig at de har mistet sin stabilitet eller estetiske verdi, og det ikke kan rettes opp i med beskjæring eller andre tiltak, skal også felles og erstattes.
- Hvert kommunalt tre som felles skal erstattes med minst ett nytt tre. Ved felling av større trær (over 90 cm i stammeomkrets), må muligheten for erstatning med flere trær vurderes. Dette avklares med kommunens fagseksjon for trær.
- Størrelsen på trær som plantes som erstatning er avhengig av treet som er felt, og må tilpasses til anleggssituasjonen. Gatetrær skal alltid leveres med stammeomkrets på min. 18–20 cm, trær i skolegårder og barnehager min. 16–18 cm og parktrær min. 12–14 cm. Kommunens fagseksjon for trær vurderer om det er mer hensiktsmessig med flere mindre trær enn ett stort.
- Hvis erstatning ikke er mulig på samme sted pga. dårlige vekstbetingelser, bør erstatning på et annet egnet sted eller voksestedsforbedring vurderes. Dette avklares med kommunens fagseksjon for trær.
- Før planting av et nytt tre skal det vurderes om det er behov for å forbedre voksestedet til det nye treet. Dette skal avklares med kommunens fagseksjon for trær.
- For nyplanting/erstatningsplanting av trær skal norm for utomhusanlegg og gatenormen legges til grunn.
- Tiltakshaveren som er ansvarlig for felling av eller alvorlig skade på treet, er også ansvarlig for erstatning. Dette gjelder kostnader for innkjøp av nytt tre, planting og 3-års etableringsskjøtsel. Valg av treslag, hvem som utfører planting og etableringsskjøtsel avklares med kommunens fagseksjon for trær på forhånd.
- Hvis det ikke er mulig med erstatningsplanting på inngrepsstedet eller på et annet egnet sted, må det betales økonomisk erstatning til kommunen som tilsvarer treets verdi. Økonomisk erstatning beregnes etter Norsk standard for verdivurdering av trær – NS 3846. Eldre trær må vurderes spesifikt med tanke på kultur- og naturverdier.

Bevaring og erstatning i forbindelse med kommunens forvaltning

- Kommunen skal tilstrebe en balanse i trebestanden slik at trær som utgår erstattes.
- Vurdering av trefelling i forbindelse med vanlig forvaltning følger i utgangspunktet de samme reglene om bevaring av bytrær. Felling må godkjennes eller bestilles av kommunens fagseksjon for trær.
- Dersom et tre felles av kommunen i forbindelse med vanlig forvaltning, skal det som hovedregel erstattes av ett nytt tre i tillegg til voksestedsforbedring. Ved felling av større trær (over 90 cm i stammeomkrets), må muligheten for erstatning med flere trær vurderes.
- Erstatningsplanting skal sees i sammenheng med forvaltningens intensjon om utvikling og drift av området. Plassering av nytt tre og valg av art m.m. må vurderes i sammenheng med dette og kan avvike fra opprinnelig tre.

Ulovlig felling eller skadegjøring på kommunale bytrær

Som ulovlig felling regnes felling av trær som ikke er avklart med kommunens fagseksjon for trær på forhånd. Som skadegjøring regnes inngrep i treets krone, stamme eller rotsone som fører til at treets helse og stabilitet blir alvorlig svekket eller treet mister sitt estetiske uttrykk. Kommunen vil som hovedregel kreve erstatningsplanting for treet. Hvis ikke dette er mulig, vil kommunen kreve

økonomisk erstatning for treet som tilsvarer treet's verdi. Verdien beregnes etter verdisetningsmetoden etter Norsk standard for verdivurdering av trær – NS3846

7.2.5 Trær på privat eiendom

Trær på private eiendommer er generelt grunneierens ansvar. Det er vanligvis ikke nødvendig med tillatelse fra kommunen for felling eller beskjæring av trær på egen tomt, men det finnes unntak.

Det gjelder andre regler hvis trærne er vernet som naturminne eller faller inn under utvalgt naturtype «hul eik». Unntak gjelder også når trær er regulert til bevaring i reguleringsplan eller er omfattet av kommuneplanens bestemmelser om trær over 90 cm i stammeomkrets som ligger innenfor bysone A. I disse tilfellene må grunneier søke kommunen (byggesaksavdelingen) om dispensasjon fra bestemmelsene. Nærmere informasjon finnes på kommunens hjemmeside: [Felle, fjerne eller beskjære trær | Stavanger kommune](#).

Grunneieren har ansvar for at disse trærne bevares som livskraftige. Skadelige inngrep i treet's krone, stamme eller rotsystem skal derfor unngås. Ved større byggearbeider på tomten anbefales det derfor å innhente råd fra en fagperson for trær om riktig behandling av trærne i byggefasen.

Ved ulovlig felling eller skadegjøring på trær som er regulert til bevaring, vil kommunen kreve økonomisk erstatning for treet som tilsvarer treet's verdi. Kommunen vil som hovedregel kreve erstatningsplantning for treet. Hvis ikke dette er mulig vil kommunen kreve økonomisk erstatning for treet som tilsvarer treet's verdi. Verdien beregnes etter verdisetningsmetoden etter Norsk standard 3846.

7.3 Trærnes vekstvilkår og helse

DELMÅL: Sikre gode vekstvilkår, god helse og stabilitet til eksisterende og nye trær.

Trær vokser og utvikler seg over lang tid, og de fleste treslag kan oppnå en høy alder, gjerne flere hundre år. Det er derimot få bytrær som blir så gamle som de kunne blitt i sitt naturlige miljø. I byen er det flere forhold som svekker trærnes helse, slik som stadige begrenset voksested og unaturlig livsmiljø. Trær er svært utsatt i bymiljø gjennom f.eks. små vokseplasser, dårlig vannforsyning, vinterdrift med salting, kjøreskader og tung kjøring i rotsonen, rigg, graving, arrangementer m.m. For å bevare og skape en stabil og frisk trebestand, må gode vekstvilkår og god oppfølging sikres.

Ut fra kostnadene ved å plante nye trær, og at trærnes økologiske og estetiske verdi øker med alderen, kan det være mer lønnsomt å forbedre vekstvilkårene for etablerte trær enn å plante nye. Dette gjelder spesielt store trær som er vanskelige å erstatte.

Prinsipper for trærnes vekstvilkår og helse

- Sikre tilstrekkelig plass og gode vekstvilkår for eksisterende og nye bytrær tidlig i planer og prosjekter
- Sikre tilstrekkelig beskyttelse av eksisterende trær under anleggsarbeid
- Jevnlig oppfølging av bytrær i form av ettersyn og sikring
- Forbedre vekstforhold for viktige/store eksisterende trær ved ombygging/rehabilitering av arealer og ved utskifting av trær
- Velge treslag tilpasset voksestedet ved nyplantinger
- Kontrollere og sikre risikotrær

Hva vil vi gjøre?

Strategisk nivå

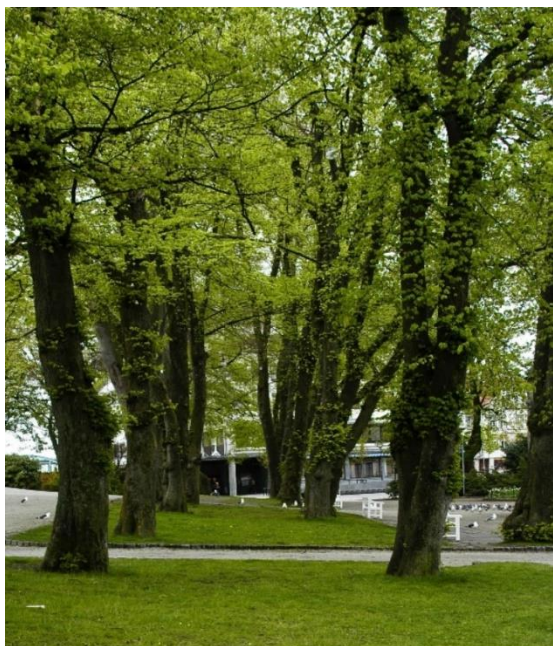
- Forankre trærnes vekstvilkår og beskyttelse i Norm for utomhusanlegg og i kommunens graverelement
- Utarbeide handlingsplaner for bevaring og fornying av bytrær i viktige parker og friområder

Tiltaksnivå

- Utføre tiltak for å sikre eller forbedre vekstvilkårene for byens viktigste trær
- Teste muligheter for skjerming av trær mot strøsalt om vinteren (f.eks. fysiske tiltak for saltbeskyttelse, skylling av bed, enkeltgater som ikke bør saltes).
- Skjerme viktige trær ved arrangementer
- Jevnlig oppdatering og oppfølging (ettersyn og skjøtsel) av kommunens digitale treregister
- Teste videre bruk av biokull og mykorrhiza som forbedring av vekstforholdene

7.3.1 Ladet biokull som vekstmedium og jordforbedring

Flere forskningsforsøk har vist at mikrobielt ladet biokull kan brukes til å forbedre forholdene for planter. Det forbedrer jordstrukturen og gir derfor gode rammer for mikroliv og vannhusholdning over lang tid. Metoden er bl.a. testet ut i Stockholm og flere andre land. I Stavanger er mikrobielt ladet biokull testet i noen utvalgte plantinger. Kommunen vil følge opp disse og teste metoden i flere sammenhenger for å høste erfaringer over tid.

Figur 49: Almeallé i byparken

Figur 50: Planting av nye bøketrær i almealleen.

7.4 Bevaring og beskyttelse av trær

DELMÅL: Sikre og beskytte bevaringsverdige trær gjennom juridiske planer og tiltak.

Verdien på et tre stiger med alder og størrelse, både med tanke på det estetiske uttrykket og på grunn av økt bladmasse som produserer oksygen og filtrerer forurensninger. Eldre trær huser også et større mangfold av arter som er tilknyttet trærne.

Trær som er eldre enn 100 år blir generelt mer og mer sjeldne, og de utgjør et spesielt livsmiljø som er nærmest uerstattelig. Trær utvikler seg langsomt, og det må plantes mange unge trær for å kompensere for de funksjonene bare ett gammelt tre har. På grunn av dette skal det i utgangspunktet prioriteres bevaring av eksisterende trær fremfor nyplanting. Dette gjelder ikke kun gamle trær, men også yngre «rekrutteringstrær» som har potensiale til å bli gamle. I en tett by er det en utfordring at mange trær blir fjernet før de blir store.

Trær har generelt en svak beskyttelse i norsk lovverk. Det er grunneier som har ansvar for trærne på eiendommen sin, uansett størrelse og alder på treet. På egen eiendom er det i utgangspunktet tillatt å felle trær som ikke er beskyttet via lovverket. Derfor er det viktig å ta i bruk alle virkemidler som finnes for å verne trær gjennom juridiske planer og tiltak.

I gjeldende kommuneplan er det vedtatt en ny bestemmelse som skal gi bedre beskyttelse for store trær i Stavangers sentrale deler:

Trær med stammeomkrets over 90 cm målt 1 meter over terreng samt kullede/formskårne trær i boligområder, byrom og gater i bysone A skal bevares. Felling av slike trær krever søknad om dispensasjon fra kommuneplanen. Kommunen kan etter skriftlig forespørsel gjøre unntak dersom det dokumenteres at trær utgjør en fare for liv, helse eller betydelig skade på materielle verdier. Ved felling av trær kan disse kreves erstattet.

Enkelte trær kan reguleres til bevaring etter plan- og bygningsloven. Større sammenhengende områder som alléer, lunder eller større hager kan reguleres med hensynssone vern av kulturmiljø, naturmiljø eller landskap. Når trærne har fått en beskyttelsesstatus er det viktig å følge opp alle tiltak rundt disse.

Prinsipper for bevaring og beskyttelse av trær

- Trær som en del av byens grønne infrastruktur skal anses som like viktig som annen infrastruktur i byen
- Eksisterende trær skal kartlegges tidlig ved nye planer og prosjekter, slik at det er mulig å ta hensyn til dem ved planlegging av nye bygg, veier eller lignende
- Alle kommunale bytrær skal i utgangspunktet bevares (se kap. 7.2.3)
- God oppfølging av tiltak rundt bevaringsverdige trær. Tiltakshaver må kompensere for skadelige inngrep

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Videreføre bestemmelser om beskyttelse av trær over 90 cm stammeomkrets i bysone A, og vurdere å utvide til flere bydeler
- Videreføre bestemmelser om kartlegging og sikring av eksisterende verdifull vegetasjon i reguleringsplaner.

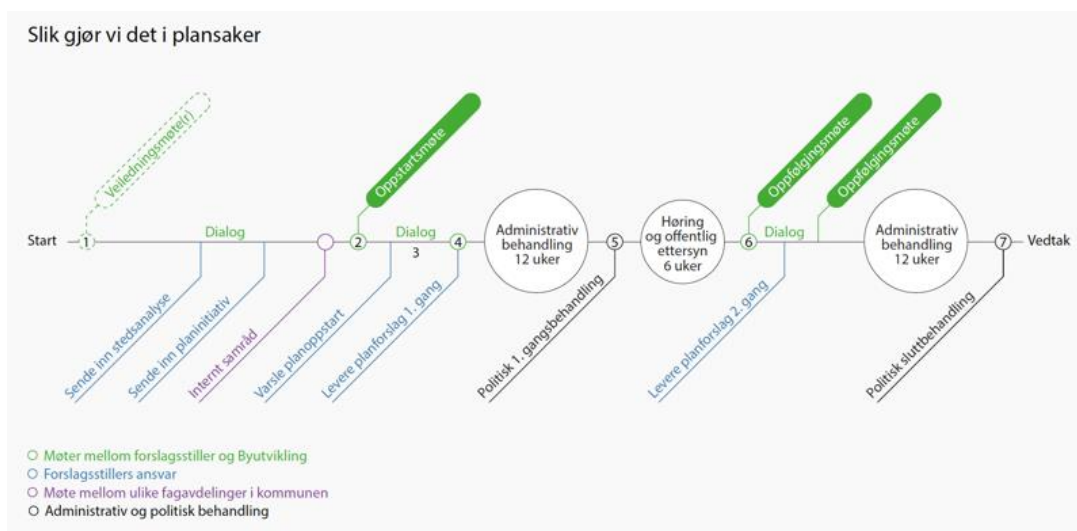
- Stille krav om hensyn til eksisterende trær og rotsone ved byggesaker eller dispensasjoner.
- Sikre eksisterende trær i nye reguleringsplaner med hensynssone som omfatter rotsone og kroneutvikling
- Kartlegge verdifulle trær på private tomter som grunnlag for regulering til bevaring
- Gi tilstrekkelig plass og gode vekstvilkår for eksisterende og nye bytrær i reguleringsplaner

Tiltaksnivå

- Lage et oversiktskart over alle trær som er regulert til bevaring i reguleringsplaner, samt trær i trehusbyen som har en stammeomkrets over 90 cm
- Støtte private eiere av bevaringsverdige trær med veiledning og informasjon
- Innføre en tilskuddsordning til private eiere av bevaringsverdige trær (for eksempel tilskudd til fagmessig beskjæring, rådgivning)
- Øke kapasitet i kommunen for oppfølging av gravearbeid i nærheten av trær
- Forbedre rutiner til kontroll og dokumentasjon etter anleggsfasen ved gravinger
- Utarbeide veileder for hensyn til trær under arrangementer
- Etablere gode rutiner for oppfølging av saker om vernede trær som felles eller skades ulovlig
- Gjennomføre verdiberegning og fastsette kompensasjonskrav til tiltakshaver ved fjerning eller skadelige inngrep i bevaringsverdige trær
- Anmelde konsekvent ulovlig felling av trær eller hærverk på trær
- Utarbeide informasjon om riktig behandling av bevaringsverdige trær, både private og offentlige
- Kontrollere og sikre risikotrær.

Mulige indikatorer

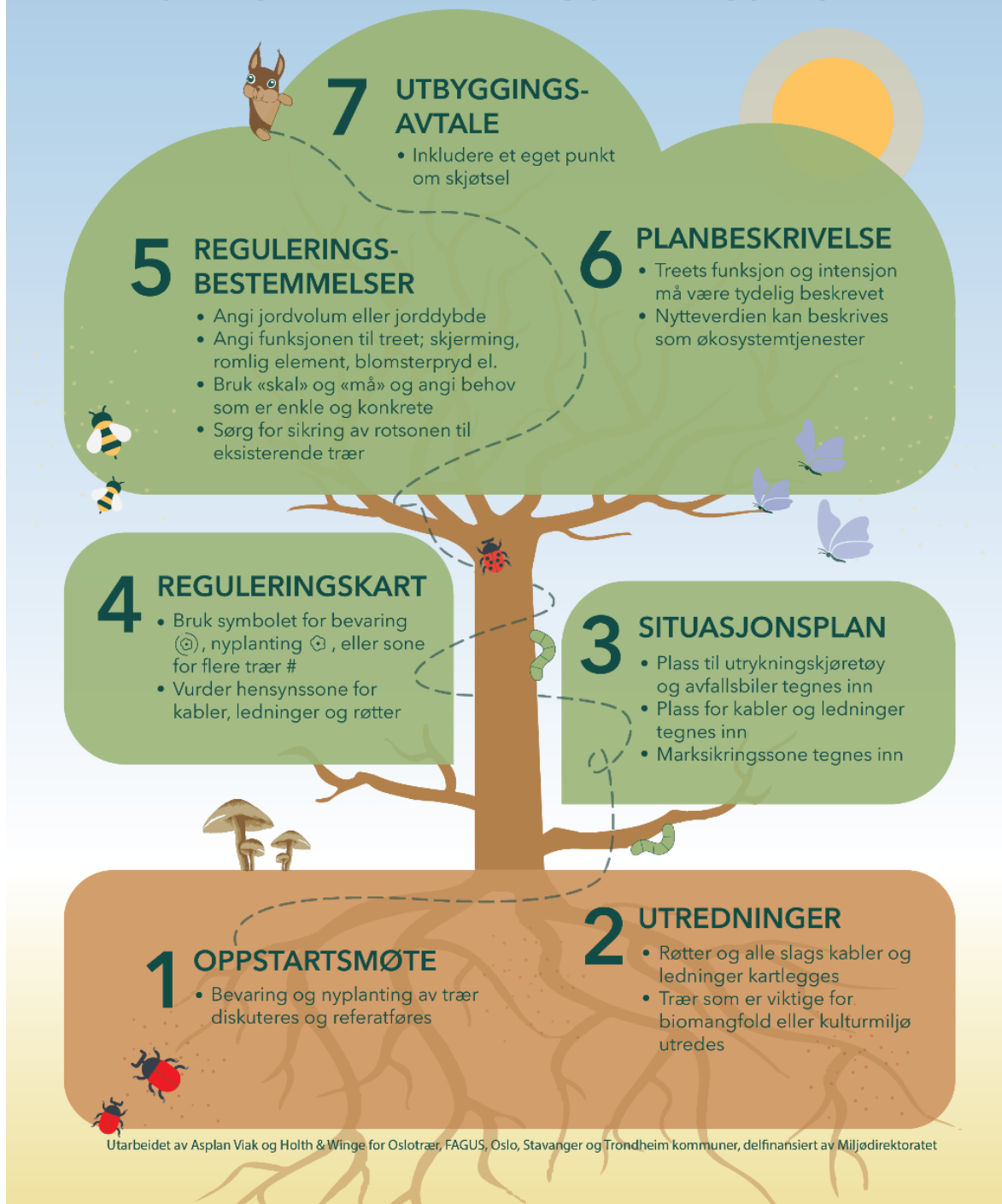
- Antall søknader om felling og fellingstillatelser på privat grunn (byggesak)

Figur 51: Planprosess ved behandling av private reguleringsplaner i Stavanger kommune. Hensyn til trær må komme tidlig inn i prosessen og i dialogen med utbygger; allerede ved stedsanalyse.

7 PUNKTS HUSKELISTE

FOR Å SIKRE TRÆR I REGULERINGSFASEN

Figur 52: Huskeliste for sikring av trær i reguleringsplaner, som bør legges til grunn i alle planprosesser (Asplan Viak, 2023)

7.4.2 Sikring av trær i reguleringsplaner

Kartlegging og sikring av trær i reguleringsplaner er en viktig del av arbeidet med å bevare trær. I kommuneplanens arealdel er det derfor innarbeidet en egen bestemmelse om dette (kap. 1.7, punkt 7):

Ved utarbeidelse av nye reguleringsplaner skal alltid eksisterende vegetasjon og trær inkludert rotsone kartlegges. Verdifull vegetasjon skal legges til grunn for planen og sikres i plankart og bestemmelser. Det skal stilles krav om utarbeiding av tiltaksplan for ivaretagelse av eksisterende trær, og det skal settes av tilstrekkelig areal til nye trær i rekker, grupper eller enkeltvis.

Kommuneplanen har også en egen bestemmelse om hule eiker og trær i bysone A med stammeomkrets over 90 cm. Ved regulering er det viktig å vurdere trebestanden i det konkrete området som skal reguleres. Det kan for eksempel finnes mindre trær, som har stor betydning for et område, som ellers ikke har noen juridisk beskyttelse.

Ved regulering av trær til bevaring er det avgjørende at reguleringsplankart og bestemmelsene utformes slik at det er realistisk at treet faktisk kan bevares. I flere planer der trær er regulert til bevaring, er det for eksempel regulert inn bygg eller veianlegg helt inntil treet. Trærne er ofte mye større i virkeligheten enn symbolet for "tre som skal bevares" i plankartet. En mulighet er å regulere rotsonen til treet som hensynssone, eller at det stilles krav til rotvennlige byggemetoder i bestemmelsene. Her er det avgjørende at alle parter som er involvert i nye planer jobber tett sammen.

Figur 53: Eik på Venja

Figur 54: Nyplantede gatetrær med biokull

7.5 Trær i kulturlandskapet

DELMÅL: Sikre viktige trær i kulturlandskapet.

Trær i kulturlandskapet gir området særpreg og kan være viktige kulturbærere. Trærne forteller historien om tidligere tider, som behovet for lévegetasjon rundt hus eller åker, tuntre eller styving av trær for næring til husdyr.

I det åpne kulturlandskapet er trærne ofte vidt synlige landemerker og bidrar til å strukturere landskapet (f.eks. i alléer og rekker langs grenseskiller). Trær har skulpturell effekt, både som

enkelttre, i allé og i grupper. De kan brukes til å myke opp omgivelsene, og til å skape romfølelse, avgrensning eller effektive buffersoner. I tillegg skaper de le og skjul, slik at planter, dyr og mennesker får økt trivsel.

Trærne påvirker også plante- og dyrelivet der de vokser, i tillegg til artene som lever på og i treet. For eksempel vokser det andre blomstrende arter på trebeplantede beiter enn åpne beiter. Dette er planter som er viktige å ivareta for å sikre rødlistede insektarter.

De fleste trærne i kulturlandskapet står på privat grunn. Hvorvidt de blir ivaretatt er i dag i stor grad avhengig av grunneier. Naturmangfoldloven beskytter viktige naturverdier, og hule eiketrær er beskyttet etter forskrift om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven. For å sikre at loven ivaretas, er kartlegging og bedre kunnskapsgrunnlag avgjørende. Beskyttelse av viktige landskapselementer må ivaretas i forbindelse med planarbeid, også her er kartlegging og kunnskap viktig.

For å sikre at trærne blir ivaretatt på en god måte, bør eier være informert om betydningen av trærne og hvorfor det er viktig at de blir ivaretatt. Kunnskap om hvordan vi kan ta vare på trærne, og hvilke tilskuddsordninger som finnes, bør også være lett tilgjengelig for eier.

Prinsipper for trær i kulturlandskapet

- Bevaring av verdifulle trær
- Sikre kontinuitet i trebestanden (rekrutteringseiker, rekruttering av styvingstrær)
- Eksisterende trær og deres levemiljø skal ivaretas gjennom planer og lovverk

Hva vil vi gjøre?

Innspill til kommuneplanrevisjon og reguleringsplaner

- Videreføre bestemmelser om hule eiketrær i kommuneplanen.

Strategisk nivå

- Sikre trær som er kulturhistoriske landskapselementer (styvingstrær, alléer, kantvegetasjon, tuntrær og hagemark) i arealplaner
- Lage handlingsplan for hule eiker
- Lage forvaltningsplan for trær i kulturlandskap (tuntrær, styvingstrær, alléer, rekrutteringstrær, m.m.)

Tiltaksnivå

- Følge opp bruk av føre-var-prinsippet fra naturmangfoldloven og forskrift om utvalgte naturtyper i byggesaker og dispensasjoner
- Fremme bruk av tilskudd til ivaretagelse av styvingstrær gjennom Regionalt miljøprogram
- Fremme bruk av tilskudd til ivaretagelse av hule eiker via Miljødirektoratets ordning "tiltak for trua naturtyper"
- Innarbeide at trær med kulturverdi prioriteres høyere i kommunens SMIL-strategi (SMIL-tilskudd gis til ivaretagelse av kulturmiljø og biologisk mangfold)
- Supplere registrering av hule eiker i manglende områder
- Kartlegge styvingstrær

- Innføre en tilskuddsordning til private eiere av bevaringsverdige trær (for eksempel tilskudd til fagmessig beskjæring, rådgivning)

Mulige indikatorer

- Antall hule eiker

7.5.1 Tilskuddsordninger for styvingstrær

Landbrukskontoret forvalter regionalt miljøtilskudd, en ordning som revideres hvert tredje år. I [Regionalt miljøprogram 2023-2026](#) gis det tilskudd til styving av trær det året treet styves. Tilskuddet gis per tre, og intervallet på styvingen skal være fem til åtte år. Landbrukskontoret kan også gi tilskudd gjennom ordningen *Spesielle miljøtiltak i landbruket* (SMIL) til restaurering av eldre styvingstrær.

Å ivareta styvingstrær innebærer å vedlikeholde kulturlandskapet, holde i hevd gamle tradisjoner og kunnskap, i tillegg til å tilrettelegge for en rekke truede arter som lever på og rundt styvingstrærne. Kartlegging av styvingstrær, kombinert med informasjon til grunneier om skjøtsel og tilskuddsordning, vil være avgjørende for å sikre disse trærne for fremtiden.

7.5.2 Tiltak for hule eiker

Hule eiker er viktige både i byen og kulturlandskapet, da de fungerer som livsviktige økosystemer for flere ulike arter, og samtidig er kulturminner med historiske og landskapsmessige verdier. Eiketrær kan bli svært gamle, og stå lenge etter at veden er død. Det sies at eika lever i 500 år, for så å dø i 500 år. Den lange levealderen gjør trærne til kulturbærere, i tillegg til å være levested for en rekke truede arter. Mer enn 1500 arter av insekter, sopp og lav er knyttet til gamle eiketrær.

Mange av de hule eikene står på privat grunn, og det er ikke gitt at grunneier er klar over verdien av treet, eller har økonomiske midler til å ivareta det på en forsvarlig måte. Kartlegging av hule eiker kombinert med informasjonsformidling til grunneier om betydningen av gamle eiketrær, kan være avgjørende for å ivareta artene som er knyttet til dem.

For å sikre, ivareta eller fristille hule eiker kan grunneier søke støtte gjennom Miljødirektoratets ordning ["Tiltak for trua naturtyper"](#).

Figur 55: Styvingstrær på Reilstad.

Figur 56: Hul eik på Bjergøy

8 KART

De viktigste analysekartene som er utarbeidet og brukt i Grønn plan er listet opp her. Klikk på lenken for å komme inn på kartene på nettsidene eller i ArcGIS online.

Kunnskapsgrunnlag:

- [Temakart grønnstruktur](#) i kommuneplanens arealdel.
- kart over [kartlagte og verdisatte friluftsområder](#) (temakart Rogaland)
- kart over [naturmangfold](#) / temakart naturmangfold i kommuneplanens arealdel: slå på kartlag til høyre: kommuneplanens temakart – naturmangfold (flere kartbaser)
- Kart over grønnstrukturen som er sammensatt av ulike typer områder ([Grønn plan del 1 figur 4](#))
- Kart over [offentlige toaletter i Stavanger](#)
- Kart over universell utformede turveier ([Tilgjengelighet rullestol](#), [Tilgjengelighet elektrisk rullestol](#) og [Tilgjengelighet synshemmede](#))
- Kart over [statlig sikra friluftsområder](#) (temakart Rogaland)
- Kart over [bademuligheter](#)

Analysekart som grunnlag for fremtidig utvikling:

- Analysekart for trekronedekning:
Det er utført en kartanalyse for [trekronedekning for hver grunnkrets](#) i Stavanger basert på laserdata. Kartet viser andel trekronedekke (høyde over 3 meter) per landareal for hver grunnkrets. Andel busk-, feltsjikt, og andel vegetasjon totalt kan skrus på som kartlag.
- Analysekart: Areal regulert til [offentlig grøntformål som kommunen ikke eier](#)
- Kart over turnettet: [temakart tur](#) i kommuneplanens arealdel, kart [turnett](#) Grønn plan.
- Analysekart av sammenhenger i grønnstrukturen og tilgjengelighet for mennesker i Stavanger by (lenke til [Grønn plan del 1 kortversjon](#)).